

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
LASTEN JA NUORTEN
KUNTOUTUSSÄÄTIÖ

Ennakointidialogit perhekuntoutuksessa I osa

Asiakkaiden kokemuksia
Tulevaisuuden muistelu- ja seurantapalavereista

Niina Remsu (toim.)

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON
LASTEN JA NUORTEN KUNTOUTUSSÄÄTIÖ

Ennakointidialogit perhekuntoutuksessa I osa

Asiakkaiden kokemuksia
Tulevaisuuden muistelu- ja seurantapalavereista

Niina Remsu (toim.)

© Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö ja toimittaja

Kansi: Piirroskuva Evelina 6 v

Taitto: Riitta Lestinen

ISBN 978-952-5082-73-9 (PDF)

ISBN 978-952-5082-74-6 (nid.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö 2012

Sisältö

Esipuhe	4
Johdanto	5
1. Dialoginen vuoropuhelu	7
Dialogin luonnehdintaa	7
Arvostava vuoropuhelu perheiden kuntoutustyössä	8
2. Ennakointidialogit perhekuntoutuksessa	10
Lapsi, nuori ja perhe kuntoutuksessa	10
Perheen arki ja kuntoutuspalvelujen jäsentyminen	11
Läheis- ja viranomaisverkostot perheen tukena.....	12
Ennakointidialogin rakenne ja prosessikuvaus	13
3. Ennakointidialogien välitön palaute	17
Tulevaisuuden muistelu -palaverit	17
Lapset ja nuoret.....	17
Vanhemmat	29
Läheiset	37
Työntekijät.....	44
Seurantapalaverit	53
Vanhempien, läheisten ja työntekijöiden palautteet.....	54
Asiakaspalautteiden vertailua ennakointidialogeista	59
Yhteenveto	62
4. Lapsi ja osallisuus	65
Ihmiskäsitykset muuttuvat ja tutkimustieto lisääntyy – onko lapsuus nosteessa?	65
Teoreettisia näkökulmia osallisuuskokemuksen merkityksestä lapselle	67
Lapsen osallisuuden edellytyksiä	68
Lapsi osallisena dialogisessa verkostopalaverissa	70
5. Kuulluksi tuleminen ja muiden kuuleminen voimaannuttavat – <i>Diskussio</i>	73
Lapset ja nuoret osallisina	74
Verkosto vanhempien tukena.....	76
Läheiset mukana keskustelussa ja suunnitelman teossa	78
Dialoginen verkostopalaveri työntekijän toiminnan tukena.....	79
Lopuksi	80
Lähteet.....	81
Liitteet.....	85

Esipuhe

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Verkostotutkimus ja dialogiset menetelmät -tiimin (VerDi) missiona on kehittää, levittää ja juurruttaa varhaisen avoimen yhteistoiminnan kulttuuria suomalaiseen palvelujärjestelmään. Toiminnan keskiössä ovat dialogiset menetelmät, kuten Huolen puheeksiottaminen, Ennakointidialogit eli selkeyttävät verkostopalaverit ja yhteisöjen Hyvien käytäntöjen dialogit. Menetelmät on kehitetty ja niitä edelleen kehitetään tiiviissä yhteistyössä kentän toimijoiden ja asiakkaiden kanssa. Vuonna 2012 varhaisen avoimen yhteistoiminnan kehittämisen kumppanina on yhteensä 18 kuntaa ja järjestöä.

Yksi VerDi-tiimin pitkäaikaisimmista yhteistyökumppaneista on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Kuntoutussäätiössä toimii Ennakointidialogeja vetäviä verkostokonsultteja sekä heidän toimintaansa koordinoiva verkostokoordinaattori. MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön erityisenä kehittämisteemana on ollut lasten ja nuorten osallisuus ennakointidialogiprosesseissa. Säätiön toimijoiden tekemä innokas ja pitkäjänteinen tutkimus- ja kehittämistyö, josta tämä raportti on yksi näyte, on ollut olennaista ennakointidialogiprosessien kehittämässä yhä lapsi- ja asiakaskeskeisemmäksi.

Raportti ja sen tulokset tukevat Ennakointidialogeihin liittyvien tutkimusten tuloksia sekä tuottaa uutta tietoa osallistujien kokemuksista Ennakointidialogien seurantalavereista. Tämän lisäksi se tuo selkeästi ja konkreettisesti esiin keinoja, tapoja ja järjestelyjä, joilla lapsi ja nuori ja heidän tarpeensa otetaan yhä paremmin huomioon ennakointidialogi- sekä kuntoutus- ja palveluprosessien eri vaiheissa.

Raportissa tarkastellaan asiakkaiden ja erityisesti lasten ja nuorten kokemuksia Ennakointidialogeista sekä niiden seurantalavereista heti palaverien jälkeen. Raportin tulokset ja johtopäätökset ovat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa Ennakointidialogia koskevissa selvityksissä ja tutkimuksissa.

Perhekuntoutuksen osana järjestetyissä Ennakointidialogeissa lapset, vanhemmat, läheiset ja työntekijät kokevat tulevaisuutensa hyvin kuulluiksi. Palaverien koetaan myös lisäävän selkeyttä, tuovan arkeen konkreettista tukea ja suunnitelmaa sekä lisäävän toiveikkuutta. Seurantalavereihin osallistuneet ovat kokeneet, että Ennakointidialogissa tehdyt suunnitelmat ja niihin liittyvä yhteistyö on toteutunut. Myös seurantalavereissa osallistujat kokevat tullessa kuulluiksi, niistä on koettu olleen hyötyä ja niiden päätyttyä osallistujilla on ollut pääsääntöisesti toiveikas olo. Ennakointidialogit näyttävätkin soveltuvan hyvin myös osaksi perhekuntoutusta.

Nuorten arviot Ennakointidialogeista ovat pääosin hyviä, vaikka palaute onkin kauttaaltaan kriittisempää kuin muiden osallistujien. Sama ilmiö toistuu myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Jatkotutkimusaiheeksi sopisikin hyvin lasten ja nuorten kokemusten laadullinen tutkimus, josta on vasta suppeahkosti aineistoa ja tutkimustuloksia.

Kuulluksi tuleminen, selkeys, arjen tuki ja toiveikkuus ovat Ennakointidialogien ydin, se mitä on pyritty lisäämään monitoimijaisiin tilanteisiin. ”Pieniä” seikkoja kirjoitettuina sanoina, mutta valtavan isoja ja merkityksellisiä ihmisten arkielämää koskettavia asioita. Kuten raportissa todetaan, Ennakointidialogeissa kyse ei ole vain tekniikasta, vaan ennen kaikkea ihmisten välisestä kohtaamisesta. Tutkimusten kautta, koulutuksista, kentältä ja suoraan ihmisiltä itseltään on dialogisuuteen ja kohtaamiseen liittyen vuosien saatossa varmistunut yksi asia. Usein jo kuulluksi tulemisella on parantava, voimaannuttava ja kuntouttava vaikutus ihmiseen.

21.3.2012 Helsingissä

Mimosa Koskimies, asiantuntija

Verkostotutkimus ja dialogiset menetelmät -tiimi, THL

Johdanto

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö tarjoaa perhekuntoutusta sairaille ja vammaisille sekä psyykkisissä ja sosiaalisissa vaikeuksissa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen. Laitoskuntoutusta tarjotaan perheille Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa Yläneellä ja avokuntoutusta tarjotaan Turussa. Kuntoutukseen saapumisen syyt ovat moninaiset. Taustalla voivat olla lapsen kehitykselliset neuropsykiatriset oirekokonaisuudet, laaja-alaiset kehitykselliset viiveet ja tarkkaavaisuuden häiriöt, psyykkisen kehityksen, tunne-elämän ja/tai käyttäytymisen vaikeudet sekä muu perheen erityisen tuen tarve, kuten lastensuojelullinen huoli.

Riippumatta lapsen tai nuoren saamasta diagnoosista, kuntoutusprosessiin osallistuu koko perhe. Kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa koko perheen toimintakykyä niin että lasten mahdollisuudet turvalliseen ja riittävän hyvään lapsuuteen paranevat entisestään (Miller ja Törrönen 2010).

Perhekuntoutuksessa tehdään yhteistyötä paitsi perheen, myös perheen lähiverkoston ja eri viranomaisien kanssa. Monitoimijaisuus on kuntoutusprosessissa tärkeä voimavara, mutta se on myös monella tapaa haastava toimintatapa. Kuntoutuksen asiakas- ja verkostoyhteistyön parantamiseen on pyritty muun muassa uudistamalla kuntoutuksen asiakasyhteistyön lainsäädäntöä vuonna 2003. Uudistuksen tavoitteena on ollut parantaa ennen muuta kuntoutujan asemaa oman asiansa käsittelyssä lisäämällä kuntoutuksen suunnitelmallisuutta, yhteistyötä ja kuntoutujan osallisuutta (Saikku 2006). Olennainen osa uuden lain mukaista muutosta on yhteistyöryhmien organisoituminen ja asiakkaan osallistuminen asiansa käsittelyyn yhteistyöverkostossa.

Tämä julkaisu on ensimmäinen osa raporttikokonaisuudesta, jossa kuvataan dialogisten verkostomenetelmien käyttöä ja kehittämistä MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön perhekuntoutuksessa. Tässä raportissa kuvaillaan kokemuksia perheiden kanssa toteutuneista Ennakointidialogeista. Raporttikokonaisuuden toisessa osassa kuvataan kokemuksia työntekijöiden ennakointidialogeista suunnittelupalaverista.

Ennakointidialogi on keino toteuttaa eri verkostojen palaverit niin, että osallistujat löytävät tapoja koordinoida yhteistä toimintaansa. Ennakointidialogeja on kehitetty psykososiaaliseen asiakastyöhön ja työntekijöiden suunnittelutyöhön. (Ennakointidialogit eli selkeyttävät verkostopalaverit, 2007.) Ne perustuvat pitkäjänteiseen teoreettiseen ja käytännölliseen kehittämistyöhön, jota on koordinoitunut Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (ent. Stakes) Verkostotutkimus ja dialogiset menetelmät -ryhmä (VerDi).

Arvostava vuoropuhelu ja sosiaalisten verkostojen voimavarojen käyttöönotto ovat dialogisten verkostomenetelmien perusta (ks. esim. Seikkula & Arkil 2005). Dialogisessa verkostopalaverissa kartoitetaan sitä, miltä hyvä tulevaisuus näyttää lapsen, nuoren ja vanhempien näkökulmista ja mitä tekemällä hyvä tulevaisuus olisi mahdollista tavoittaa.

Dialogisen verkostopalaverin ideologia ja käytäntö näyttävät soveltuvan hyvin osaksi MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön tarjoamaa perhekuntoutusta. Perheenjäsenten välisen myönteisen vuorovaikutuksen tukeminen on keskeinen osa kuntoutustyötä Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa. Työssä uskotaan siihen, että myönteinen vuorovaikutus auttaa kuntoutuksessa opittujen asioiden ja käytäntöjen siirtymistä kuntoutujan ja perheen arkeen. Lisäämällä toimivia hetkiä ja onnistumisen kokemuksia, on mahdollista hyväksyä kuntoutukseen johtanut tilanne ja tavoittaa kuntoutujan ja perheen toivoma muutos.

Ennakointidialogit perhekuntoutuksessa -raportti koostuu neljästä sisällöllisestä osuudesta. Ensin esitellään lyhyesti dialogisen vuoropuhelun teoreettisia perusteita. Sen jälkeen kuvataan perhekuntoutuksen ja Ennakointidialogeihin osallistuneita perheitä ja Ennakointidialogin laatupolkua MLL:n Lasten ja Nuorte-

Kuntoutussäätiössä. Kolmannessa luvussa esitetään asiakkailta¹ saatujen välittömien palautteiden tulokset perhekuntoutuksessa toteutuneista Ennakointidialogeista. Neljännessä luvussa tarkastellaan lapsen osallisuuden yleisiä perusteita ja lapsen osallisuutta dialogisessa verkostopalaverissa. Lopuksi tuloksia verrataan aiempiin tutkimuksiin ja pohditaan Ennakointidialogien soveltuvuutta osaksi säätiön tarjoamaa perhekuntoutusta.

Raportin sisällöstä ja toimittamisesta on vastannut verkostokonsultti Niina Remsu MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiöstä. Raportin sisällön tuottamiseen ja luvun 2 kirjoitustyöhön on osallistunut verkostokoordinaattori Anu Louhelainen. Sisältöä ja rakennetta ovat kommentoineet verkostokonsultti Päivi Aaltonen ja kehittämispäällikkö Katariina Pärnä MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiöstä. Dialogisten verkostomenetelmien kehittämistyötä MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä on avustanut Raha-automaattiyhdistys.

¹ Asiakkailla tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkia perheelle tarjottuun dialogiseen verkostopalaveriin osallistuneita perheenjäseniä, läheisiä ja työntekijöitä.

1. Dialoginen vuoropuhelu

Kitos

Lapsi 9 v Tulevaisuuden muistelu -palaveri 2009.

Dialogin luonnehdintaa

Dialogi muodostuu kreikan kielen sanoista *dia* ja *logos*. Logos tarkoittaa sanan merkitystä, sisältöä tai ideaa ja dia tarkoittaa kautta tai lävitse. Siten dia-logos tarkoittaa merkityksen tai ymmärryksen kulkua keskustelijoiden kautta. Dialogissa kaksi tai useampi ihminen rakentaa yhteistä sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksen avulla (ks. Berger ja Luckmann 2009).

Ihminen tarkastelee ympäröivää todellisuutta ja olemassaoloa omasta näkökulmastaan. On mahdotonta nähdä tarkasteltava asiaa täysin samasta näkökulmasta yhtä aikaisesti jonkun toisen kanssa. Ajatus voidaan avata fysiikan avulla: kaksi ihmistä ei koskaan voi olla yhtä aikaa aivan samassa paikassa, ja tästä johtuen ihmisten näkökulmat myös aina hieman poikkeavat toisistaan.

Omat subjektiiviset kokemukset, tiedot ja käsitykset vaikuttavat, yhtäältä siihen miten itse kukin suhtautuu todellisuuteen ja miten hän esittelee omat näkökantansa, ja toisaalta siihen miten hän vastaanottaa toisten näkökulmat. Ihmiselle on luontaista ja usein myös mieluista esitellä omia ajatuksia ja ideoita. Jo vastasyntyneellä vauvalla on olemassa taito ilmaista ja viestittää tarpeitaan. Kommunikaation avulla lapsi liittyy ensin vanhempiinsa ja myöhemmin yhteisöönsä. Dialogisen ihmiskäsityksen mukaan ihmiseksi voi kehittyä vain toisen ihmisen kanssa, "*minä tarvitsee sinää eli toista minää*" (Buber 1947; ks. myös Stern 1977; Bolwby 1979; Trevarthen ja Aitken 2001).

Dialoginen filosofia painottaa ihmisten välistä vapaata keskustelua, jota eivät ohjaa arvolataukset, valtasuhteet tai ennakkoluulot. Käytännössä jokainen välittää tietoa omista arvoistaan keskustellessaan toisten kanssa. Tiedonvälitys tapahtuu muun muassa siinä, millaisia sanoja, äänen sävyjä, ilmeitä ja eleitä ihminen puhuessaan käyttää. Dialogisuuden ajatellaan olevan keskinäisen ymmärryksen kehittelyä arvostavassa vuoropuhelussa, minkä ytimenä on erilaisuuden hyväksyminen; ihmiset näkevät maailmaa eri tavalla ja arvostavat eri asioita (ks. esim. Seikkula ja Arnkil 2005; Vainio 2009). Todellisuus on monimutkainen ja -muotoinen kokonaisuus, jota on mahdollista tutkia ja ymmärtää vuoropuhelussa.

Dialogista keskustelua ohjaa se, mitä yksi haluaa kertoa eikä se mitä toinen haluaa kuulla (Hänninen 2002). Kuuntelemalla mitä toiset kertovat ja havaitsevat omasta näkökulmastaan, on mahdollista rikastuttaa omaa todellisuutta ja luoda yhteistä utta toisten kanssa. Vuoropuhelussa luodaan uusia mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja oivalluksia, jotka auttavat uudelleen orientoitumaan ja huomioimaan eri näkökulmat valintatilanteissa (Isaacs 1999).

Kun jokainen tarkastelee asioita omasta näkökulmastaan, miten on mahdollista, että ihmiset ymmärtävät toisiaan? Semanttisesti ymmärrys voidaan selittää siten, että ilmaisuilla on abstrakti muoto, merkitys ja sisältö, jotka välittyvät kielen avulla. Yhteinen kieli mahdollistaa ymmärtämisen. Yhteisen puhutun kielen puute ei kuitenkaan merkitse että ihmiset eivät voisi ymmärtää toisiaan. ”Inhimillisessä kokemuksessa on niin paljon universaalia että sitä vasten on mahdollista ymmärtää toisen yhteisön ainutkertaistakin kokemusta.” (Juva 2005). Dialogisessa keskustelussa, toisin kuin monologissa, korostuvat vuorovaikutustaidot muun muassa kuunteleminen, havainnointi, puheenvuoron ottaminen ja antaminen, kyky käsitellä tunteita ja tunnistaa taustalla olevia käsityksiä.

Arvostava vuoropuhelu perheiden kuntoutustyössä

”Hyvässä kuntoutuskäytännössä keskiössä on kuntoutuja itse. Lähtökohtana on kuntoutujan toimintakyvystä ja toiminnallisista tarpeista lähtevien kuntoutujan omien tarpeiden ja tavoitteiden ymmärtäminen ja niiden yhdistäminen asiantuntijoiden näkemykseen.”

(Hyvän kuntoutuskäytännön suositukset, Kela)

Hyvä kuntoutus perustuu aina asiakkaan lähtökohtaan. Kuntoutujan tarpeista, tavoitteista ja tarvittavista interventioista tulee muodostaa yhteinen ymmärrys kuntoutujan ja moniammatillisen työryhmän välillä. Myös kuntoutujan perhe ja lähiverkosto tulee ottaa mukaan prosessiin. (Suomela-Markkanen 2011.)

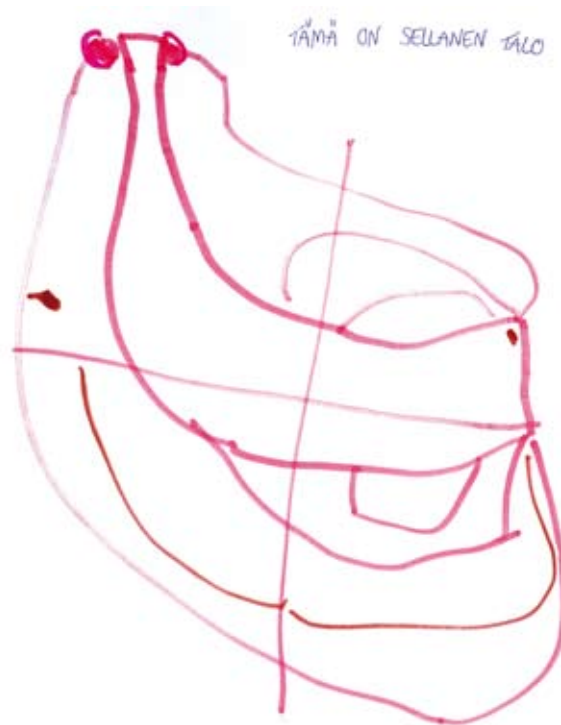
Lapsen ja perheen näkökulma, osallisuus, jaettu asiantuntijuus ja vuorovaikutuksellisuus korostuvat Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön perhekuntoutuksessa. Vaikka kuntoutusläheteen on saanut lapsi tai nuori, kuntoutusprosessi toteutetaan aina koko perheen kanssa. Kuntoutustyön tavoitteena on taata lapselle turvallinen aikuissuhde ja turvallinen arki sekä tukea perheen voimavarojen ja arkielämäntaitojen lisääntymistä. Jotta edellä mainitut periaatteet ja tavoitteet voisivat toteutua, on ensiarvoisen tärkeää, että kuntoutustyöntekijä on kiinnostunut lapsen ja perheen tilanteesta.

Perhekuntoutus on auttamistyötä, jossa tarvitaan yhtäältä työntekijän persoonallisia taitoja luoda suhteita ja toisaalta käyttää ammatillisia menetelmiä (Rönkä ja Miller 1991). Arvostavassa vuoropuhelussa on paljon kyse työntekijän suhdetaidoista, eli kyvystä olla tunneperäisesti läsnä ja osoittaa asiakkaalle luottamusta, välittämistä ja hyväksyntää. Asiakkaan mielipiteiden ja näkemysten kuunteleminen lisää työntekijän ymmärrystä asiakkaan tilanteesta. Työntekijän suhdetaidoilla on merkitystä luottamuksellisen kuntoutussuhteen syntymisessä. Asiakkaan on helppo luottaa työntekijään, jos hän tuntee tulevaisuutta ymmärretyksi. (Rönkä ja Miller 1991; Mattila 2007; Vainio 2009.) Lapsen ja perheen aito kohtaaminen edellyttää työntekijältä herkkyyttä kuulla sellaisetkin viestit joita ei sanota ääneen, mutta kerrotaan esimerkiksi kehon asentoina, kyynelienä ja äännähdyksinä (Lämsä 2011; Seikkula ja Arnkil 2005). Arvostava vuoropuhelu tukee turvallisen suhteen syntymistä ja edesauttaa vaikeiden asioiden esiin ottamista kuntoutusprosessissa.

Perheen ja työntekijöiden keskinäinen ymmärrys perheen tilanteesta, toiveista ja kuntoutuksen tarkoituksesta on olennainen osa perhekuntoutusta. Perhe tuntee oman asiansa ja kuntoutustyöntekijän velvollisuutena on käyttää kuntoutuksessa parasta saatavilla olevaa tietoa, taitoa ja kokemusta perheen hyväksi (Koivikko ja Sipari 2006).

Perheen lisäksi lapsen elämässä voi olla muita läheisiä ja tärkeitä ihmisiä, kuten isovanhemmat, ystävät, hoitajat ja opettajat. Läheisverkostojen merkitys lapsen hyvinvoinnille on jo laajalti tunnistettu (ks. Reinikainen 2007). Kuntoutukseen saapuva perhe on arkielämässään usein erilaisten palveluyksikköjen piireissä, joissa eri alojen ammattilaiset pyrkivät auttamaan perhettä. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta on tärkeää saada läheiset ja viranomaiset tasavertaisina mukaan vuoropuheluun siitä, miten lapsen hyvä kuntoutuminen ja arki voisivat käytännössä toteutua. Dialogiset verkostomenetelmät, kuten Ennakointi-dialogit, mahdollistavat moniäänisen arvostavan vuoropuhelun, jossa jokaisella palaveriin kutsutulla on mahdollisuus vaikuttaa perheen ja lapsen hyvään tulevaisuuteen.

2. Ennakointidialogit perhekuntoutuksessa

Lapsi 7 v Tulevaisuuden muistelu -palaveri 2008.

Tässä luvussa kuvataan perhekuntoutusta MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä, kuntoutukseen osallistuvien perheiden arkitilannetta ja dialogisia verkostopalavereja osana perhekuntoutusta.

Lapsi, nuori ja perhe kuntoutuksessa

”Lapsen kohtaamisen lähtökohtana on toisen ihmisen kohtaaminen. Jokainen lapsi on yksilö, jolla on ikä- ja kehitysvaiheensa mukaisia valmiuksia ja taitoja, yksilöllisiä tarpeita sekä omanlainen temperamentti ja persoonallisuus. Lapsen näkökulman tavoittaminen on aidon kohtaamisen lähtökohta. Yksi työntekijän tärkeimmistä tehtävistä on tietoisesti viestiä lapselle, että hän on mielenkiintoinen kokonaisuudessaan, ei ainoastaan vammansa tai oireidensa kautta.”

(Käsikirja lapsen kanssa työskentelyyn perhekuntoutuksessa 2010)

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö tarjoaa kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseja ja yksilöllistä kuntoutusta perheille, joissa on vaikeavammaisia lapsia tai nuoria. Kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursit sekä yksilöllinen perhekuntoutus ovat Kansaneläkelaitoksen korvaamia. Lisäksi säätiö tarjoaa lastensuojelullista perhekuntoutusta, joka toteutetaan lastensuojelulain mukaisena avohuollon tukitoimena tai osana sijaishuollon prosessia. Lastensuojelullinen perhekuntoutus toteutetaan avo- tai laitospainotteisena kunnan sosiaalitoimen läheteellä ja korvaamana.

Sopeutumisvalmennuskurssit ovat suunnattu vaikeavammaisille alle 16-vuotiaille lapsille ja nuorille, joilla on erilaisia neurologisia tai neuropsykiatrisia erityisvaikeuksia. Sopeutumisvalmennuskurssit ovat kuuden tai seitsemän päivän mittaisia laitosjaksoja. Kuntoutuskursseja järjestetään aivovamman saaneille lapsille ja nuorille perheineen sekä nuorille, joilla on Aspergerin oireyhtymä. Kurssiin sisältyy laitoskuntoutusjakso ja avokuntoutuskäyntejä kuntoutujan kotipaikkakunnalle.

Yksilöllinen kuntoutushoito on tarkoitettu alle 18-vuotiaalle vaikeavammaiselle lapselle tai nuorelle ja hänen perheelleen. Kohderyhmänä ovat lapset ja nuoret, joilla on kehityksellisiä, neurologisia tai neuropsykiatrisia oirekokonaisuuksia. Kuntoutus on pitkäaikaista ja jaksotettua ja se voidaan toteuttaa laitos- ja avomuotoisena.

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön palveluja käyttää vuosittain noin 700 perhettä. Monilla kuntoutukseen osallistuvilla lapsilla ja nuorilla on diagnosoitu useita erityisvaikeuksia ja myös sisaruksilla esiintyy samantyyppisiä pulmia. Kuntoutukseen hakeutuneissa perheissä diagnosoit ovat liittyneet johonkin autismikirjon oirekokonaisuuteen, käyttäytymishäiriöihin, neurologisiin erityisvaikeuksiin ja tunne-elämähäiriöihin.

Kaikissa MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön perhekuntoutuspalveluissa korostuvat lapsen ja perheen näkökulma sekä myönteinen ja tulevaisuuteen suuntautunut ajattelu. Kuntoutus on kokonaisvaltaista ja lapsen arkeen liittyvää, sisältäen yhteistyön perheen viranomaisverkostojen kanssa. Kuntoutus lähtee siitä, että sosiaalinen todellisuus rakentuu ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta perheessä, viranomaistilanteissa ja ammattikäytännöissä (Melamies, Pärnä, Heino ja Miller 2004).

Perhekuntoutuksen työote perustuu asiakkaan arvostavaan kohtaamiseen, vanhemmuuden ja kasvatuksen tukemiseen sekä ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen ajatteluun. Lasten suojeleminen on keskeinen näkökulma sekä vammaisten lasten että lastensuojelun asiakasperheiden kuntoutustyössä.

Perheen arki ja kuntoutuspalvelujen jäsentyminen

Kun lapsi vammautuu tai sairastuu, perheen arki muuttuu. Lapsi saattaa tarvita jatkuvaa ympärivuorokautista valvontaa ja hoivaa, mikä vaikuttaa koko perheen toimintaan ja ihmissuhteisiin. Kun perheessä on vaikeasti vammainen tai sairas lapsi, se heijastuu vanhempien jaksamiseen, parisuhteeseen, kodinhoitoon ja työssäkäyntiin sekä myös sisarusten emotionaaliseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Vammasta tai sairaudesta huolimatta lapsi on ensisijaisesti lapsi ja hänellä on samat tarpeet ja oikeudet kuin terveilläkin lapsilla. Lapsen käyttäytymiseen voi kuitenkin liittyä erityisvaikeuksista johtuvia haasteita, jolloin vanhempien on entistä enemmän kiinnitettävä huomiota myös siihen, miten lapsen kanssa kommunikoidaan ja toimitaan. Lapsella havaittujen kuntoutustarpeiden lisäksi myös vanhemmat ja sisarukset tarvitsevat vahvistusta voimavaroihinsa.

Läheisten tuki arjessa on tärkeää lapsiperheille. Kaikilla perheillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta saada tukea läheisverkostolta. Isovanhemmat ja sukulaiset ehkä asuvat toisella paikkakunnalla eikä perheen lähiympäristössä ole aina läheisiä, joihin voisi tukeutua. Joskus läheisverkosto saattaa myös muuttua, esimerkiksi lapsen vammautumisen tai sairauden myötä vertaistukiryhmistä voi löytyä uusia ystäviä, joiden kanssa on mahdollista jakaa kokemuksia lapsen ja perheen tilanteesta.

Kaikki lapsiperheet kohtaavat arjessa monenlaisia ammatillisia toimijoita ja viranomaisia, joiden tehtävänä on edistää lapsen terveyttä, auttaa perhettä lapsen kasvatuksessa ja tukea lapsen ja perheen hyvinvointia. Vaikeasti vammaisen tai sairaan lapsen perheessä arkeen kuuluvat yleisissä sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluissa työskentelevien ammattilaisten lisäksi erityispalvelujen työntekijät, kuten erikoislääkärit, terapeutit ja kuntoutustyöntekijät. Erilaiset hoito-, oppimis- ja kuntoutussuunnitelma- sekä arviointipalaverit eri toimintahojen kanssa ovat myös osa perheen arkea.

Ammatillista kuntoutustyötä ohjataan lainsäädännöllä (ks. Laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä 2003/497; Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 2005/566). Lakien tarkoituksena on auttaa perhettä saamaan tarvitsemansa kuntoutuspalvelut, edistää viranomaisten välistä asiakasyhteistyötä ja määrittää minkälaiseen kuntoutukseen lapsi tai nuori on oikeutettu. Perhe huolehtii itse kuntoutuksen hakeutumisesta ja vanhempien on pohdittava, mikä terapia tai kuntoutus juuri nyt olisi lapselle tärkeää

ja miten siihen hakeudutaan. Vammaisen lapsen perhe on oikeutettu erilaisiin yhteiskunnan tarjoamiin tukiin. Tukien hakemiseen tarvitaan sinnikkyyttä, sillä useat niistä ovat vuosittain päivitettäviä.

Perheen ja viranomaisten verkostomaiselle yhteistyölle on tarvetta. Perheillä on usein epäselvä kuva vammaisen tai sairaan lapsen kanssa työtä tekevien ammattilaisten yhteistyöstä, työnjaosta, vastuusta ja velvollisuuksista. Toisaalta viranomaisverkostojen jäsenillä saattaa olla erilaisia huolia perheen tilanteesta, mutta ei selkeää kuvaa perheen arjesta.

Julkinen palvelujärjestelmä on jakautunut perus- ja erityispalveluihin, joiden tehtäväjako ei ole kovin selkeä erityisesti silloin, kun palvelun tarvitsijalla on useita ongelmia. Eri palveluissa on moniammatillisia työryhmiä, mutta sektorirajat ylittäviä yhteistyöryhmiä on vielä vähän. Kuntoutuksen näkökulmasta moniammatillisen työryhmän kokoonpanoa on kuvattu muun muassa alle kouluikäisten kehitysvammaisten lasten osalta ja aivovamman saaneiden lasten osalta neurologisella kuntoutusosastolla (Seppälä 2003; von Wendt ja Melenius 2009). Kuntoutuspalvelujen ammatilliset tehtävät ovat yleensä jakautuneet hallintoalojen kesken, mikä johtaa siihen että perheen tarpeita selvitetään moninkertaisesti ja perheet joutuvat asioimaan useiden palvelupisteiden kanssa (Koivikko ja Sipari 2006; von Wendt 2003).

Rajanvedot perus- ja erikoispalvelujen välillä ovat hyödyllisiä erikoisosaamista vaativien tehtävien hoitamiseksi, mutta ne ovat pulmallisia sellaisten ilmiöiden kanssa, jotka eivät noudata sektorirajoja, kuten vaikeavammaisen lapsen kuntoutus (ks. Kokko 2006). Järkevää olisi koordinoida kuntoutusta ja tehdä joustavaa hallintorajaa ylittävää yhteistyötä voimavarojen käytössä ja turhan byrokratian minimoimisessa, jottei perhe ajautuisi eri osastojen palvelukaaokseen (Seppälä 2003; von Wendt 2003).

Huolimatta moniammatillisen yhteistyön hyödyistä, yhä edelleen verkosto kutsutaan koolle usein vasta siinä vaiheessa, kun kaikki muut keinot on kokeiltu ja tilanne on jumissa (Kokko 2006). Yhteistyörakenteen ja yhteistoiminnallisen kulttuurin luominen vaatii kaikilta viranomaistahoilta resursointia, mutta kyseenomaisella yhteistyöllä on mahdollista säästää perheen, työntekijöiden ja yhteiskunnan voimavaroja.

Läheis- ja viranomaisverkostot perheen tukena

Lapsen ja nuoren kuntoutus liittyy yhtäältä arkeen, joka suurimmaksi osaksi toteutuu kotona, päivähoitossa ja koulussa, ja toisaalta kohdattuihin vastoinkäymisiin, kuten sairauteen ja vammaisuuteen (Melamies ym. 2004; Koivikko ja Sipari 2006). Vaikka peruskuntoutustyö ja kuntouttavien toimintojen harjoittelu tapahtuisi laitoksessa, kytkeytyy kuntoutuminen, toimintakykyisyys ja osallisuus aina lapsen kasvuympäristöön ja niihin ihmisiin, joiden kanssa hän on päivittäin tekemisissä.

Perhe, päivähoito, koulu ja ystävät ovat keskeisiä osallisia lapsen elämässä. Läheisten ihmisten ajatusten kuuleminen ja heidän osallistumisensa yhteistyöhön on merkityksellistä ymmärryksen syntymisen ja perheen jakamisen kannalta (Haarakangas 2011). Ei siis ole ihan sama kenen kanssa lapsen ja nuoren hyvään kuntoutusprosessiin pyritään, vaan mukaan tulisi pyytää 1) lapselle ja perheelle merkityksellisiä läheisiä ja viranomaisia perheen lähiympäristöstä ja 2) relevantteja kuntoutuksen osaajia ja ammattilaisia.

Perheen sosiaalisen verkoston, eli läheisverkoston kutsuminen mukaan yhteistyöhön, on asiakastyön voimavara (Kokko 2006). Sosiaalisten verkostojen voimavaroja ei vielä osata tarpeeksi hyödyntää, vaikka lähi-ihmissuhteiden merkitys suojaavana tekijänä kuormittavissa elämäntilanteissa ja olennaisena resurssina ongelmatilanteissa hyvin tiedetään (Eriksson & Pyhäjoki 2007). Mitä enemmän yksilöllä on sosiaalisia suhteita ja niiden antamaan tukeen liittyvää luottamusta, sitä paremmin hän yleensä selviytyy ongelmatilanteissa.

Ennakointidialogin rakenne ja prosessikuvaus

Ennakointidialogit ovat verkosto-orientoituneita palaverimuotoja, joissa painotetaan subjektiivisuutta. Sen sijaan että rohkaistaisiin yleisen näkökulman löytämiseen, siirrytään ”objektiivisista ongelmista” subjektiivisiin huoliin. Pidättäytyminen yrityksestä määrittää yhteinen ongelma näyttää parantavan yhteistyön edellytyksiä. (Arnkil, Seikkula ja Eriksson 2001.)

Ennakointidialoginen työskentelymuoto on syntynyt THL:n Verkostotutkimus- ja kehittämismenetelmät -ryhmän (VerDi) pitkäjänteissä teoreettisen tiedon ja käytännön yhdistävässä kehittämistyössä. VerDi-ryhmän panos on ollut merkittävä ennakoivan ja avoimen dialogisen palaverirakenteen mallintamisessa sekä menetelmien leviämässä ja juurtumisessa perus- ja erityispalveluihin. Tässä raportissa esitettävän Ennakointidialogin rakenne ja prosessikuvaus perhekuntoutuksessa perustuu VerDi-ryhmän kehittämälle mallille, josta on perusteellinen kuvaus Verkostokonsultin käsikirjassa (ks. Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006).

Dialogista verkostopalaveria edeltää usein pitkittynyt ja jumiutunut auttamistilanne, jossa on epäselvää, mitä kukin on tekemässä tai tekemisiin ollaan tyytymättömiä, kun toimintaa ei käytännössä koordinoita (Seikkula ja Arnkil 2005). Ennakointidialogit eivät ole hoitokäytäntö, vaan keino löytää tapoja koordinoita yhteistyötä ja tuottaa moniäänistä vuoropuhelua (Seikkula ja Arnkil 2005; Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006).

THL:n VerDi-ryhmä on kehitellyt neliportaisen huolen vyöhykkeistön, jonka avulla työntekijä voi tarkastella lapsen ja perheen tilanteeseen liittyvää huoltaan:

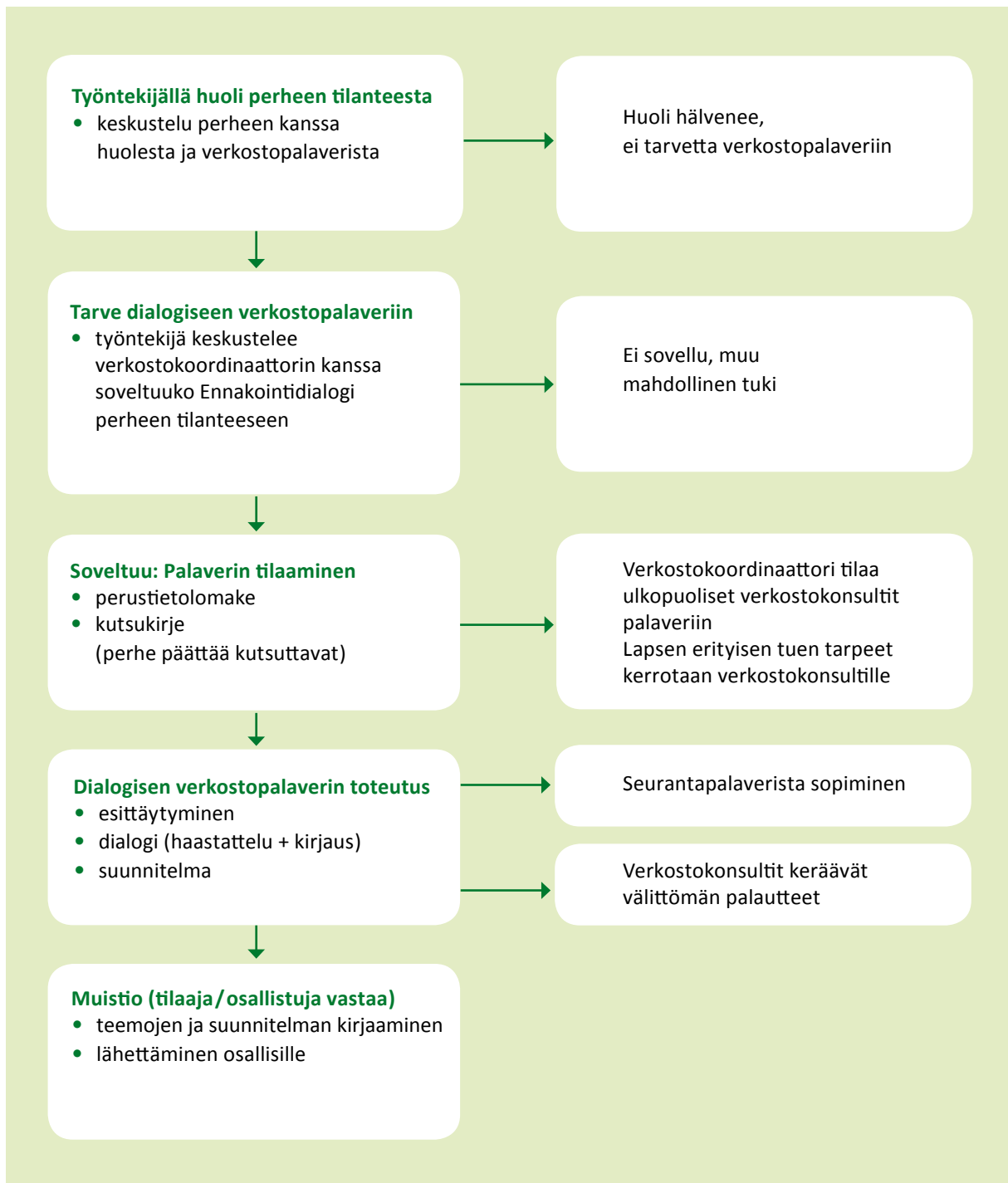
1. ei huolta -tilanteessa työntekijä kokee, ettei hänellä ole perheen asiassa huolta,
2. pieni huoli -vyöhykkeen tilanteessa työntekijällä voi olla pientä huolta tai ihmettelyä tilanteesta, mutta hän kokee voivansa auttaa perhettä,
3. huolen harmaalla vyöhykkeellä työntekijä kokee, ettei hänen keinonsa riitä tukemaan perhettä ja
4. suuri huoli -vyöhykkeellä on kriisitilanne, joka vaatii nopeita toimintoja (Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006).

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön perhekuntoutuksessa on sovellettu dialogisista verkostomenetelmistä² Tulevaisuuden muistelu -palaveria ja sen seurantalpalaveria³. Ennakointidialogeja on kokeiltu kuntoutusprosessin alussa ja kuntoutuksen päättyessä. Kun Ennakointidialogi on prosessin alussa, saa perhe ja kuntoutustyöryhmä tietoa perheen nykytilanteesta, tuesta ja tarpeista. Kuntoutusprosessin lopussa Ennakointidialogilla on mahdollisuus tukea perheen kuntoutuksellista arkea ja varmistaa tiedonkulku ja toiminnalliset vastuualueet perheen ja eri viranomaisten välillä.

Dialoginen verkostopalaveri etenee tietyn rakenteen mukaan. Rakenteella pyritään tasavertaiseen vuoropuheluun. Rakenne lisää verkostopalaverin tavoitteiden mukaista työskentelyä, tehtävien konkretisointia ja osallisten sitoutumista suunnitelmaan. Kuviossa 1 on prosessikuvaus Tulevaisuuden muistelu -palaverin vaiheista.

² Dialogisista verkostomenetelmistä käytetään tässä raportissa myös termejä Ennakointidialogi, dialoginen verkostopalaveri, Tulevaisuuden muistelu -palaveri ja seurantalpalaveri.

³ Dialogisista verkostomenetelmistä laajempi ja kattavampi kuvaus löytyy Verkostokonsultin käsikirjasta (Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006).

Kuvio 1. Prosessikuvaus Tulevaisuuden muistelu -palaverin vaiheista

Tulevaisuuden muistelu -palaverin voi tilata kuka tahansa perheen tai verkoston tilanteesta huolissaan olevan henkilö. MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä Ennakointidialogin tilaaja on yleensä säätiön työntekijä, jolla on huoli perheen tilanteesta, kun kuntoutusprosessi on päättymässä⁴. Ehdottamalla verkostopalaveria työntekijä pyytää perheeltä ja verkostolta apua huolensa vähentämiseksi. Työntekijä keskustele ensin perheen kanssa huolestaan ja neuvottelee mahdollisuudesta pitää Tulevaisuuden muistelu -palaveri. On mahdollista, että keskustelu perheen kanssa riittää hälventämään työntekijän huolta.

⁴ Dialogisen verkostopalaverin voi tilata muulloinkin kuin kuntoutusprosessin päättyessä. Palaveria ei ole kytketty automaattisesti ns. nivelvaihedialogiksi, koska perheen kuntoutusprosessi on aina yksilöllinen, kuten myös työntekijän huoli on subjektiivinen, eikä työntekijöillä synny huolta kaikkien kuntoutuksessa olevien perheiden kanssa.

Toisinaan perheen tilanne voi olla sellainen, että työntekijän on hyvä ennen palaveria neuvotella verkostokoordinaattorin⁵ kanssa Tulevaisuuden muistelun soveltuvuudesta perheen tilanteeseen. Tulevaisuuden muistelu -palaveri ei sovellu aina käytettäväksi, esimerkiksi kun perheessä on akuutti huostaanotto prosessi kesken, huoltajuskriisi tai muu kiireellistä tukitoimea vaativa kriisitilanne. Ennen Tulevaisuuden muistelu -palaveria on keskeistä arvioida mihin työntekijän huoli liittyy ja mitkä ovat Tulevaisuuden muistelu -palaverin mahdollisuudet tukea työntekijää ja perhettä tilanteessa.

Kun Tulevaisuuden muistelu -palaveri päätetään pitää, palaverin tilaaja täyttää perustietolomakkeen (liite 1) ja laatii kutsukirjeen (liite 2), joka lähetetään perheen läheisille ja perheen kanssa työskenteleville viranomaisille. Perhe esittää ja päättää kutsuttavat henkilöt. Kutsukirjeessä kerrotaan vähintään työntekijän huoli, eli palaverin teema ja tarkoitus, ajankohta, paikka ja kesto, ulkopuolisista palaverinvetäjistä ja ketä paikalle on kutsuttu. Verkostokoordinaattori huolehtii paikalle verkostokonsultit⁶ palaverin vetäjiksi.

Tulevaisuuden muistelu -palaverin alussa tilaaja toivottaa kaikki tervetulleiksi, kertoo palaverin tarkoituksen ja huolehtii esittäytymiskierroksesta. Sen jälkeen verkostokonsultit esittelevät palaverin rakenteen ja omat roolinsa palaverin vetäjinä sekä kertovat vaihtoehtoisuudestaan. MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuu aina kaksi verkostokonsulttia. Yksi verkostokonsultti keskustelee osallistujien kanssa ja toinen kirjaa keskustelua.

Ennen dialogin käynnistymistä perhe määrittelee tulevaisuudesta ajankohdan, jossa perheen tilanne on hyvä. Tämän jälkeen verkostokonsultit johdattelevat osallistujat tähän ajankohtaan ja aloittavat dialogin haastatella malla kutakin osallistujaa vuorollaan. Dialogin aikana verkostokonsultit huolehtivat siitä, että haastateltavalla on rauha puhua ja muilla on mahdollisuus kuunnella. Keskustelut kirjataan fläpeille ja ne ovat koko ajan kaikkien nähtävissä. Reaaliaikaiset ja nähtävillä olevat kirjaukset toimivat osallistujien muistin tukena palaverin edetessä.

Haastattelukierros aloitetaan perheestä. Perheen jälkeen haastatellaan läheiset, sitten työntekijät ja viimeiseksi tilaaja.

Perheelle ja lapselle esitettävät kysymykset⁷:

- 1.a Kun (vuosi tms. aika) on kulunut ja asiat ovat melko hyvin. Miten ne sinun kannaltasi ovat? Mitä teit myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi?
- 2.a Mistä/Millaista tukea sait?
- 3.a Mistä olit huolissasi silloin ”vuosi sitten”? Mikä sai huolesi vähenemään?

Läheisille ja verkostolle esitettävät kysymykset⁷:

- 1.b Kuten kuulit, perheen tilanne on nyt melko hyvä. Mitä teit myönteisen kehityksen tueksi? Keneltä sait tukea? Millaista tukea?
- 2.b Mistä sinä olit huolissasi silloin ”vuosi sitten” ja mikä sai huolesi vähenemään?

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä on havaittu, että toimiva tapa on esittää perheelle ensin kysymykset 1–2.a ja läheisille ja työntekijöille kysymys 1.b, minkä jälkeen pidetään tauko. Tauolle tilaajan on hyvä

⁵ Verkostokoordinaattorin tehtäviin MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä kuuluvat verkostokonsulttitoiminnan organisointi ja suunnittelu. Hän toimii yhteistyössä verkostokonsulttien, säätiön työntekijöiden, THL:n ja muiden verkostokoordinaattoreiden kanssa. Koordinaattori ottaa vastaan palaveritilaukset, välittää verkostokonsultit palaveriin, osallistuu menetelmän kehittämiseen ja toimii verkostokonsulttina. Säätiössä hän tiedottaa palvelusta, toimii verkostokonsulttien työkokousten valmistelijana ja osallistuu verkostokonsulttien ohella verkostopalaverien kehittämistyön arviointiin.

⁶ Verkostokonsulttien tehtävänä on vetää dialoginen verkostopalaveri ja helpottaa vuoropuhelun kulkua. Vuoropuhelujen toteuttamiselle on kokemusten mukaan eduksi, että vetäjä on riittävän ulkopuolinen käsiteltävään asiaan nähden. Hän ei neuvo, ota kantaa tai pyri vaikuttamaan käsiteltäviin asioihin. Vetäjällä ei ole ennakkokäsityksiä ja ajatuksia perheestä ja verkoston tilanteesta vaan hän kykenee ohjaamaan dialogia avoimin mielin.

⁷ Perheelle, läheisille ja työntekijöille esitettävät kysymykset ovat THL (ent. Stakes) VerDi-ryhmän kehittämät (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006).

varata pientä tarjottavaa esimerkiksi kahvia, mehua ja välipalaa, mikä usein auttaa rentoutumisessa ja auttaa keskittymään vielä jäljellä olevaan palaveriosuuteen. Tauon jälkeen jatketaan keskustelua hyvässä tulevaisuudessa ja osallistujilta kysytään kysymykset 3.a ja 2.b, minkä jälkeen siirrytään takaisin nykyhetkeen.

Dialogin loppupuolella osallistujat tekevät konkreettisen toimintasuunnitelman. Suunnitelmaan kirjataan mitä seuraavaksi tehdään ja kuka mistäkin toiminnasta vastaa. Tässä vaiheessa verkostokonsultit eivät enää toimi keskustelun vetäjinä, mutta huolehtivat sovitusta palaveriaikataulusta ja siitä, että suunnitelman tekemiseen jää riittävästi aikaa. Jos suunnitelman tekemisen aloittamisessa on vaikeuksia, voi verkostokonsultit auttaa tilannetta esimerkiksi kiinnittämällä osallistujien huomion fläpeiltä näkyviin kirjauksiin, näkyisikö siellä jotain mikä olisi tärkeää kirjata suunnitelmaan? Suunnitelman tekovaiheessa verkostokonsultit myös kertovat mahdollisuudesta seurantalaveriin ja osallistujat voivat joko kirjata seurantalaverin suunnitelmaan tai tehdä siitä päätöksen myöhemmin.

Kun toimintasuunnitelma eli seuraavat askeleet ovat valmiit, konsultit keräävät kirjallisesti välittömät palautteet (liitteet 3 ja 4) osallistujilta. Palautteiden avulla seurataan palaverien toteutumista ja niiden laatua. Jälki-työnä tilaaja kirjoittaa olennaiset asiat fläpeiltä ja suunnitelman muistioksi (liite 5), ja toimittaa sen palaveriin osallistuneille.

Tulevaisuuden muistelu -palaverin seurantalaveri noudattaa samoja periaatteita ja käytäntöjä kuin Tulevaisuuden muistelu -palaveri. Seurantalaveri tukee dialogin ja koordinaation jatkuvuutta ja ensimmäisessä palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumista. Ensimmäisen palaverin suunnitelma toimii seurantalaverissa keskustelun pohjana. (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006.)

Seurantalaverin avaa tilaaja kertomalla, milloin ensimmäinen palaveri pidettiin, mitä asioita silloin käsiteltiin ja millainen toimintasuunnitelma tehtiin. Sen jälkeen puheenvuoro siirtyy verkostokonsulteille, jotka esittäytyvät, kertovat seurantalaverin etenemistavan (ajankäyttö, esitettävät kysymykset ja fläppien käyttö) ja periaatteet (puheen ja kuuntelun erottaminen, luottamuksellisuus jne.). Haastattelukierroksen jälkeen sovi- taan jatkotyöskentelystä. (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006.)

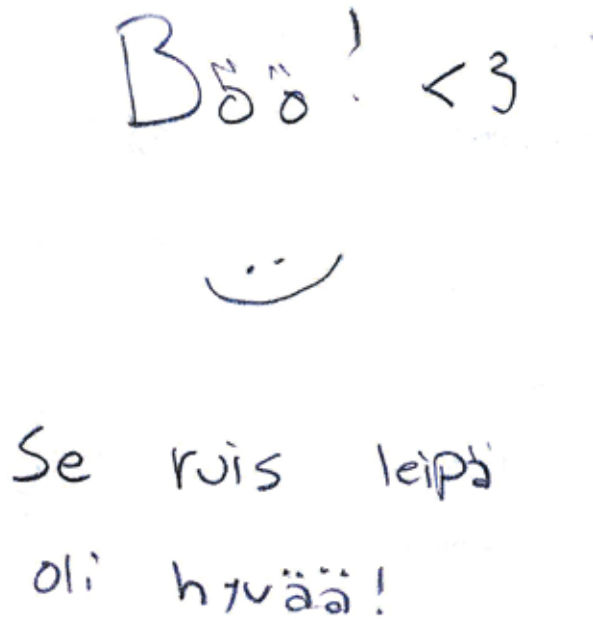
Seurantalaverin kysymykset⁸:

1. Mitä ilahduttavaa kehitystä (tässä asiassa) on tapahtunut edellisen palaverin jälkeen?
 - Mistä haluat kiittää itseäsi? Missä olet onnistunut?
 - Mistä (tähän asiaan liittyvistä asioista) haluat kiittää muita läsnä olevia?
2. Oletko kokenut jotain yllätyksiä näissä asioissa? Myönteisiä? Kielteisiä?
3. Onko jotain huolestuttavaa kehitystä ilmennyt edellisen palaverin jälkeen (tässä asiassa)? Jos tulee esiin vahva selkeä huolenaihe, niin tehdään lyhyt asiaan keskittyvä tulevaisuuden muistelu asiakkaan kanssa
4. Mitä nyt kannattaisi tehdä (tässä asiassa), ja mitä sinä erityisesti voit tehdä?

Haastattelukierroksen jälkeen osallistujat tekevät jatkosuunnitelman, jos se on tarpeellista. Seurantalaverin lopussa verkostokonsultit keräävät välittömät palautteet (liitteet 6 ja 7) osallistujilta.

⁸ Seurantalaverissa esitettävät kysymykset ovat THL (ent. Stakes) VerDi-ryhmän kehittämät (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006).

3. Ennakkodialogiin välitön palaute

Nuori 13 v Tulevaisuuden muistelu -palaveri 2009.

Tulevaisuuden muistelu -palaverit

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä on vuosina 2007–2010 järjestetty 28 Tulevaisuuden muistelu -palaveria kehittämistyön⁹ osana perheille tarjottavissa kuntoutuspalveluissa. Palaveriin on osallistunut yhteensä 275 henkilöä, joista 43 on lapsia ja nuoria, 51 vanhempaa, 32 perheen läheistä ja 149 on perheen kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Yhteen palaveriin on osallistunut keskimääräisesti 10 henkilöä. Palaverit on pidetty säätiön Turun toimipisteessä tai Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa. Muutama palaveri on pidetty myös perheen kuntoutukseen lähettäneen tahon toimitilassa, esimerkiksi lasten ja nuorten psykiatrisella poliklinikalla.

Lapset ja nuoret

Tulevaisuuden muistelu -palaveriin on osallistunut 43 välittömän palautteen antanutta lasta ja nuorta vuosina 2007–2010 (taulukko 1). Lapsille (7–10 v) on tarjottu täytettäväksi oma lasten palautelomake (liite 3) ja nuoret (11–17 v) ovat täyttäneet saman palautelomakkeen kuin aikuiset (liite 4). Molemmat lomakkeet perustuvat THL:n (ent. Stakes) Verkostotutkimus- ja dialogiset menetelmät tiimin (VerDi) luomiin palautelomakkeisiin. Lapsilla ja nuorilla on ollut tarvittaessa mahdollisuus täyttää jompikumpi palautelomake. Osa 10 vuotta täyttäneistä lapsista on halunnut täyttää aikuisten lomakkeen ja muutama nuori on mieluummin täyttänyt lapsille tarkoitettua palautelomakkeen. Lasten lomakkeen täyttäneillä nuorilla on ollut neurologisia tai kehityksellisiä pulmia ja näistä nuorista aikuisten palautelomakkeen täyttäminen on tuntunut vaikealta. Lasten välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista esitetään 2–12 taulukoissa. Nuorten palautteet esitetään 13–29 taulukoissa.

⁹ Kehittämistyötä on rahoittanut Raha-automaattiyhdistys eikä se ole sisällynyt Kelan korvaamiin kuntoutuspalveluihin.

Taulukko 1. Lapset ja nuoret ikäkausittain Tulevaisuuden muistelu -palavereissa 2007–2010

Lapsen/nuoren ikä	Vuosi				Yhteensä
	2007	2008	2009	2010	
7–8 v	0	1	2	1	4
9–10 v	0	3	4	1	8
11–12 v	0	3	2	2	7
13–14 v	0	3	6	0	9
15–17 v	0	2	1	4	7
Vastaus puuttuu	1	2	2	3	8
Yhteensä	1	14	17	11	43

Lasten välitön palaute

Lasten palautelomakkeen on täyttänyt 20 lasta, joista viisi on yli 10 vuotta ja viiden vastaajan ikätiedot puuttuvat. Tässä yhteydessä kaikkia lasten palautelomakkeen täyttäneitä lapsia ja nuoria kutsutaan lapsiksi.

Lasten palautelomake sisältää 10 strukturoitua kysymystä. Muutamat kysymykset ovat samoja kuin aikuisten palautelomakkeessa. Jotta lasten ja muiden palautteita voidaan kyseessä olevien kysymysten osalta vertailla, on lasten palautteille annettu kerroin 2. Lasten vastausten keskiarvojen vaihteluväli on 6,6–8,0 (taulukko 2).

Taulukko 2. Lasten välittömien palautteiden keskiarvot Tulevaisuuden muistelu -palaverista

Kysymys	ka
1. Millaista palaverissa oli?	6,8
2. Millaista oli miettiä hyvää tulevaisuutta?	7,6
3. Saitko kerrottua toiveesi?	7,0
4. Saitko kertoa huoliasi?	7,8
5. Miten jaksoit kuunnella, kun muut puhuivat?	6,6
6. Millainen olo sinulla oli palaverin jälkeen?	8,0
7. Auttoiko palaveri sinua ymmärtämään paremmin asioita, joista keskusteltiin?	7,4
8. Otettiin ajatuksesi huomioon?	7,9
9. Uskotko, että sovitut asiat auttavat sinua?	7,8
10. Miltä tulevaisuus nyt tuntuu?	7,7
Vastausten keskiarvo	7,5

Lapsista 11 (n = 20) arvioi Tulevaisuuden muistelu -palaverin mukavaksi tai erittäin mukavaksi (taulukko 3). Kuuden lapsen mielestä palaveri oli ok ja kolme on sitä mieltä, että palaverissa oli erittäin ikävää.

Taulukko 3. Lasten arviot Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistumisesta (n = 20)

Millaista palaverissa oli?	f
erittäin mukavaa	3
mukavaa	8
ok	6
ikävää	0
erittäin ikävää	3
Yhteensä	20

Lapsista 12 (n = 20) on sitä mieltä, että hyvän tulevaisuuden miettiminen oli mukavaa tai erittäin mukavaa (taulukko 4). Neljä lasta arvioi, että tulevaisuuden miettiminen oli ok ja kaksi lasta on sitä mieltä, että tilanne oli erittäin ikävä. Vastaus puuttuu kahdesta palautelomakkeesta.

Taulukko 4. Lasten arviot hyvän tulevaisuuden pohtimisesta (n = 20)

Millaista oli mieltä hyvää tulevaisuutta?	f
erittäin mukavaa	6
mukavaa	6
ok	4
ikävää	0
erittäin ikävää	2
vastaus puuttuu	2
Yhteensä	20

Kuusi lasta (n = 20) arvioi, että he saivat erittäin hyvin kerrottua toiveistaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 5). Kymmenen lasta arvioi, että he saivat kertoa toiveistaan tyydyttävästi ja kaksi lasta on sitä mieltä, että he saivat kerrottua toiveista huonosti tai erittäin huonosti. Vastaus puuttuu kahdesta palautelomakkeesta.

Taulukko 5. Lasten arviot mahdollisuudesta kertoa toiveet palaverissa (n = 20)

Saitko kerrottua toiveesi?	f
erittäin hyvin	6
hyvin	0
tyydyttävästi	10
huonosti	1
erittäin huonosti	1
vastaus puuttuu	2
Yhteensä	20

Lapsista 12 (n = 20) arvioi, että he saivat hyvin tai erittäin hyvin kertoa omista huolistaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 6). Kolme lasta on sitä mieltä, että he saivat kertoa niistä tyydyttävästi. Kaksi lasta arvioi, että he saivat kertoa huolistaan huonosti tai erittäin huonosti. Vastaus puuttuu kolmesta palaute-lomakkeesta.

Taulukko 6. Lasten arviot omasta mahdollisuudestaan kertoa huolia palaverissa (n = 20)

Saitko kertoa huoliasi?	f
erittäin hyvin	6
hyvin	6
tyyydyttävästi	3
huonosti	1
erittäin huonosti	1
vastaus puuttuu	3
Yhteensä	20

Lapsista kahdeksan (n = 20) arvioi, että he jaksoivat kuunnella toisten puhetta hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 7). Kuusi lasta arvioi, että he jaksoivat kuunnella toisia jonkin verran ja huonosti toisten puhetta jaksoi kuunnella kuusi lasta.

Taulukko 7. Lasten ja nuorten arviot kuuntelemisesta, kun muut puhuvat palaverissa (n = 20)

Miten jaksot kuunnella, kun muut puhuivat?	f
erittäin hyvin	4
hyvin	4
jonkin verran	6
huonosti	6
erittäin huonosti	0
Yhteensä	20

Suurin osa (15, kun n = 20) lapsista arvioi olotilansa toiveikkaaksi tai erittäin toiveikkaaksi Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen (taulukko 8). Yhden lapsen mielestä hänen olonsa oli jonkin verran toiveikas ja kolme lasta on sitä mieltä, että heidän olonsa oli toivoton tai erittäin toivoton palaverin jälkeen. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 8. Lasten arviot omasta olotilasta Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen (n = 20)

Millainen olo sinulla oli palaverin jälkeen?	f
erittäin toiveikas	8
toiveikas	7
jonkin verran toiveikas	1
toivoton	2
erittäin toivoton	1
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	20

Lapsista 12 (n = 20) arvioi, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri auttoi hyvin tai erittäin hyvin ymmärtämään asioita, joista palaverissa keskusteltiin (taulukko 9). Kolme lasta on sitä mieltä, että palaveri auttoi tyydyttävästi asioiden ymmärtämistä ja kolmen lapsen mielestä se auttoi huonosti tai erittäin huonosti. Vastaus puuttuu kahdesta palautelomakkeesta.

Taulukko 9. Lasten arviot, siitä auttaako palaveri ymmärtämään paremmin asioita (n = 20)

Auttoiko palaveri sinua ymmärtämään paremmin asioita, joista keskusteltiin?	f
erittäin hyvin	6
hyvin	6
tyydyttävästi	3
huonosti	1
erittäin huonosti	2
vastaus puuttuu	2
Yhteensä	20

Lapsista puolet (10, kun = 20) on sitä mieltä, että heidän ajatuksensa otettiin huomioon erittäin hyvin Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 10). Kaksi lasta arvioi, että ajatuksia huomioitiin hyvin ja kuusi lasta on sitä mieltä, että heidän ajatuksiaan otettiin huomioon tyydyttävästi. Kaksi lasta kokee, että heidän ajatuksiaan otettiin huomioon huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 10. Lasten arviot siitä, otetaanko heidän ajatukset huomioon Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 20)

Otettiinko ajatuksesi huomioon?	f
erittäin hyvin	10
hyvin	2
tyydyttävästi	6
huonosti	1
erittäin huonosti	1
Yhteensä	20

Lapsista 12 (n =20) uskoo, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa sovitut asiat auttavat paljon tai erittäin paljon heitä (taulukko 11). Kolme lasta arvioi, että sovitut asiat auttavat jonkin verran. Kolmen lapsen mielestä palaverissa sovitut asiat auttavat heitä vähän tai erittäin vähän. Vastaus puuttuu kahdesta palautelomakkeesta.

Taulukko 11. Lasten usko siihen, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa sovitut asiat auttavat heitä (n = 20)

Uskotko että sovitut asiat auttavat sinua?	f
erittäin paljon	8
paljon	4
jonkin verran	3
vähän	2
erittäin vähän	1
vastaus puuttuu	2
Yhteensä	20

Lapsista suurin osa (15, kun n = 20) arvioi, että Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen tulevaisuus tuntuu hyvältä tai erittäin hyvältä (taulukko 12). Kaksi lasta on sitä mieltä että tulevaisuus tuntuu tyydyttävältä ja kolme lasta arvioi, että tulevaisuus tuntuu huonolta tai erittäin huonolta palaverin jälkeen.

Taulukko 12. Lasten arviot siitä, miltä tulevaisuus tuntuu Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen (n = 20)

Miltä tulevaisuus nyt tuntuu?	f
erittäin hyvältä	7
hyvältä	8
tyydyttävältä	2
huonolta	1
erittäin huonolta	2
Yhteensä	20

Lapset (n = 20) kuvailevat palautelomakkeissa vähän kokemuksiaan Tulevaisuuden muistelu -palaverista ja he vastaavat kysymyksiin lyhyillä yksisanaisilla kommentteilla, esimerkiksi ”joo”, ”jep”, ”en”, ”eh”, ”kahvi”, ”luin” ja ”kyselyt”. Neljän lapsen mielestä parhaat kokemukset liittyvät palaveritauolla tarjottuun ruokaan ja juomaan tai mahdollisuuteen tehdä jotain palaverin aikana, kuten leikkiä, piirtää, muovilla tai lukea. Kolmen lapsen mielestä parasta ja yllättävää oli jonkun tietyn henkilön osallistuminen palaveriin. Viisi lasta mainitsee, että huointa palaverissa on sen pituus ja tekemisen puute. Kolmen lapsen mielestä puhuminen ja kyseleminen olivat huointa.

Nuorten välitön palaute

Tulevaisuuden muistelu -palaverihin on osallistunut 23 nuorta vuosina 2007–2010. Palaverien jälkeen nuoret (11–17 v) ovat täyttäneet pääsääntöisesti saman palautelomakkeen kuin aikuiset (liite 4). Aikuisten palaute-lomakkeen on täyttänyt myös kaksi 10-vuotiasta lasta. Kolmen nuoren vastaajan ikätiedot puuttuvat. Tässä yhteydessä kaikkia aikuisten palautelomakkeen täyttäneitä lapsia ja nuoria kutsutaan nuoriksi.

Taulukossa 13 esitetään nuorten välittömien palautteiden keskiarvot, kun arviointiasteikko on 1–10. Keskiarvojen hajontaväli on 6,0–8,3 (taulukko 13). Nuoret antavat alimmat arvot Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisyydelle ja palaverin toimivuudelle omien ajatusten selkiinnyttäjänä. Korkeimmat arvot nuoret antavat sille, että palaverissa on riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia.

Taulukko 13. Nuorten välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista (n = 23)

Kysymys	ka
1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	6,0
2. Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	7,2
3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	6,6
4. Koitko, että sinua kuunneltiin?	7,7
5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	8,3
6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	6,8
7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	6,0
8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	6,9
9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	6,5
10. Koitko, että ajatuksesi/ ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	7,2
11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	6,4
12. Havaitsetko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	6,6
13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/ toimintaasi?	6,9
14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	7,0
15. Kuinka paljon luostat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	6,7
Vastausten keskiarvo	6,9

Nuorten välittömät palautteet esitetään yksityiskohtaisesti taulukoissa 15–29. Jotta tuloksia olisi helpompi tarkastella, on palautelomakkeen alkuperäinen arviointiasteikko 1–10 muokattu viisiportaiseksi asteikoksi ja uusille arvoille on annettu sanalliset kuvaajat (taulukko 14).

Taulukko 14. Uusi arviointiasteikko ja arvojen kuvaajat

Vanha arvo, asteikkoväli 1–10	Uusi arvo, asteikkoväli 1–5	Kuvaaja
9–10	5	erittäin hyvin
7–8	4	hyvin
5–6	3	tydyttävästi
3–4	2	huonosti
1–2	1	erittäin huonosti

Kuusi nuorta (n = 23) kokee, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri oli hyödyllinen ja kolme on sitä mieltä, että palaveri oli erittäin hyödyllinen (taulukko 15). Kahdeksan nuorta arvioi, että palaverista oli tyydyttävästi hyötyä ja viisi nuorta, että palaverista oli pieni hyöty. Yksi nuori on sitä mieltä, ettei palaverista ollut mitään hyötyä.

Taulukko 15. Nuorten arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisyydestä (n = 23)

Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	f
erittäin hyödyllinen	3
hyödyllinen	6
tydyttävä hyöty	8
pieni hyöty	5
hyödytön	1
Yhteensä	23

Nuorista 14 (n = 23) on sitä mieltä, että heillä oli hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kertoa omista ajatuksistaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 16). Kahdeksan nuorta arvioi, että heillä oli tyydyttävästi mahdollisuuksia kertoa ajatuksistaan ja yksi nuori arvioi, että mahdollisuuksia oli erittäin huonosti.

Taulukko 16. Nuorten arviot mahdollisuudesta kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatukset?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	7
tydyttävästi	8
huonosti	0
erittäin huonosti	1
Yhteensä	23

Nuoret arvioivat mahdollisuuttaan kertoa omista huolenaiheistaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 17). Nuorista 12 (n = 23) arvioi, että he ovat pystyneet kertomaan hyvin tai erittäin hyvin huolenaiheistaan. Seitsemän nuorta on sitä mieltä, että he pystyivät tyydyttävästi kertomaan huolistaan. Neljä nuorta arvioi, että palaverissa pystyi huonosti tai erittäin huonosti kertomaan omat huolenaiheensa.

Taulukko 17. Nuorten arviot omien huolenaiheiden kertomisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	f
erittäin hyvin	5
hyvin	7
tydyttävästi	7
huonosti	2
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Nuorista 16 (n = 23) kokee tulleen hyvin tai erittäin hyvin kuulluksi Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 18). Kuusi nuorta on sitä mieltä, että heitä kuunneltiin tyydyttävästi. Yksi nuori arvioi, että häntä kuultiin erittäin huonosti. Lähes kaikki (21) nuoret arvioivat, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa on hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kuulla toisten ajatuksia (taulukko 19).

Taulukko 18. Nuorten arviot kuulluksi tulemisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Koitko, että sinua kuunneltiin?	f
erittäin hyvin	9
hyvin	7
tyydyttävästi	6
huonosti	0
erittäin huonosti	1
Yhteensä	23

Taulukko 19. Nuorten arviot riittävästä mahdollisuudesta kuulla toisten ajatuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	f
erittäin hyvin	11
hyvin	10
tyydyttävästi	1
huonosti	1
erittäin huonosti	0
Yhteensä	23

Nuorista 12 (n = 23) on sitä mieltä, että he saivat Tulevaisuuden muistelu -palaverissa hyvin tai erittäin hyvin uutta ymmärrystä eri osapuolten ajatuksista. Kymmenen nuorta arvioi, että he ovat saaneet palaverissa tyydyttävästi uutta ymmärrystä muiden ajatuksista (taulukko 20). Lähes puolet (11) nuorista on sitä mieltä, että palaveri selkiinnytti omia ajatuksia hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 21). Viiden nuoren mielestä palaveri selkiinnytti ajatuksia tyydyttävästi ja seitsemän nuorta on sitä mieltä, että palaveri selkiinnytti niitä huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 20. Nuorten arviot saivatko he uutta ymmärrystä eri osallistujien ajatuksista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistajat ajattelevat asioista?	f
erittäin hyvin	4
hyvin	8
tyydyttävästi	10
huonosti	0
erittäin huonosti	1
Yhteensä	23

Taulukko 21. Nuorten omien ajatusten selkiytyminen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	f
erittäin hyvin	3
hyvin	8
tyyydyttävästi	5
huonosti	5
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Nuorista 12 (n = 23) on sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnytti hyvin tai erittäin hyvin palaveriin osallistuneiden henkilöiden osuutta palaveriteeman mukaisessa asiassa (taulukko 22). Kahdeksan nuorta arvioi, että palaveri selkiinnytti tyydyttävästi osallistujien osuutta ja kolmen mielestä selkiintymistä tapahtui huonosti.

Taulukko 22. Nuorten arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista eri osallistujien osuuden selkiinnyttäjänä (n = 23)

Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	5
tyyydyttävästi	8
huonosti	3
erittäin huonosti	0
Yhteensä	23

Nuorista 13 (n = 23) arvioi, että he pystyivät eläytymään hyvin tai erittäin hyvin hyvään tulevaisuuteen (taulukko 23). Neljä nuorta kokee eläytyneensä tyydyttävästi. Neljä nuorta on sitä mieltä, että he pystyivät eläytymään tilanteeseen huonosti ja kaksi arvioi, että he eläytyivät siihen erittäin huonosti.

Taulukko 23. Nuorten arviot omasta eläytymisestä hyvään tulevaisuuteen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	6
tyyydyttävästi	4
huonosti	4
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Suurin osa (15, kun n = 23) nuorista on sitä mieltä, että heidän ajatuksiaan otettiin hyvin tai erittäin hyvin huomioon Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 24). Kuusi nuorta arvioi, että ajatuksia tai ehdotuksia otettiin huomioon tyydyttävästi ja kaksi nuorta kokee, että heidän ajatuksiaan otettiin huomioon erittäin huonosti.

Taulukko 24. Nuorten arviot omien ajatusten/ehdotusten huomioonottamisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Koitko, että ajatuksesi/ ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	8
tyydyttävästi	6
huonosti	0
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Nuorista 12 (n = 23) arvioi, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisäsi paljon tai erittäin paljon luottamusta asioiden järjestymiseen (taulukko 25). Seitsemän nuorta arvioi, että luottamus lisääntyi jonkin verran. Neljä nuorta on sitä mieltä, että palaveri lisäsi vähän tai erittäin vähän luottamusta asioiden järjestymiseen.

Taulukko 25. Nuorten luottamuksen lisääntyminen asioiden järjestymiseen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa vuosina (n = 23)

Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	f
erittäin paljon	4
paljon	8
jonkin verran	7
vähän	2
erittäin vähän	2
Yhteensä	23

Nuorista 11 (n = 23) on sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa havaitsi omaan tilanteeseen hyvin tai erittäin hyvin uusia mahdollisuuksia/vaihtoehtoja (taulukko 26). Yhdeksän on sitä mieltä, että he havaitsivat mahdollisuuksia/vaihtoehtoja tyydyttävästi. Kolme nuoren mielestä palaverissa havaitsi uusia vaihtoehtoja/ mahdollisuuksia huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 26. Nuorten havainnot uusista mahdollisuuksista tai vaihtoehtoista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 23)

Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	f
erittäin hyvin	6
hyvin	5
tyydyttävästi	9
huonosti	1
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Nuorista 12 (n = 23) kokee saaneensa hyvin tai erittäin hyvin tukea omaan tilanteeseensa Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 27). Kahdeksan nuorta arvioi saaneensa tyydyttävästi tukea ja kolme nuorta on sitä mieltä, että he saivat tukea huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 27. Nuorten arviot siitä, saivatko he tukea omaan tilanteeseen/toimintaan tulevaisuuden muistelu-palaverissa (n = 23)

Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	5
tyydyttävästi	8
huonosti	1
erittäin huonosti	2
Yhteensä	23

Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä suurin osa (15, kun n = 23) nuorista koki olonsa toiveikkaaksi tai erittäin toiveikkaaksi (taulukko 28). Viisi nuorta arvioi olotilansa jonkin verran toiveikkaaksi. Kolme nuorta on sitä mieltä, että heillä oli toivoton tai erittäin toivoton olo palaverin päättyessä. Yli puolet (14, kun n = 23) nuorista luottaa paljon tai erittäin paljon Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen (taulukko 29). Neljä nuorta arvioi, että he luottavat jonkin verran suunnitelman toteutumiseen ja vähän tai erittäin vähän siihen luottaa kaksi nuorta.

Taulukko 28. Nuorten olotila Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä (n = 23)

Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	f
erittäin toiveikas	7
toiveikas	8
jonkin verran toiveikas	5
toivoton	1
erittäin toivoton	2
Yhteensä	23

Taulukko 29. Nuorten luottamus Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen (n = 23)

Kuinka paljon luostat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	f
erittäin paljon	7
paljon	7
jonkin verran	4
vähän	3
erittäin vähän	2
Yhteensä	23

Nuoret, kuten lapsetkin, ovat vähän kirjoittaneet kommentteja Tulevaisuuden muistelu -palaverista. Kahden nuoren mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaveri ei pahemmin poikkea muista palavereista. Yksi nuori on kiinnittänyt huomiota palaverin pitkään kestoan. Nuorista 11 suosittelisi palaveria ystävälleen. Kolme nuorta perustelee miksi:

”Se tukee paljon.” (Nuori 2010)

”Se lisää tiedon määrää siitä mitä muut ajattelevat.” (Nuori 2009)

”Se oli hauskaa.” (Nuori 2008)

Yhdeksän nuorta ei suosittelisi palaveria ystävilleen, koska he ajattelevat, että ystävillä tai perheillä ei ole samanlaisia pulmia ja koska palaverit ovat hyödyttömiä ja tylsiä:

”En koe, että kaverini ovat samankaltaisessa tilanteessa joitain lukuun ottamatta.” (Nuori 2009)

”Koska ei ole sellaisia kavereita, jotka tarvitsevat tällaista palaveria.” (Nuori 2008)

”Muiden perheissä ei välttämättä ole erityislapsia.” (Nuori 1, 2007)

”Ei siitä ole paljoa hyötyä.” (Nuori 2, 2007)

Vanhemmat

Tulevaisuuden muistelu -palaveriinkin on osallistunut yhteensä 51 lasten ja nuorten vanhempaa vuosina 2007–2010 (taulukko 30). Vanhemmat ovat täyttäneet aikuisten palautelomakkeen välittömästi Tulevaisuuden muistelu -palaverin päätyttyä. Palautelomake sisältää 15 strukturoitua kysymystä 1–10 asteikolla (liite 4).

Taulukko 30. Vanhempien lukumäärä Tulevaisuuden muistelu -palavereissa vuosina 2007–2010

Vastaaja	Vuosi, jolloin palaveri pidettiin				Yhteensä
	2007	2008	2009	2010	
Lapsen/nuoren vanhempi	5	23	13	10	51

Taulukossa 31 esitetään keskiarvot vanhempien välittömistä palautteista. Keskiarvojen vaihteluväli on 7,0–9,9. Vanhemmat ovat antaneet eniten korkeita arvoja (ka 9,9) Tulevaisuuden muistelu -palaverille siitä, että se selkiinnyttää osallistujien osuutta perhettä koskevassa asiassa. Matalimmat (ka 7,0) vanhemmat ovat antaneet uusien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien havaitsemiselle palaverissa.

Taulukko 31. Vanhempien välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista 2007–2010 (n = 51)

Kysymys	ka
1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	9,7
2. Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	8,4
3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	8,5
4. Koitko, että sinua kuunneltiin?	8,7
5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	8,8
6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistajat ajattelevat asioista?	8,1
7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	7,4
8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	9,9
9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	8,8
10. Koitko, että ajatuksesi/ ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	8,0
11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	7,4
12. Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	7,0
13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/ toimintaasi?	9,1
14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	7,5
15. Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	7,4
Vastausten keskiarvo	8,3

Vanhempien yksityiskohtaiset palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista esitetään taulukoissa 32–46. Esityksessä on yhdistetty arvoluokkia, kuten nuorten palautteissa (ks. taulukko 14).

Vanhemmista suurin osa (41, kun n = 51) on sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri oli hyödyllinen tai erittäin hyödyllinen (taulukko 32). Kuusi vanhempaa arvioi, että palaverista oli tyydyttävästi hyötyä. Yhden vanhemman mielestä palaverista saatu hyöty oli pieni ja kaksi arvioi, että se oli hyödytön. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 32. Vanhempien arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisyydestä (n = 51)

Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	f
erittäin hyödyllinen	21
hyödyllinen	20
tyydyttävä hyöty	6
pieni hyöty	1
hyödytön	2
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	51

Vanhemmista 30 (n = 51) on sitä mieltä, että heillä oli erittäin hyvin mahdollisuuksia kertoa omista ajatuksistaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 33). Hyvin mahdollisuuksia omien ajatusten kertomiseen oli 14 vanhemmalla ja tyydyttävästi mahdollisuuksia 4 vanhemmalla. Kolme vanhempaa kokee, että omien ajatusten esittämiseen oli huonosti tai erittäin huonosti tilaisuuksia.

Taulukko 33. Vanhempien arviot mahdollisuudesta kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	f
erittäin hyvin	30
hyvin	14
tyydyttävästi	4
huonosti	2
erittäin huonosti	1
Yhteensä	51

Tulevaisuuden muistelu -palaverissa omia huolenaiheitaan pystyi kertomaan hyvin 18 (n = 51) ja erittäin hyvin 29 vanhempaa (taulukko 34). Kolme vanhempaa on sitä mieltä, että he pystyivät tyydyttävästi kertomaan huolistaan ja yksi vanhempi arvioi, että hän on voinut kertoa omia huolenaiheitaan erittäin huonosti.

Taulukko 34. Vanhempien arviot omien huolenaiheiden kertomisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	f
erittäin hyvin	29
hyvin	18
tyydyttävästi	3
huonosti	0
erittäin huonosti	1
Yhteensä	51

Suurin osa (46, kun n = 51) vanhemmista arvioi, että heitä kuunneltiin hyvin tai erittäin hyvin Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 35). Kolme vanhempaa on sitä mieltä, että heitä kuunneltiin tyydyttävästi ja kaksi kokee tullessa erittäin huonosti kuulluksi.

Taulukko 35. Vanhempien arviot kuulluksi tulemisesta tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Koitko, että sinua kuunneltiin?	f
erittäin hyvin	34
hyvin	12
tyydyttävästi	3
huonosti	0
erittäin huonosti	2
Yhteensä	51

Lähes kaikki (48, kun n = 51) vanhemmat arvioivat, että heillä oli hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kuulla toisten ajatuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 36). Yksi vanhempi on sitä mieltä, että mahdollisuuksia oli tyydyttävästi ja kaksi vanhempaa arvioi, että heillä oli huonosti mahdollisuuksia kuulla muiden ajatuksia palaverissa.

Taulukko 36. Vanhempien arviot mahdollisuudesta kuulla toisten ajatuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	f
erittäin hyvin	35
hyvin	13
tyydyttävästi	1
huonosti	2
erittäin huonosti	0
Yhteensä	51

Vanhempiä pyydettiin arvioimaan saivatko he Tulevaisuuden muistelu -palaverissa uutta ymmärrystä siitä, mitä muut palaveriin osallistuneet henkilöt ajattelevat asioista (taulukko 37). Vanhemmista 19 (n = 51) arvioi saaneensa hyvin ja 24 erittäin hyvin uutta ymmärrystä. Viisi vanhempaa on sitä mieltä, että he saivat tyydyttävästi uutta ymmärrystä toisten ajatuksista. Kolmen vanhemman mielestä uutta ymmärrystä sai huonosti.

Taulukko 37. Vanhempien arviot siitä, saivatko he uutta ymmärrystä mitä eri osallistujat ajattelevat asioista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	f
erittäin hyvin	24
hyvin	19
tyydyttävästi	5
huonosti	3
erittäin huonosti	0
Yhteensä	51

Vanhemmista 22 (n = 51) on sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnytti hyvin omia ajatuksia ja 17 mielestä erittäin hyvin (taulukko 38). Kahdeksan vanhempaa kokee, että palaveri selkiinnytti omia ajatuksia tyydyttävästi ja neljä vanhempaa on sitä mieltä, että se selkiinnytti niitä erittäin huonosti.

Taulukko 38. Vanhempien omien ajatusten selkiytyminen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	f
erittäin hyvin	17
hyvin	22
tyydyttävästi	8
huonosti	0
erittäin huonosti	4
Yhteensä	51

Suurin osa (42, kun n = 51) vanhemmista arvioi, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnytti hyvin tai erittäin hyvin eri osallistujien osuutta asiassa (taulukko 39). Kuuden vanhemman mielestä palaveri selkiinnytti tyydyttävästi toisten osuutta. Kaksi vanhempaa on sitä mieltä, että palaverin selkiinnyttävä vaikutus oli huono. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 39. Vanhempien arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista eri osallistujien osuuden selkiinnyttäjänä (n = 51)

Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	f
erittäin hyvin	23
hyvin	19
tyydyttävästi	6
huonosti	2
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	51

Vanhemmilta kysyttiin, miten he pystyivät eläytymään hyvään tulevaisuuteen palaverissa. Vanhemmista 19 (n = 51) arvioi pystyneensä eläytymään hyvin ja 14 erittäin hyvin (taulukko 40). Kymmenen vanhempaa pystyi eläytymään tyydyttävästi ja viisi huonosti. Vanhemmista kaksi on sitä mieltä, että he eläytyivät hyvään tulevaisuuteen erittäin huonosti.

Taulukko 40. Vanhempien arviot omasta eläytymisestä hyvään tulevaisuuteen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	f
erittäin hyvin	14
hyvin	19
tyydyttävästi	10
huonosti	5
erittäin huonosti	2
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	51

Vanhemmista 44 (n = 51) arvioi, että heidän ajatuksiaan/ehdotuksiaan otettiin hyvin tai erittäin hyvin huomioon Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 41). Neljä vanhempaa kokee, että ajatuksia/ehdotuksia otettiin tyydyttävästi huomioon. Kolme on sitä mieltä, että niitä otettiin huonosti tai erittäin huonosti huomioon.

Taulukko 41. Vanhempien arviot omien ajatusten/ehdotusten huomioonottamisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	f
erittäin hyvin	23
hyvin	21
tydyttävästi	4
huonosti	1
erittäin huonosti	2
Yhteensä	51

Vanhemmista suurin osa (37, kun n = 51) uskoo, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisäsi paljon tai erittäin paljon luottamusta asioiden järjestymiseen (taulukko 42). Kahdeksan vanhempaa arvioi, että palaveri lisäsi luottamusta jonkin verran. Kuusi vanhempaa on sitä mieltä, että palaveri lisäsi luottamusta asioiden järjestymiseen vähän tai erittäin vähän.

Taulukko 42. Vanhempien luottamuksen lisääntyminen asioiden järjestymiseen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	f
erittäin paljon	21
paljon	16
jonkin verran	8
vähän	2
erittäin vähän	4
Yhteensä	51

Vanhemmista 18 (n = 51) havaitsi hyvin ja 15 erittäin hyvin uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 43). Tyydyttävästi uusia vaihtoehtoja/mahdollisuuksia havaitsi 11 vanhempaa. Neljä vanhempaa arvioi havainneensa niitä huonosti ja kolme erittäin huonosti.

Taulukko 43. Vanhempien havainnot uusista mahdollisuuksista tai vaihtoehtoista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	f
erittäin hyvin	15
hyvin	18
tydyttävästi	11
huonosti	4
erittäin huonosti	3
Yhteensä	51

Vanhemmista suurin osa (37, kun n = 51) on sitä mieltä, että he saivat Tulevaisuuden muistelu -palaverissa hyvin tai erittäin hyvin tukea omaan tilanteeseensa/toimintaansa (taulukko 44). Tyydyttävästi tukea palaverista kokee saaneensa viisi vanhempaa. Kahdeksan vanhemman mielestä palaveri tuki omaa tilannetta/toimintaa huonosti tai erittäin huonosti. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 44. Vanhempien arviot siitä, saivatko he tukea omaan tilanteeseen/toimintaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 51)

Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?	f
erittäin hyvin	18
hyvin	19
tydyttävästi	5
huonosti	5
erittäin huonosti	3
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	51

Vanhemmista suurin osa (42, kun n = 51) arvioi, että he olivat toiveikkaita tai erittäin toiveikkaita Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen (taulukko 45). Kolme vanhempaa arvioi olonsa jonkin verran toiveikkaaksi ja kuusi erittäin toivottamaksi. Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen luottaa paljon 17 ja erittäin paljon 21 vanhempaa (taulukko 46). Jonkin verran siihen luottaa kuusi vanhempaa. Kolme vanhempaa luottaa vähän ja kolme erittäin vähän.

Taulukko 45. Vanhempien toiveikkuus Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä (n = 51)

Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	f
erittäin toiveikas	20
toiveikas	22
jonkin verran toiveikas	3
toivoton	0
erittäin toivoton	6
Yhteensä	51

Taulukko 46. Vanhempien luottamus Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen (n = 51)

Kuinka paljon luostat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	f
erittäin paljon	22
paljon	17
jonkin verran	6
vähän	3
erittäin vähän	3
Yhteensä	51

Vanhemmat kuvailevat Tulevaisuuden muistelu -palaveria tunnelmaltaan ja rakenteeltaan erilaiseksi kuin muita aiemmin kokemiaan palavereja:

"Oli erilainen tunnelma, kun oli oikeasti hiljaista kun yksi puhui. Välillä oli vaikea pitää suu kiinni, kun teki mieli kommentoida toisten juttujen väliin." (Vanhempi 24, 2010)

"Oli siltä erilainen palaveri, että mentiin ajassa vuosi eteenpäin, mitä muissa palavereissa ei ollut." (Vanhempi 22, 2009)

"Ei ole ollut samanlaista. Tässä isä pääsi puhumaan vapaammin!" (Vanhempi 20, 2009)

"Pakko oli miettiä hyvää tulevaisuutta. Tosi hyvä. Monta eri tahoa – erilaisia näkökulmia." (Vanhempi 15, 2009)

"Ei ollut niin lyttyyn lyövä kuin ennen, oli positiivinen olo." (Vanhempi 11, 2007)

Vanhemmista 45 suosittelisi ja 5 ei suosittelisi Tulevaisuuden muistelu -palaveria ystävälleen. Vanhemmat kokevat, että palaveri erityisesti selkiinnytti perheen tilannetta ja myös tulevaisuuteen suuntautuminen tuntui hyvältä:

"Palaverissa puidaan asiat selviksi." (Vanhempi 35, 2010)

"Voi löytyä apukeinoja asioiden selvittämiseen ja saada tukiverkostoa." (Vanhempi 33, 2009)

"Siinä asiat vaan selkiintyvät kaikille!" (Vanhempi 32, 2009)

"Koska se selvitti monta asiaa, toivomuksia ja tulevaa." (Vanhempi 31, 2008)

"Antaa hyvää makua ja toiveita tulevaisuudessa onnistumiseen." (Vanhempi 30, 2010)

Osa vanhemmista on kokenut tulevaisuuden pohtimisen vaikeana, mutta arvostavat verkoston osallistumista ja palaverissa saamaansa tietoa:

"On vaikea ajatella asioita eteenpäin." (Vanhempi 4, 2008)

"Vaikea miettiä tulevaisuutta. Toisaalta tällainen toiminta pitää palaverin positiivisena, tunteet neutraaleina." (Vanhempi 1, 2009)

"Tieto tulee suoraan ei kiertäen. Asiallinen palaveri." (Vanhempi 25, 2008)

"Ihana huomata että on tukiverkosto ympärillä." (Vanhempi 36, 2008)

Läheiset

Tulevaisuuden muistelu -palaveriin on osallistunut 32 läheistä vuosina 2007–2010 (taulukko 47). Läheiset ovat suurimmaksi osaksi perheen sukulaisia, kuten vanhempien sisaruksia tai lasten isovanhempia, mutta joukossa on myös vanhempien ystäviä.

Taulukko 47. Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneet läheiset 2007–2010

Vastaaja	Vuosi, jolloin palaveri pidettiin				Yhteensä
	2007	2008	2009	2010	
Perheen läheinen	1	17	5	9	32

Palaveriin osallistuneet läheiset ovat kaikki olleet täysi-ikäisiä ja he ovat palaverin jälkeen täyttäneet aikuisten palautelomakkeen. Palautelomake sisältää 15 kysymystä 1–10 asteikolla (liite 4). Tulosten yksityiskohtaisessa esittämisessä (taulukot 49–63) on yhdistetty arvoluokkia, kuten nuorten ja vanhempien tuloksien esittelyssä (ks. taulukko 14).

Taulukossa 48 esitetään keskiarvot Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneiden läheisten välittömistä palautteista. Keskiarvojen vaihteluväli on 7,1–8,9. Läheiset antavat eniten korkeita arvosanoja palaverille siitä, että heitä on kuunneltu palaverissa ja matalia arvosanoja uusien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien havaitsemisissa.

Taulukko 48. Läheisten välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista 2007–2010 (n = 32)

Kysymys	ka
1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	7,6
2. Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	8,5
3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	8,3
4. Koitko, että sinua kuunneltiin?	8,9
5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	8,8
6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	8,0
7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	8,0
8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	7,7
9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	6,8
10. Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	8,0
11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	7,6
12. Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	7,1
13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/ toimintaasi?	7,3
14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	7,7
15. Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	7,3
Vastausten keskiarvo	7,8

Perheen läheisistä 14 (n = 32) on kokenut Tulevaisuuden muistelu -palaverin erittäin hyödylliseksi ja 12 läheistä arvioi sen olleen hyödyllinen (taulukko 49). Kaksi on sitä mieltä, että palaverista saatu hyöty oli tyydyttävä. Neljä läheistä arvioi, että palaverin hyöty oli pieni.

Taulukko 49. Läheisten arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisyydestä (n = 32)

Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	f
erittäin hyödyllinen	14
hyödyllinen	12
tyydyttävä hyöty	2
pieni hyöty	4
hyödytön	0
Yhteensä	32

Lähes kaikki (29, kun n = 32) perheen läheiset arvioivat, että heillä oli hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 50). Kaksi läheistä on sitä mieltä, että palaverissa oli huonosti mahdollisuuksia ajatusten kertomiseen. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 50. Läheisten arviot mahdollisuudesta kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	f
erittäin hyvin	19
hyvin	10
tyydyttävästi	0
huonosti	2
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Perheen läheisistä suurin osa (28, kun n = 32) arvioi, että he pystyivät Tulevaisuuden muistelu -palaverissa kertomaan omat huolenaiheensa hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 51). Läheisistä myös suurin osa (24) kokee tulleen erittäin hyvin kuulluksi palaverin aikana (taulukko 52). Liki kaikki (31) läheiset ovat sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa on hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kuulla, mitä muut ajattelevat asioista (taulukko 53).

Taulukko 51. Läheisten arviot omien huolenaiheiden kertomisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	f
erittäin hyvin	18
hyvin	10
tyyydyttävästi	1
huonosti	1
erittäin huonosti	1
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Taulukko 52. Läheisten kuulluksi tuleminen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Koitko, että sinua kuunneltiin?	f
erittäin hyvin	24
hyvin	5
tyyydyttävästi	1
huonosti	1
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Taulukko 53. Läheisten arviot mahdollisuudesta kuulla toisten ajatuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	f
erittäin hyvin	21
hyvin	10
tyyydyttävästi	1
huonosti	0
erittäin huonosti	0
Yhteensä	32

Perheen läheisten (n = 32) mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaveri antaa erittäin hyvin (14), hyvin (12) tai tyydyttävästi (4) uutta ymmärrystä siihen, mitä eri osapuolet ajattelevat asioista (taulukko 54). Suurimman osan (26) mielestä palaveri myös selkiyttää omia ajatuksia hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 55).

Taulukko 54. Läheisten arviot siitä, saivatko he uutta ymmärrystä mitä eri osallistujat ajattelevat asioista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	f
erittäin hyvin	14
hyvin	12
tyydyttävästi	4
huonosti	1
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Taulukko 55. Läheisten omien ajatusten selkiytyminen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	f
erittäin hyvin	15
hyvin	11
tyydyttävästi	5
huonosti	1
erittäin huonosti	0
Yhteensä	32

Suurin osa (23, kun n = 32) perheen läheistä arvioi, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnyttää hyvin tai erittäin hyvin eri osallistujien osuutta asiassa (taulukko 56). Läheisistä kahdeksan on sitä mieltä, selkiintymistä tapahtuu tyydyttävästi. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 56. Läheisten arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista eri osallistujien osuuden selkiinnyttäjänä (n = 32)

Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	f
erittäin hyvin	12
hyvin	11
tyydyttävästi	8
huonosti	0
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Perheen läheisistä 20 (n = 32) on sitä mieltä, että he pystyivät eläytymään hyvään tulevaisuuteen hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 57). Kuusi läheistä arvioi pystyneensä eläytymään hyvään tulevaisuuteen tyydyttävästi ja viisi huonosti tai erittäin huonosti. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 57. Läheisten arviot omasta eläytymisestä hyvään tulevaisuuteen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	f
erittäin hyvin	10
hyvin	10
tydyttävästi	6
huonosti	3
erittäin huonosti	2
vastaus puuttuu	1
Yhteensä	32

Lähes kaikki (27, kun n = 32) läheiset arvioivat, että heidän ajatukset ja ehdotukset otettiin huomioon hyvin tai erittäin hyvin Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 58). Kolme läheistä arvioi, että ajatuksia/ehdotuksia otettiin huomioon tyydyttävästi ja kaksi huonosti. Suurin osa (23) läheisistä arvioi, että palaveri lisäsi paljon tai erittäin paljon heidän luottamustaan perheen asioiden järjestymiseen (taulukko 59). Seitsemän läheisen mielestä luottamus lisääntyi jonkin verran ja kaksi on sitä mieltä, että se lisääntyi vähän.

Taulukko 58. Läheisten arviot omien ajatusten/ ehdotusten huomioonottamisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	f
erittäin hyvin	15
hyvin	12
tydyttävästi	3
huonosti	2
erittäin huonosti	0
Yhteensä	32

Taulukko 59. Läheisten luottamuksen lisääntyminen asioiden järjestymiseen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	f
erittäin paljon	12
paljon	11
jonkin verran	7
vähän	2
erittäin vähän	0
Yhteensä	32

Läheistä 21 (n = 32) arvioi havainneensa Tulevaisuuden muistelu -palaverissa hyvin tai erittäin hyvin uusia mahdollisuuksia/ vaihtoehtoja perheen tilanteeseen (taulukko 60). Viisi läheistä on sitä mieltä, että uusia vaihtoehtoja havaitsi tyydyttävästi ja neljän mielestä huonosti. Kaksi vastausta puuttuu.

Taulukko 60. Läheisten havainnot uusista mahdollisuuksista tai vaihtoehtoista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n =32)

Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	f
erittäin hyvin	7
hyvin	14
tyydyttävästi	5
huonosti	4
erittäin huonosti	0
vastaus puuttuu	2
Yhteensä	32

Suurin osa (23, kun n = 32) läheistä koki saaneensa Tulevaisuuden muistelu -palaverista hyvin tai erittäin hyvin tukea omaan tilanteeseensa tai toimintaansa (taulukko 61). Viisi läheistä arvioi saaneensa tukea tyydyttävästi ja neljä huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 61. Läheisten arviot siitä, saivatko he tukea omaan tilanteeseen/ toimintaan Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 32)

Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?	f
erittäin hyvin	9
hyvin	14
tyydyttävästi	5
huonosti	3
erittäin huonosti	1
Yhteensä	32

Tilaisuuden päättyessä suurimmalla osalla (24, kun n = 32) läheisistä oli toiveikas tai erittäin toiveikas olo (taulukko 62). Kuusi läheistä arvioi olotilansa jonkin verran toiveikkaaksi. Kaksi arvioi olonsa toivottamaksi tai erittäin toivottamaksi. Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen luottaa paljon 14 ja erittäin paljon 10 läheistä (taulukko 63). Jonkin verran siihen luottaa viisi läheistä ja kolme läheistä arvioi, että he luottavat suunnitelman toteutumiseen vähän tai erittäin vähän.

Taulukko 62. Läheisten toiveikkuus Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä (n = 32)

Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	f
erittäin toiveikas	15
toiveikas	9
jonkin verran toiveikas	6
toivoton	1
erittäin toivoton	1
Yhteensä	32

Taulukko 63. Läheisten luottamus Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen (n = 32)

Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	f
erittäin paljon	10
paljon	14
jonkin verran	5
vähän	2
erittäin vähän	1
Yhteensä	32

Perheen läheiset ovat kiinnittäneet huomiota tulevaisuusorientoituneeseen lähestymistapaan ja dialogiseen menetelmään:

”Eriolaista oli, että mentiin konkreettisesti ajassa eteenpäin.” (Läheinen 7, 2009)

”Vaikea mennä tulevaisuuteen kun nykyisyys ja menneisyys on epäselvä, tarkoitus on hyvä, eläytyä positiiviseen tulevaisuuteen.” (Läheinen 6, 2008)

”Tulevaisuuteen suuntaaminen, positiivinen asetelma kaikin puolin. Se ehkäisi vanhojen kaivelun.” (Läheinen 2, 2008)

”Uutta oli täysi avoimuus, eli kaikki kuulivat mitä muut sanoivat. Aluksi tämä järkytti, mutta loppujen lopuksi varmaan ihan hyvä juttu.” (Läheinen 3, 2008)

Perheen läheisistä 26 suosittelisi Tulevaisuuden muistelu -palaveria ystävälleen ja 3 ei suosittelisi. Läheiset kokevat, että palaveri selkiinnyttää perheen, viranomaisten ja läheisverkoston rooleja tilanteessa ja toisaalta pelkäävät palaverin antavan liikaa toiveita perheelle:

”Hyvä tapa tuoda esiin perheen tarpeita.” (Läheinen 15, 2010)

”Vertaistuki ja byrokratia tulee selvemäksi.” (Läheinen 19, 2009)

"Selkiinnyttää tilannetta." (Läheinen 17, 2007)

"Auttaa jäsentämään kokonaisuutta sekä perheen tilannetta. Antaa kaikille mahdollisuuden tulla kuulluksi. Avaa näkökulmia." (Läheinen 13, 2008)

"Tietää ja huomaa, että ammattiauttajia on eri tahoilla ja näissä palavereissa avun tarvitsija ja auttaja kohtaavat." (Läheinen 16, 2009)

"Erittäin antoisa palaveri. [Lapsi] saa varmasti ammattiapua." (Läheinen 26, 2010)

"Liian paljon visioita ja lupauksia, joita ei toteudu." (Läheinen 21, 2008)

Työntekijät

Tulevaisuuden muistelu -palaveriin on osallistunut 149 työntekijää vuosina 2007–2010. Välittömän palautteen antaneista työntekijöistä suurin osa työskentelee lapsen tai nuoren arkisessa lähiympäristössä ja noin neljäsosa työskentelee MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön Kuntoutus- ja Kehittämiskeskus Huvituksessa. Palaveriin on osallistunut työntekijöitä kuntoutuslaitoksen ohella terveys-, sosiaali- ja opetustoimesta. Työntekijät mainitsevat lähes 30 eri ammattinimikettä. Taulukossa 64 esitetään yleisimmin mainitut ammattinimikkeet. Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneista työntekijöistä 28 on toiminut palaverin tilaajana (taulukko 65).

Taulukko 64. Tulevaisuuden muistelu -palaveriin 2007–2010 osallistuneet työntekijät ammattinimikkeittäin (n = 149)

Ammattinimike	f
kuntoutustyöntekijä/-ohjaaja/-suunnittelija	30
opettaja/erityisopettaja/lehtori/rehtori	27
sosiaalityöntekijä	17
lääkäri (lastenpsykiatri/-neurologi, johtava/ylilääkäri)	13
psykologi	13
perhetyöntekijä	8
terveyden-/sairaanhoidaja	7
koulunkäyntiavustaja	5
tukihenkilö/-perheen vanhempi	4
puhe-/toimintaterapeutti	4
asiakasneuvoja/palveluohjaaja	3
muu nimike*	7
vastaus puuttuu	10
Yhteensä	149

* Muut nimikkeet ovat johtaja, opinto-ohjaaja, opiskelija (2), perhepäivähoidon ohjaaja, sosiaalijohtaja ja suunnittelija.

Taulukko 65. Työntekijä on tulevaisuuden muistelu -asiakaspalaverin tilaaja

Tilaaja	f
Kyllä	28
Ei	121
Yhteensä	149

Työntekijät ovat täyttäneet aikuisten palautelomakkeen, joka sisältää 15 strukturoitua kysymystä arvoasteikolla 1–10 (liite 4). Tulosten yksityiskohtaisessa esittämisessä (taulukot 67–81) on yhdistetty arvoluokkia (ks. taulukko 14).

Taulukossa 66 on keskiarvot Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneiden työntekijöiden välittömistä palautteista. Keskiarvojen vaihteluväli on 7,4–9,1. Työntekijät antavat palaverille eniten korkeita arvosanoja (ka 9,1) siitä, että palaverissa on riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia. Matalia arvosanoja (ka 7,4) työntekijät antavat uusien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen havaitsemisesta sekä siitä, miten palaveri tukee omaa tilannetta ja toimintaa.

Taulukko 66. Työntekijöiden välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista 2007–2010 (n = 149)

Kysymys	ka
1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	8,2
2. Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	8,7
3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	8,6
4. Koitko, että sinua kuunneltiin?	9,0
5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	9,1
6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	8,2
7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	8,1
8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	8,1
9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	7,8
10. Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	8,3
11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	7,7
12. Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	7,4
13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?	7,4
14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	7,8
15. Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	7,9
Vastausten keskiarvo	8,2

Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneista työntekijöistä 136 (n = 149) arvioi palaverin hyödylliseksi tai erittäin hyödylliseksi (taulukko 67). Kahdeksan työntekijää arvioi, että hyöty oli tyydyttävä ja neljän työntekijän mielestä hyöty oli pieni. Yksi työntekijä arvioi palaverin hyödyttömäksi.

Taulukko 67. Työntekijöiden arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisyydestä (n = 149)

Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?	f	%
erittäin hyödyllinen	68	45
hyödyllinen	68	45
tyydyttävä hyöty	8	6
pieni hyöty	4	3
hyödytön	1	1
Yhteensä	149	100

Työntekijöistä 136 (n = 149) arvioi, että heillä on ollut hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuus kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa ja 139 työntekijää arvioi, että he pystyivät kertomaan hyvin tai erittäin hyvin omat huolenaiheensa (taulukot 68 ja 69). Niin ikään 139 työntekijää on sitä mieltä, että heitä kuunneltiin hyvin tai erittäin hyvin kyseisessä palaverissa (taulukko 70).

Taulukko 68. Työntekijöiden arviot mahdollisuudesta kertoa omat ajatukset Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Oliko sinulla mielestäsi riittävästi mahdollisuus kertoa omat ajatuksesi?	f	%
erittäin hyvin	100	67
hyvin	36	24
tyydyttävästi	9	6
huonosti	2	1
erittäin huonosti	1	1
vastaus puuttuu	1	1
Yhteensä	149	100

Taulukko 69. Työntekijöiden arviot omien huolenaiheiden kertomisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?	f	%
erittäin hyvin	90	60
hyvin	49	33
tyydyttävästi	7	5
huonosti	2	1
erittäin huonosti	0	0
vastaus puuttuu	1	1
Yhteensä	149	100

Taulukko 70. Työntekijöiden arviot kuulluksi tulemisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Koitko, että sinua kuunneltiin?	f	%.
erittäin hyvin	109	73
hyvin	33	22
tydyttävästi	5	3
huonosti	0	0
erittäin huonosti	0	0
vastaus puuttuu	2	2
Yhteensä	149	100

Lähes kaikki (147, kun n = 149) työntekijät ovat sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa on hyvin tai erittäin hyvin mahdollisuuksia kuulla toisten ajatuksia lapsen tai nuoren tilanteesta (taulukko 71). Suurin osa (131) työntekijöistä arvioi, että he saivat palaverissa hyvin tai erittäin hyvin uutta ymmärrystä siitä, mitä muut ajattelevat asioista ja että palaveri myös selkiinnytti hyvin tai erittäin hyvin omia ajatuksia ja muiden osuutta asiassa (taulukot 72, 73 ja 74). Työntekijöistä 14 on sitä mieltä, että omien ajatusten ja muiden osallisuuden selkiintymistä tapahtui tyydyttävästi (taulukot 73 ja 74). Neljän työntekijän mielestä selkiintymistä tapahtui huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 71. Työntekijöiden arviot mahdollisuudesta kuulla toisten ajatuksia Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?	f	%
erittäin hyvin	118	79
hyvin	29	20
tydyttävästi	2	1
huonosti	0	0
erittäin huonosti	0	0
Yhteensä	149	100

Taulukko 72. Työntekijöiden arviot siitä, saivatko he uutta ymmärrystä mitä eri osallistujat ajattelevat asioista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?	f	%
erittäin hyvin	68	46
hyvin	63	42
tydyttävästi	13	9
huonosti	3	2
erittäin huonosti	1	0,5
vastaus puuttuu	1	0,5
Yhteensä	149	100

Taulukko 73. Työntekijöiden omien ajatusten selkiytyminen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?	f	%
erittäin hyvin	65	44
hyvin	66	44
tydyttävästi	14	9
huonosti	3	2
erittäin huonosti	1	1
Yhteensä	149	100

Taulukko 74. Työntekijöiden arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista eri osallistujien osuuden selkiinnyttäjänä (n = 149)

Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?	f	%
erittäin hyvin	70	47
hyvin	61	41
tydyttävästi	14	9
huonosti	3	2
erittäin huonosti	1	1
Yhteensä	149	100

Hyvään tulevaisuuteen pystyi hyvin tai erittäin hyvin eläytymään 127 (n = 149) työntekijää (taulukko 75). Omasta mielestään tyydyttävästi eläytyi 16 työntekijää. Huonosti tai erittäin huonosti pystyi hyvään tulevaisuuteen eläytymään kuusi työntekijää.

Taulukko 75. Työntekijöiden arviot omasta eläytymisestä hyvään tulevaisuuteen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?	f	%
erittäin hyvin	55	37
hyvin	72	48
tydyttävästi	16	11
huonosti	4	3
erittäin huonosti	2	1
Yhteensä	149	100

Suurin osa (127, kun n = 149) työntekijöistä arvioi, että heidän ajatuksensa ja ehdotuksensa otettiin huomioon erittäin hyvin tai hyvin Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (taulukko 76). Työntekijöistä 11 kokee, että ajatukset ja ehdotukset otettiin tyydyttävästi huomioon ja neljän mielestä ne otettiin huomioon huonosti tai erittäin huonosti.

Taulukko 76. Työntekijöiden arviot omien ajatusten/ehdotusten huomioonottamisesta Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?	f	%
erittäin hyvin	81	55
hyvin	48	32
tyydyttävästi	11	7
huonosti	2	1,5
erittäin huonosti	2	1,5
vastaus puuttuu	5	3
Yhteensä	149	100

Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisäsi paljon tai erittäin paljon 126 (n = 149) työntekijän luottamusta lapsen, nuoren tai perheen asioiden järjestymiseen (taulukko 77). Työntekijöistä 14 kokee, että luottamus lisääntyi jonkin verran ja viisi työntekijää on sitä mieltä, että palaveri lisäsi vähän tai erittäin vähän luottamusta asioiden järjestymiseen.

Taulukko 77. Työntekijöiden luottamuksen lisääntyminen asioiden järjestymiseen Tulevaisuuden muistelu -palaverissa (n = 149)

Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?	f	%
erittäin paljon	49	33
paljon	77	52
jonkin verran	14	9
vähän	4	3
erittäin vähän	3	2
vastaus puuttuu	2	1
Yhteensä	149	100

Työntekijöistä 109 (n = 149) havaitsi Tulevaisuuden muistelu -palaverissa uusia mahdollisuuksia/vaihtoehtoja tilanteeseen (taulukko 78). Tyydyttävästi havaintoja arvioi tehneensä 29 työntekijää. Huonosti tai erittäin huonosti havaintoja teki kahdeksan työntekijää. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 78. Työntekijöiden havainnot uusista mahdollisuuksista tai vaihtoehdoista Tulevaisuuden muistelu-palaverissa (n = 149)

Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?	f	%
erittäin hyvin	42	28
hyvin	67	45
tyydyttävästi	29	19
huonosti	5	3
erittäin huonosti	3	2
vastaus puuttuu	3	2
Yhteensä	149	99

Työntekijöistä 110 (n = 190) on sitä mieltä, että he saivat omaan tilanteeseen/toimintaan hyvin tai erittäin hyvin tukea Tulevaisuuden muistelu -palaverissa ja 27 työntekijää kokee saaneensa tukea tyydyttävästi ja 9 huonosti tai erittäin huonosti (taulukko 79). Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 79. Työntekijöiden arviot siitä, saivatko he tukea omaan tilanteeseen/toimintaan Tulevaisuuden muistelu-palaverissa (n = 32)

Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?	f	%
erittäin hyvin	44	30
hyvin	66	44
tyydyttävästi	27	18
huonosti	6	4
erittäin huonosti	3	2
vastaus puuttuu	3	2
Yhteensä	149	100

Työntekijöistä suurin osa (121, kun n = 149) arvioi, että heillä oli toiveikas tai erittäin toiveikas olo Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä (taulukko 80). Jonkin verran toiveikas olo oli 21 työntekijällä. Olonsa toivotomaksi tai erittäin toivottomaksi arvioi yhteensä yhdeksän työntekijää.

Taulukko 80. Työntekijöiden toiveisuus Tulevaisuuden muistelu -palaverin päättyessä (n = 149)

Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?	f	%
erittäin toiveikas	59	39
toiveikas	62	42
jonkin verran toiveikas	21	14
toivoton	4	3
erittäin toivoton	3	2
Yhteensä	149	100

Palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen paljon tai erittäin paljon luottaa 127 (n = 149) työntekijää (taulukko 81). Jonkin verran siihen luottaa 14 työntekijää ja vähän tai erittäin vähän suunnitelma toteutumiseen luottaa 7 työntekijää. Yksi vastaus puuttuu.

Taulukko 81. Työntekijöiden luottamus suunnitelman toteutumiseen (n = 149)

Kuinka paljon luostat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?	f	%
erittäin paljon	60	40
paljon	67	45
jonkin verran	14	9
vähän	5	3
erittäin vähän	2	1
vastaus puuttuu	1	1
Yhteensä	149	100

Työntekijöistä 138 (n = 149) suosittelisi Tulevaisuuden muistelu -palaveria asiakkailleen tai työtovereilleen. Työntekijät ovat runsaasti kirjanneet ajatuksiaan palaverista, kommentteja on yhteensä yli 110 kappaletta.

Työntekijät suosittelisivat Tulevaisuuden muistelu -palaveria asiakkailleen tai työtovereilleen, koska 1) se kokoaa perheen ja verkostot yhdessä pohtimaan ja etsimään ratkaisua huolta herättäneeseen tilanteeseen, 2) toimintatapa vie asioita eteenpäin, varsinkin kun toimijoita on useita ja 3) perhe näyttää hyötyvän siitä:

”Kokoaa lähiverkon tiiviisti yhteen miettimään samaa, yhteistä asiaa.”
(Vastaava kuntoutustyöntekijä 2009)

”Selkeyttää ja jäsentää paremmin, kun tilanne on mutkikas/ongelmallinen/epäselvä ja kun toimijoita on useista tahoista.” (Sosiaalityöntekijä 2007)

”Hyödyllinen perheelle. Asia perheen kannata ok.” (Opettaja 2009)

Työntekijöiden mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaverissa erityistä on puheen ja kuuntelemisen erottaminen, joka vahvistaa tasavertaisuutta ja ehkäisee päälle puhumista. Se helpottaa omien ajatusten esiin tuomista ja antaa mahdollisuuden kuulla toisten ajatuksia:

"Kaikkien mielipiteet esille tasavertaisina, huoli kaikilla tuli kuulluksi."
(Kuntoutustyöntekijä 2009)

"Ei päällekin puhumista, omien ajatusten esille tuominen helpompaa."
(Koulunkäyntiohjaaja 2008)

Kuulluksi tulemisen merkitystä on pohdittu lapsen, perheen, työntekijän omasta ja kaikkien osallisten näkökulmasta:

"Lasten mielipiteet saatiin kuuluviin, lasten mielipiteistä jatkettiin keskustelua kunnes asia tuli valmiiksi." (Kuntoutussuunnittelija 2009)

"Olen ollut perheen asioissa aikaisemminkin verkostopalaverissa. Nyt perhe tuli kuulluksi ja havahdutti esim. lastensuojelutyöntekijän." (Työntekijä 2009)

"Rauhallinen tilanne saada oma mielipide esiin." (Vammaishuollon johtaja 2007)

"Kaikki läsnäolijat tulivat varmuudella kuulluksi ja saivat mahdollisuuden tuoda esille omia ajatuksia." (Toimintaterapeutti 2008)

Työntekijät ovat myös kiinnittäneet huomiota Tulevaisuuden muistelu -palaverin lähestymistapaan ja rakenteeseen. Hyvänä he pitävät palaverissa tuotettavaa konkreettista suunnitelmaa. Työntekijöiden mielestä palaverin rakenne tukee mainiosti tavoitteen mukaista etenemistä ja vahvistaa perheen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan tilanteeseensa:

"Lähestymistapa uusi ja mielenkiintoinen. Positiivinen, ratkaisukeskeinen lähestymistapa."
(Erityisopettaja 1, 2010)

"Tulevaisuudesta tilanteen katsominen aukaisi paremmin tarpeiden analysoinnin."
(Opettaja 2009)

"Metodi uusi itselle, mielenkiintoinen tapa lähestyä ongelmaa vaati ajattelun joustavuutta."
(Psykologi 2008)

"Ongelmakeskeisyydestä päästiin voimavarakeskeisyyteen. Toiveikas, perhettä tukeva, kannustava, rohkaiseva ilmapiiri/toimintamalli." (Sosiaalityöntekijä 1, 2009)

"Työjärjestys ok. Hyvä struktuuri." (Sosiaalityöntekijä 2, 2009)

"Hyvää asioiden kirjaaminen, selkeä jatkosuunnitelma." (Erityisopettaja 2, 2010)

"Tilanne oli hyvin jäsentynyt ja pohdintoja kokoava. Tavoitteen mukainen."
(Toimintaterapeutti 2009)

"Perheen sitoutuminen korostui." (Sairaanhoitaja 2009)

"Hyvä työskentely tyyli. Auttaa ulkoistamaan ja näin käsittelemään ongelmia eri lailla. Saa myös perheen osallistumaan itse toimijana ja oman tilanteen ratkaisijana."
(Lastenpsykiatri 2008)

Työntekijät pitävät Tulevaisuuden muistelu -palaverissa myönteisenä seikkana sitä, että kaikki perheenjäsenet ja lapsen tai perheen läheiset osallistuvat huolen hälventämiseen:

”Hienoa että kaikki perheen jäsenet huomioitiin sisällöllisesti.” (Yliääkäri 2008)

”Molemmat vanhemmat olivat läsnä.” (Opettaja 1, 2009)

”Erittäin hyvä että sukulaisia paikalla.” (Vastaava sosiaalityöntekijä 2008)

”Enemmän perheen kavereita mukana. Hyvä juttu.” (Työntekijä 2010)

Kolme työntekijää ei suosittelisi Tulevaisuuden muistelu -palaveria. Perusteluja ei tässä esitetä autenttisesti muodossa, koska kommentteja on kaksi. Ensimmäisestä palautteenantajasta on tuntunut palaverissa siltä, että osallistujatahot eivät ole olleet tasavertaisessa asemassa palaverissa ja että hänen (ei palaverin tilaaja) huoleensa ei tullut ratkaisua. Toinen palautteenantaja ei suosittelisi palaveria kenellekään koska se on liian pitkä, osallistujan ”puhti” loppuu kesken. Työntekijät antavat palautetta myös verkostokonsulttien työskentelystä ja palaveriajankohdasta:

”Alussa olisin ehkä selkeämmin painottanut aikamatkaa ja tarkoitusta kuvitella tulevaa ajankohtaa. Myös lopussa olin itse hieman epävarma mistä ajasta nyt puhutaan muuten hieno tilaisuus!” (Psykologi 2009)

”Konsultit voisivat puhua kuuluvammin.” (Työntekijä 2008)

”Hieman verkkainen tahti.” (Opettaja 2, 2009)

”Ajankohta pe [perjantai] iltapäivä huono.” (Eryityisopettaja 2010)

”Lämmin ja mukava palaveri. Kiitos!” (Terveystenhoitaja 2009)

Seurantapalaverit

Tulevaisuuden muistelun seurantalaverit on ollut 11 vuosina 2007–2010. Osallistujia on ollut 63, lapsia ei ole osallistunut yhtään, nuoria 3, vanhempia 13, läheisiä 8 ja työntekijöitä on osallistunut 39 (taulukko 82).

Taulukko 82. Tulevaisuuden muistelu -palaverin seurantalaveriin osallistuneet 2007–2010

Vastaaja*					
Vuosi	nuori	vanhempi	läheinen	työntekijä	Yhteensä
2007	0	0	0	0	0
2008	0	4	3	12	19
2009	0	6	1	11	18
2010	3	3	4	16	26
Yhteensä	3	13	8	39	63

*Vastaajissa ei ole yhtään lasta (7–10 vuotta).

Välittömän palautteen seurantalaverista on antanut kaksi nuorta (11–17 v) lasten palautelomakkeella (liite 6) ja yksi nuori aikuisten palautelomakkeella (liite 7). Lasten palautelomakkeen mallina on käytetty THL:n (ent. Stakes) Verdi-tiimin kehittämää Tulevaisuuden muistelu -palaverin lasten palautelomaketta ja aikuisten palautelomake on Verdi-tiimin kehittämä. Seurantalaverin palautelomake sisältää kahdeksan strukturoitua kysymystä, joihin vastataan 1–10 asteikolla.

Seurantalaverien tuloksissa esitetään vanhempien, perheen läheisten ja työntekijöiden palautteet. Lasten ja nuorten palautteita ei esitetä niiden vähäisyyden vuoksi. Osa seurantalaveriin osallistuneista työntekijöistä ei ole osallistunut sitä edeltävään Tulevaisuuden muistelu -palaveriin, mikä selittää vastausten puuttumisen palaveriin viittaavien kysymysten kohdalla.

Vanhempien, läheisten ja työntekijöiden palautteet

Taulukossa 83 esitetään keskiarvot seurantalaverien välittömistä palautteista. Keskiarvojen vaihteluväli on 6,5–9,3. Eniten korkeita arvosanoja (ka 9,3) seurantalaverille antavat työntekijät siitä, että he kokivat tulleen kuulluksi palaverissa. Eniten matalia arvosanoja (ka 6,5) antavat vanhemmat siitä, miten hyödylliseksi he ovat kokeneet seurantalaveria edeltävän Tulevaisuuden muistelu -palaveri.

Taulukko 83. Aikuisten välittömät palautteet seurantalaverista 2007–2010 (n = 60)

Kysymys	Keskiarvo		
	vanhempi	läheinen	työntekijä
1. Onko edellisestä verkostopalaverista ollut hyötyä elämän-/työskentelytilanteesi selkiytymiseen?	6,5	8,1	7,9
2. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa tehdyt suunnitelmat ovat mielestäsi toteutuneet?	7,3	7,0	7,9
3. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa sovittu yhteistyö on toteutunut?	7,2	7,0	8,1
4. Koitko saaneesi edellisestä verkostopalaverista lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja?	6,2	7,1	7,4
5. Miten hyödylliseksi koit tänään pidetyn tilaisuuden?	8,2	8,4	8,8
6. Koitko, että sinua kuunneltiin?	9,1	9,0	9,3
7. Millainen olo sinulla on nyt tämänpäiväisen tilaisuuden päättyessä?	7,9	8,0	8,5
8. Miten luottavaisesti suhtaudut tänään sovittujen asioiden järjestymiseen jatkossa?	7,2	8,3	8,3
Vastausten keskiarvo	7,5	7,9	8,3

Seuraavassa esitetään yksityiskohtaiset tulokset seurantalaverien palautteista. Tulokset esitetään 1–5 asteikolla, jossa on yhdistetty arvoluokkia samalla tavalla kuin tulosuudessa Tulevaisuuden muistelu -palaverien välittömistä palautteista (taulukko 14).

Vastaajista 42 (n = 60) arvioi, että seurantalaveria edeltävästä Tulevaisuuden muistelu -palaverista on ollut paljon tai erittäin paljon hyötyä heidän elämän- tai työskentelytilanteen selkiytymiseen (taulukko 84).

Taulukko 84. Hyöty omaan elämän-/työskentelytilanteeseen (n = 60)

Onko edellisestä verkostopalaverista ollut hyötyä elämän-/työskentelytilanteesi selkiytymiseen?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin paljon	2	3	14	19	32
paljon	4	5	14	23	38
jonkin verran	5	0	3	8	13
vähän	1	0	1	2	3
ei lainkaan	1	0	0	1	2
vastaus puuttuu	0	0	7	7	12
Yhteensä	13	8	39	60	100

Vastaajista suurin osa (43, kun n = 60) on sitä mieltä, että edellisessä verkostopalaverissa tehdyt suunnitelmat ovat toteutuneet hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 85). Myös suunnitelmiin liittyvä yhteistyö on suurimman osan (45) mielestä sujunut hyvin tai erittäin hyvin (taulukko 86). Vastaajista seitsemän arvioi, että suunnitelmat ja yhteistyö ovat toteutuneet tyydyttävästi.

Taulukko 85. Tehtyjen suunnitelmien toteutuminen (n = 60)

Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa tehdyt suunnitelmat ovat mielestäsi toteutuneet?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin hyvin	3	3	17	23	38
hyvin	7	3	10	20	33
tyydyttävästi	2	0	6	8	13,5
huonosti	1	0	1	2	3,5
erittäin huonosti	0	2	0	2	3,5
vastaus puuttuu	0	0	5	5	8,5
Yhteensä	13	8	39	60	100

Taulukko 86. Yhteistyön toteutuminen (n = 60)

Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa sovittu yhteistyö on mielestäsi toteutunut?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin hyvin	5	3	18	26	43
hyvin	3	3	13	19	32
tydyttävästi	4	0	3	7	12
huonosti	1	0	1	2	3
erittäin huonosti	0	2	0	2	3
vastaus puuttuu	0	0	4	4	7
Yhteensä	13	8	39	60	100

Vastaajista 36 (n = 60) kokee saaneensa edellisestä verkostopalaverista paljon tai erittäin paljon lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja (taulukko 87). Jonkin verran toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja arvioi saaneensa yhdeksän vastaaja ja vähän tai erittäin vähän viisi vastaajaa.

Taulukko 87. Toimintamahdollisuuksien ja voimavarojen lisääntyminen (n = 60)

Koitko saaneesi edellisestä verkostopalaverista lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin paljon	1	2	5	8	13
paljon	7	4	17	28	47
jonkin verran	1	1	7	9	15
vähän	2	1	0	3	5
erittäin vähän	2	0	0	2	3
vastaus puuttuu	0	0	10	10	17
Yhteensä	13	8	39	60	100

Lähes kaikki (58, kun n = 60) vastaajat arvioivat, että seurantapalaveri oli hyödyllinen tai erittäin hyödyllinen (taulukko 88). Kaksi vastaajaa arvioi palaverista olevan tyydyttävästi hyötyä. Vastaajista 49 on sitä mieltä, että heitä kuunneltiin erittäin hyvin seurantapalaverissa (taulukko 89). Loput (11) vastaajista arvioi, että heitä kuunneltiin hyvin.

Taulukko 88. Seurantapalaverin hyödyllisyys (n = 60)

Miten hyödylliseksi koit tänään pidetyn tilaisuuden?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin hyödyllinen	4	2	25	31	52
hyödyllinen	8	6	13	27	45
tyydyttävä hyöty	1	0	1	2	3
pieni hyöty	0	0	0	0	0
täysin hyödytön	0	0	0	0	0
Yhteensä	13	8	39	60	100

Taulukko 89. Kokemus kuulluksi tulemisesta seurantapalaverissa (n = 60)

Koitko, että sinua kuunneltiin?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin hyvin	9	5	35	49	82
hyvin	4	3	4	11	18
tyydyttävästi	0	0	0	0	0
huonosti	0	0	0	0	0
erittäin huonosti	0	0	0	0	0
Yhteensä	13	8	39	60	100

Seurantapalaverin päättyessä lähes kaikki vastaajat (56, kun n = 60) tunsivat olonsa toiveikkaaksi tai erittäin toiveikkaaksi ja suurin osa (57) suhtautui luottavaisesti tai erittäin luottavaisesti sovittujen asioiden järjestyseen (taulukot 90 ja 91).

Taulukko 90. Oma olotila seurantalaverin päättyessä (n = 60)

Millainen olo sinulla on nyt tämänpäiväisen tilaisuuden päättyessä?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin toiveikas	5	4	20	29	48
toiveikas	7	2	18	27	45
jonkin verran toiveikas	1	2	1	4	7
toivoton	0	0	0	0	0
erittäin toivoton	0	0	0	0	0
Yhteensä	13	8	39	60	100

Taulukko 91. Luottamus asioiden järjestyseen (n = 60)

Miten luottavaisesti suhtaudut tänään sovittujen asioiden järjestyseen jatkossa?					
	Vastaaja			Yhteensä	
	vanhempi	läheinen	työntekijä	f	%
erittäin luottavaisesti	4	4	17	25	42
luottavaisesti	7	3	22	32	53
jonkin verran luottavaisesti	2	1	0	3	5
epäilevästi	0	0	0	0	0
erittäin epäilevästi	0	0	0	0	0
Yhteensä	13	8	39	60	100

Kommentteja seurantapalavereista on kertynyt kaikkiaan 32 vuosilta 2008–2010. Pääsääntöisesti vastaukset kuvaavat tyytyväisyyttä ja kommentit ovat lyhyitä yhden tai kahden sanan vastauksia, kuten ”ok”, ”oikein hyvä”, ”tuntuu toimivan” ja ”toimiva ratkaisu”. Vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että palaverin avulla on mahdollista havaita miten perheen tilanne on muuttunut ja miten edellisessä verkostopalaverissa tehty suunnitelma on toteutunut:

”Mielestäni seurantapalaveri on hyvä pitää, jotta nähdään kuinka sovitut asiat ovat toteutuneet ja kuinka ihmiset ovat sitoutuneet.” (Sosiaalityöntekijä, seurantapalaveri 2008)

”Asiat kehittyneet myönteisempään suuntaan.” (Läheinen, seurantapalaveri 2008)

”Tämän hetkinen perheen tilanne muuttunut oleellisesti viimekertaisesta.”
(Palaverin tilaaja, seurantapalaveri 2008)

Seurantapalaverin osallistujat antavat myönteistä palautetta tasapuolisesta ja tunteet huomioonottavasta toimintatavasta:

”Seurantapalaveri täytti odotukseni. Tilaisuus antoi jokaiselle mahdollisuuden kertoa ajatuksiaan. Tilaisuudessa ei tarvinnut kenenkään jännittää.” (Perhetyöntekijä, seurantapalaveri 2008)

”Hyvä että jokainen saa häiriöttömän puheenvuoron! Ja että osallistujien tunteet voidaan huomioida joustavasti!” (Vanhempi, seurantapalaveri 2009)

Työntekijät pohtivat lasten ja nuorten osallisuutta seurantapalaverissa. Perheenjäsenä ja läheisiä harmittaa joidenkin kutsuttujen pois jäänti:

”Lasten osallisuutta voisi miettiä. tärkeää että ovat paikalla, mutta millä tavalla toimimalla heidät saadaan puhumaan.” (Kuntoutustyöntekijä, seurantapalaveri 2010)

”Nuoren oma osallistuminen aktiivisemmin? Luultavasti ollut aikaisemmin.”
(Opettaja, seurantapalaveri 2010)

”Ihan hyvä. Kutsutut kun vaan tulisivat paikalle.” (Läheinen, seurantapalaveri 2010)

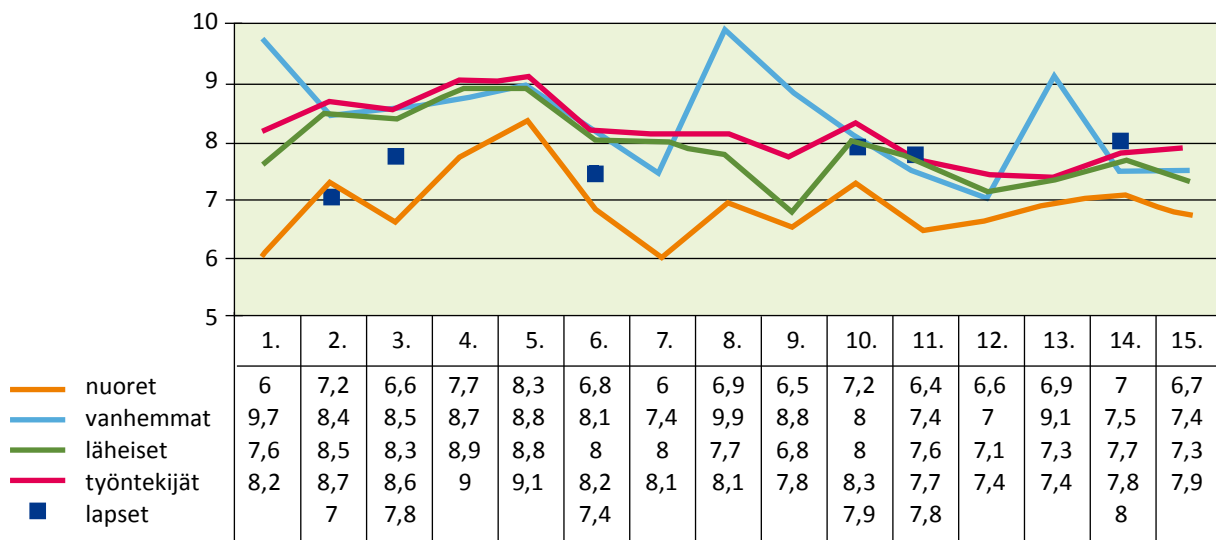
Asiakaspalautteiden vertailua ennakoitdialogeista

Kuviossa 2 esitetään kootusti Tulevaisuuden muistelu -palaveriin osallistuneiden asiakkaiden numeeristen arvioiden keskiarvot. Lasten osalta vertailuun sisältyvät kysymykset 2, 3, 6, 10, 11 ja 14, koska lasten palaute-lomakkeen muut kysymykset eivät vastanneet aikuisten palaute-lomakkeen numeerisia arviointikysymyksiä.

Tulevaisuuden muistelu -palaveri on lisännyt hieman enemmän lasten kuin muiden asiakkaiden luottamusta asioiden järjestymiseen (kuvio 2). Lapset (7–10 v) luottavat myös muita enemmän palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen. Nuoriin verrattuna lapset ovat kokeneet huomattavasti useammin pystyvänsä kertoamaan huolenaiheensa ja jonkin verran enemmän, että heidän ajatuksensa otetaan palaverissa huomioon.

Nuorten (11–17 v) arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista ovat kauttaaltaan kriittisempiä kuin muiden asiakkaiden (kuvio 2). Nuorten mielestä palaverissa kuulee hyvin muiden ajatuksia, tulee kuulluksi ja

omat ajatukset otetaan huomioon, mutta nuoret ovat kokeneet huomattavasti muita vähemmän hyötyvänsä palaverista ja että palaveri selkiinnyttäisi omia ajatuksia. He arvioivat muita asiakkaita harvemmin, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisää luottamusta asioiden järjestymiseen ja luottavat muita vähemmän palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen.

1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?
2. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kertoa omat ajatukset?
3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?
4. Koitko, että sinua kuunneltiin?
5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia?
6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista?
7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksia?
8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?
9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?
10. Koitko, että ajatukset/ehdotukset otettiin riittävästi huomioon?
11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?
12. Havaitstko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?
13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?
14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?
15. Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?

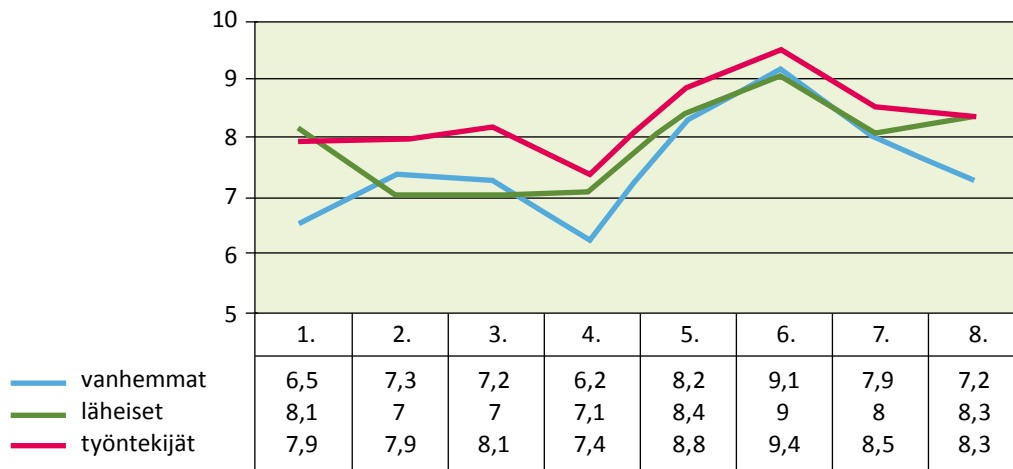
Kuvio 2. Keskiarvot Tulevaisuuden muistelu -palaverien välittömistä palautteista (n = 275)

Vanhemmat ovat kokeneet hyötyvänsä ja saavansa tukea Tulevaisuuden muistelu -palaverista huomattavasti enemmän kuin muut asiakkaat (kuvio 2). He myös selvästi useammin arvioivat, että palaveri selkiinnyttää erittäin paljon muiden osallistujien osuutta perheen tilanteessa. Sen sijaan vanhemmat ovat kokeneet muita aikuisia harvemmin, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnyttää omia ajatuksia.

Perheen läheisten ja työntekijöiden välittömät palautteet Tulevaisuuden muistelu -palaverista ovat samankaltaiset (kuvio 2). Läheisillä on ollut selvästi muita aikuisia useammin hankaluuksia eläytyä hyvään tulevaisuuteen.

Työntekijöiden arviot Tulevaisuuden muistelu -palaverista ovat pääsääntöisesti myönteisemmät kuin muiden asiakkaiden (kuvio 2). Työntekijät ovat kokeneet muita enemmän että heillä on riittävä mahdollisuus kertoa omat ajatukset. He ovat kokeneet tullessa kuulluksi ja että heidän ajatukset ja ehdotukset otetaan huomioon. Työntekijät myös luottavat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen muita asiakkaita enemmän.

Kuviossa 3 esitetään kootusti asiakkaiden välittömien palautteiden keskiarvot Tulevaisuuden muistelun seurantalaverieista. Koska lasten ja nuorten välittömiä palautteita on ainoastaan kolme, on ne jätetty pois koonnista.

1. Onko edellisestä verkostopalaverista ollut hyötyä elämän-/työskentelytilanteesi selkiytymiseen?
2. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa tehdyt suunnitelmat ovat toteutuneet?
3. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa sovittu yhteistyö on toteutunut?
4. Koitko saaneesi edellisestä verkostopalaverista lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja?
5. Miten hyödylliseksi koit tänään pidetyn tilaisuuden?
6. Koitko, että sinua kuunneltiin?
7. Millainen olo sinulla on nyt tämänpäiväisen tilaisuuden päättyessä?
8. Miten luottavaisesti suhtaudut tänään sovittujen asioiden järjestymiseen jatkossa?

Kuvio 3. Keskiarvot seurantalaverien välittömistä palautteista (n = 60)

Seurantalaverissa vanhemmat ovat arvioineet sitä edeltäneestä Tulevaisuuden muistelusta saadun hyödyn vähäisemmäksi kuin läheiset ja työntekijät, vaikka Tulevaisuuden muistelu -asiakaspalaverin välittömässä palautteessa juuri vanhemmat kokivat palaverin erittäin hyödylliseksi (kuvio 3). Vanhemmat arvioivat Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutuneen erinomaisesti, mutta he eivät suhtaudu yhtä luottavaisesti seurantalaverissa sovittujen asioiden järjestymiseen kuin läheiset ja työntekijät.

Läheisten välittömät palautteet seurantalaverista ovat melko samankaltaiset kuin vanhempien (kuvio 3). Läheisten ja vanhempien näkemykset eroavat toisistaan siinä, että läheiset arvioivat huomattavasti useammin kuin vanhemmat edellisestä verkostopalaverista olleen paljon hyötyä. Läheiset ovat myös kokeneet saaneensa vanhempia enemmän toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja Tulevaisuuden muistelu -asiakaspalaverista.

Työntekijöiden arviot seurantalaverista ovat kokonaisuudessaan myönteisemmät kuin vanhempien tai perheen läheisten arviot (kuvio 3). Kuten Tulevaisuuden muistelu -palaverissa, myös seurantalaverissa työntekijät ovat kokeneet tullessa kuulluiksi erittäin hyvin. Työntekijät luottavat seurantalaverissa sovittujen asioiden järjestymiseen enemmän kuin vanhemmat ja läheiset ja heidän luottamuksensa on lisääntynyt seurantalaveria edeltävästä Tulevaisuuden muistelu -palaverista.

Yhteenveto

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä on toteutettu 28 Tulevaisuuden muistelu -palaveria ja 11 seurantapalaveria vuosina 2007–2010. Välittömän palautteen Tulevaisuuden muistelu -palaverista on antanut 20 lasta (7–10 v), 23 nuorta (11–17 v), 51 vanhempaa, 32 läheistä ja 149 työntekijää. Seurantapalaverista on kertynyt 60 aikuisten antamaa palautetta.

Seuraavaksi esitetään lyhyt yhteenveto Ennakointidialogien välittömien palautteiden tuloksista. Lasten osalta yhteenvedossa huomioidaan vastaukset strukturoituihin kysymyksiin ja avokysymyksiin. Nuorten ja aikuisten osalta yhteenveto perustuu palautteiden keskiarvoihin ja avokysymysten vastauksiin.

Tulevaisuuden muistelu -palaveri on lapsista (n = 20) pääsääntöisesti myönteinen kokemus ja tulevaisuuden pohtiminen yhdessä toisten kanssa on heistä mukavaa. Lasten mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaverissa pystyy paremmin kertomaan omista huolista kuin toiveista. Lapset kokevat, että palaverissa heidän ajatuksensa otetaan hyvin huomioon.

Lapset kokevat, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri auttaa ymmärtämään omaa tai perheen tilannetta paremmin ja he uskovat, että palaverissa sovitut asiat auttavat heitä. Palaverin jälkeen lapsilla on pääsääntöisesti toiveikas olo ja tulevaisuus tuntuu heistä hyvältä. Palaverissa mukavinta ovat hyvät tarjoilut ja kaikenlainen puuhastelu, leikkiminen, piirtely ja lukeminen. Ikävintä on toisten kuunteleminen, kyseleminen ja palaverin pitkä kesto.

Nuoret (n = 23) kokevat Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyödyllisenä. Nuoret ovat sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaverissa he tulevat hyvin kuulluiksi. Nuorista palaverissa on riittävästi mahdollisuuksia kertoa omia ajatuksia ja ne otetaan myös suhteellisen hyvin huomioon, mutta huolenaiheista kertominen ei suju yhtä hyvin kuin muu puhuminen.

Nuorten mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaverissa on hyvä mahdollisuus kuulla toisten ajatuksia nuoren tai perheen tilanteesta ja palaveri selkiinntää jonkin verran toisten osallisuutta tilanteessa. Nuoret ovat myös sitä mieltä, että palaverissa saa jonkin verran uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osallistujat ajattelevat asioista. Nuorten omia ajatuksia palaveri ei erityisesti selkiinntä.

Nuoret arvioivat, että Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisää melko hyvin luottamusta asioiden järjestymiseen. Heistä palaveri auttaa myös jonkin verran näkemään uusia vaihtoehtoja ja se antaa hyvin tukea omaan tilanteeseen. Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen nuoret tuntevat olonsa toiveikkaaksi ja he luottavat paljon palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen.

Nuoret suosittelisivat Tulevaisuuden muistelu -palaveria ystävilleen, koska se antaa paljon tukea ja se lisää tietoa siitä, mitä muut ajattelevat asioista. Nuoret kuitenkin ajattelevat, että heidän ystäväillään ei ole tarvetta Tulevaisuuden muistelu -palaverille, koska ystävillä ei ole samanlaisia pulmia kuin heillä tai ystäväperheissä ei ole ”erityislapsia”.

Vanhemmista (n = 51) Tulevaisuuden muistelu -palaveri on erittäin hyödyllinen. Vanhemmista Tulevaisuuden muistelu -palaverissa kuunnellaan erittäin hyvin toisia ja omat ajatukset ja ehdotukset otetaan myös hyvin huomioon. Yhtäältä palaveri mahdollistaa hyvin omien ajatusten ja huolenaiheiden kertomisen, ja toisaalta toisten ajatusten kuulemisen. Vanhempien mielestä palaverissa saa hyvin uutta ymmärrystä siitä, mitä muut osalliset ajattelevat asioista ja se selkiinntää erinomaisesti osallistujien osuutta perheen tilanteessa.

Vanhemmat kokevat saavansa Tulevaisuuden muistelu -palaverista erittäin paljon tukea omaan tilanteeseensa. Vanhemmista luottamus hyvään tulevaisuuteen lisääntyy palaverissa ja heillä on jokseenkin toiveikas olo tulevaisuuden suhteen. Vanhemmat myös luottavat melko paljon palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen.

Vanhemmista Tulevaisuuden muistelu -palaveri poikkeaa myönteisesti muista palavereista, joihin he ovat osallistuneet. Vanhemmat ovat erityisen tyytyväisiä siihen, että palaverissa heillä on mahdollisuus kertoa omista ajatuksistaan ilman keskeytyksiä. He myös arvostavat tukiverkoston läsnäoloa, tuen saamista ja palaverin mahdollisuutta selkiinnyttää vaikeaa tilannetta.

Läheisten (n = 32) mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaveri on melko hyödyllinen. He kokevat, että palaverissa tulee erittäin hyvin kuulluksi. Palaverissa on hyvä mahdollisuus kertoa omat ajatukset ja huolen aiheet ja erittäin hyvä mahdollisuus kuulla toisten ajatuksia. Tulevaisuuden muistelu -palaveri myös antaa hyvin uutta ymmärrystä toisten ajatuksista ja selkiinnyttää toisten osuutta perheen tilanteessa.

Läheiset kokevat, että heidän ajatuksensa ja ehdotuksensa otetaan hyvin huomioon palaverissa ja omaan tilanteeseen ja toimintaan he kokevat saavansa melko hyvin tukea. Uusia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia toimia läheiset havaitsivat niin ikään melko hyvin.

Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisää paljon läheisten luottamusta perheen asioiden järjestymiseen ja palaverin päättyessä heillä on toiveikas olo. Läheiset myös suurimmaksi osaksi luottavat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen. Läheiset pitävät hyvänä asiana palaverin tulevaisuusorientoitunutta lähestymistapaa. Heidän mielestään Tulevaisuuden muistelu -palaveri selkiinnyttää perheen, työntekijöiden ja läheisten rooleja perheen tilanteessa.

Tulevaisuuden muistelu -palaveriin on osallistunut työntekijöitä (n = 149) sosiaali-, terveys- ja opetusalan perus- ja erityispalveluista. Työntekijöistä suurin osa pitää palaveria hyödyllisenä.

Työntekijät voivat kertoa erittäin hyvin omat ajatuksensa ja huolensa Tulevaisuuden muistelu -palaverissa ja he kokevat tulevansa kuulluksi palaverissa. Se myös tarjoaa erittäin hyvin mahdollisuuden kuulla, mitä muut osallistujat ajattelevat tilanteesta. Lisäksi palaveri selkiinnyttää omia ajatuksia ja osallisten osuutta tukiverkossa. Työntekijät kokevat, että heidän ajatuksensa ja ehdotuksensa otetaan riittävästi huomioon palaverissa.

Työntekijöistä Tulevaisuuden muistelu -palaveri lisää luottamusta hyvään tulevaisuuteen, antaa tukea omaan toimintaan ja siitä tulee toiveikas olo. Työntekijät luottavat paljon Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen. Työntekijät suosittelisivat Tulevaisuuden muistelu -palaveria asiakkailleen tai työtovereilleen, koska se jäsentää hyvin perheen tilannetta, ottaa mukaan perheen lähiverkoston ja selkiinnyttää eri osapuolten rooleja tilanteessa.

Seurantapalaverissa arvioidaan sitä edeltävän Tulevaisuuden muistelu -palaverin hyötyä ja suunnitelmien toteutumista sekä seurantapalaverista saatua hyötyä. Yhteenveto koostuu vanhempien, perheen läheisten ja työntekijöiden palautteista (n = 60). Lapsilta ja nuorilta saatiin yhteensä kolme palautetta, jotka on jätetty koonnin ulkopuolelle.

Vanhemmat ovat seurantapalaverissa sitä mieltä, että Tulevaisuuden muistelu -palaverista on ollut melko paljon hyötyä perheen tilanteessa. Läheisistä ja työntekijöistä palaverista on ollut paljon hyötyä. Palaverissa tehdyt suunnitelmat ja niihin liittyvä yhteistyö ovat toteutuneet hyvin kaikkien mielestä. Palaveri on myös antanut lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja erityisesti läheisille ja työntekijöille sekä jonkin verran vanhemmille.

Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen pidettävästä seurantapalaverista on erityisesti työntekijöiden mielestä paljon hyötyä, mutta myös vanhemmat ja läheiset kokevat hyötyvänsä siitä. Kaikki ovat sitä mieltä, että seurantapalaverissa muut kuuntelevat erittäin hyvin ja siinä saa kuulluksi tulemisen kokemuksen. Tilaisuuden päättyessä vanhemmilla, läheisillä ja työntekijöillä on pääsääntöisesti toiveikas olo. Erityisesti läheiset ja työntekijät suhtautuvat myös toiveikkaasti seurantapalaverissa sovittujen asioiden järjestymiseen, kun taas vanhemmat suhtautuvat melko toiveikkaasti.

Tulevaisuuden muistelu -palaverin seurantalaveri koetaan pääsääntöisesti tarpeelliseksi, koska sen avulla on mahdollista havaita perheen tilanteessa tapahtuneet myönteiset muutokset, seurata suunnitelman toteutumista ja tehdä jatkosuunnitelmia. Muutamit työntekijät toivovat, että seurantalaverissa kiinnitettäisiin enemmän huomiota lasten ja nuorten osallisuuteen, ja miten heitä voisi auttaa osallistumaan aktiivisemmin esimerkiksi keskusteluun. Perheenjäseniä ja läheisiä harmittaa, kun kaikki tilaisuuteen kutsut työntekijät eivät saavu paikalle.

4. Lapsi ja osallisuus

Lapsi (ei ikää) Tulevaisuuden muistelu -palaveri 2010.

Tässä luvussa esitetään joitakin määritelmiä ja perusteita lapsen osallisuudesta. Luvussa esitetään ajatuksia mikrotasolla ja yksilön näkökulmasta, oikeudesta osallistua omien asioiden suunnitteluun ja järjestelyyn. Näkemykset yksilön yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja kansalaisvaikuttamisen oikeuksista makrotasolla on rajattu tässä yhteydessä esityksen ulkopuolelle (ks. esim. Raisio ja Vartiainen 2011). Luvun lopussa kuvataan muutamia keinoja, jotka vahvistavat lapsen osallisuutta verkostopalavereissa. Keinot perustuvat havaintoihin, joita MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön verkostokonsultit ovat tehneet vetäessään Tulevaisuuden muistelu -asiakaspalavereita. Säätiön kaikkien kuntoutustyöntekijöiden, myös verkostokonsulttien, yksi tärkeimmistä tehtävistä on huolehtia lapsen kuulluksi tulemisesta:

”Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vastavuoroisuus on olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu.” (Lastensuojelun käsikirja/THL 18.8.2011)

Ihmiskäsitykset muuttuvat ja tutkimustieto lisääntyy – onko lapsuus nosteessa?

Käsitykset ihmisyydestä, lapsuudesta ja perheestä ovat vaihdelleet eri aikakausina. Enenevä perhe- ja lapsuus-tutkimus ovat lisänneet tietoa lapsen asemasta yhteiskunnassa eri aikoina. Keskiajalla lapsi oli lähinnä osa laajempaa yhteisöä eikä lapsuutta käsitetty mitenkään erityiseksi vaiheeksi elämässä. Nykyään lapsuus nähdään erityistä huolenpitoa vaativana elämänvaiheena, jonka aikana lapsella tulee olla mahdollisuus kasvaa ja kehittyä turvallisessa ympäristössä. Bardy (2009) hahmottaa lapsuuden elämänvaiheeksi, joka määrittyy suhteessa aikuisuuteen; se on riippuvainen siitä, millaista aikuista yhteiskunnassa kulloinkin tarvitaan tai pidetään

arvossa. Lapsuuden merkitys eri aikakausina on ollut riippuvainen siitä, mitkä ovat olleet vallitsevat olosuhteet perheessä ja yhteiskunnassa.

Täysin yhtenevää näkemystä lapsuuden arvosta eri aikakausilla ei ole, vaan keskustelua käydään muun muassa lapsuuden historiaa käsittelevissä tutkimuksissa (ks. esim. Rahikainen 2005). Yhä enemmän kiinnostus on suuntautunut lapsen itsensä tuottamaan tietoon, mutta lapsen ”autenttisen äänen” esiin saamista pidetään pulmallisena. Aikuisuudesta käsin on lähes mahdotonta esittää tietoa siitä, mitä lapset ovat todella kokeneet (Grant 2005; Cook 2002). Kaikissa kulttuureissa lapsen hyväksytyä käyttäytymistä mitataan suhteessa siihen, mitkä ovat kyseisen yhteisön normit. Vanhemmat tai muut aikuiset eivät täysin valvoa lastensa sivilisoitumisprosessia, sillä lapset ovat arvaamattomia ja monimutkaisia eikä lapsia voida modifoida tietyn tyyppisiksi historiallisissa kertomuksissa. Silti kiinnostuksen kohteena on lapsen autenttinen ääni, kun se on vuorovaikutuksessa aikuisten luoman maailman kanssa. (Grant 2005.)

Käsitystä lapsuudesta erityisenä elämänvaiheena on maailmanlaajuisesti pyritty vahvistamaan YK:n Lasten oikeuksien sopimuksella (LOS) vuonna 1989. Yleissopimuksen allekirjoittaneet valtiot¹⁰ takaavat lapselle oikeuden vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Lapsen oikeuksia on Suomessa turvattu myös lainsäädännöllä ja eri asetuksissa (ks. Suomen perustuslaki 1999/731; Lastensuojelulaki 2007/417; Nuorisolaki 2006/72; Laki lasten päivähoitosta 1973/36; Kuntalaki 1995/365).

Lapsuus on herättänyt suomalaisessa yhteiskunnassa laajaa kiinnostusta erityisesti 2000-luvulla. Lehtien yleisönosastoilla lapsuus näyttäytyy säännöllisesti jos jonkinlaisesta näkökulmasta, yhtäältä pohditaan omaa mennyttä lapsuutta ja toisaalta nykylasten elämää ja käyttäytymistä. Joskus yleisönosastolta voi lukea myös lapsen oman kirjoituksen. Lapsuudesta saadaan tutkittua tietoa eri tieteenaloilta, erityisesti kasvatustieteistä, psykologiasta ja yhteiskuntatieteistä, mutta myös muun muassa lääketieteestä ja tietotekniikasta. Pelkästään Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta (Finnish Social Science Data Archive, FSD) löytyy useita kymmeniä lapsi-, lapsuus- ja perhetutkimuksia viimeiseltä vuosikymmeneltä.

Lapsuuteen liittyviä mittavia kehittämisohjelmia on käynnistetty useita niin tutkimuksen saralla kuin valtionhallinnossa, esimerkiksi Suomen Akatemian Lasten ja nuorten hyvinvointi ja terveys -tutkimusohjelma 2010–2013 ja STM:n Kansallisen kehittämisohjelman 2008–2011 (KASTE) lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kehittäminen¹¹. Vuodesta 2005 lähtien lapsen oikeuksien toteutumista on seurannut ja edistänyt STM:n nimeämä lapsiasiavaltuutettu. Myös lasten terveyttä ja hyvinvointia seurataan järjestelmällisesti neuvola- ja kouluterveydenhuollossa. Hyvinvoinnista on kerätty tietoja tilastojen ja terveystieteiden avulla muun muassa lasten ja vanhempien näkökulmasta (ks. esim. Kouluterveyksikysely 2009; Vanhempien barometri 2011.) Eri areenoilla käydyissä lapsuuskeskusteluissa ovat korostuneet sekä lapsen oikeus ”hyvään” lapsuuteen että lapsuuteen liittyvät haasteet (Tähtinen, Salmi-Nikander ja Tuomaala 2009).

Näyttää siltä, että perinteisten tiedonkeruumenetelmien ja päätöksentekojärjestelmien rinnalle on alkanut kehittyä uudenlainen lapsitiedon muoto, jossa yhä enemmän kiinnitytään lapsen subjektiiviseen kokemuksemaailmaan. Tietoa eri teemoista kerätään suoraan lapsilta, mitä he ajattelevat, kokevat ja toivovat. Lapsilta odotetaan erilaisia suullisia ja kirjallisia arvioita heidän arkielämänsä liittyvistä asioista. Esimerkiksi koulussa lapset vastaavat vuosittain kyselyihin kouluruokailusta ja koulukiusaamisesta. Yhä useammin lapsilta edellytetään myös itsearviointia omista taidoista ja oppimisesta. Lapsia halutaan kuulla ja lasten mielipiteisiin on pyritty aktiivisesti kiinnittämään huomiota erilaisissa institutionaalisissa päätöksentekotilanteissa, niin kasvatuksessa, opetuksessa kuin lastensuojelussa.

¹⁰ Suomessa yleissopimus lasten oikeuksista tuli voimaan vuonna 1991.

¹¹ Lisäksi mm. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma (2007–2011), Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma (2007–2011), Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma (2008–2011), Lastensuojelun kehittämisohjelma (STM), Kouluhyvinvointi -hanke (OPM) ja Toimiva lapsi & perhe -hanke (THL).

Moninaisesta tutkimuksesta ja kehittämistyöstä, kiinnostuksesta ja resursoinnista, voisi päätellä, että lapsuuden arvo on nosteessa. Ilmiössä on samoja piirteitä kuin renessanssiajan lapsuuskäsityksessä. 1500-luvulla vallalle nousi ymmärrys yksilöllisestä lapsesta, jonka taitoihin ja kehitysmahdollisuuksiin voitiin vaikuttaa kasvatuksella. Nykyisin lapsen kehityksen ja ikätason huomioon ottavaa hoitoa, kasvatusta ja opetusta kuvataan lapsilähtöiseksi ja osallistavaksi toimintatavaksi. Lapsen osallisuus on erityisesti noussut merkittäväksi teemaksi sekä lapsuustutkimuksessa että lapsen arkisessa toimintaympäristössä. Lasten osallistumista itseään ja omaa arkeaan koskevien asioiden suunnitteluun ja toteuttamiseen pidetään tärkeänä ja kehittämistyötä tehdään sellaisten hyvien käytäntöjen ja menetelmien löytämiseksi, mitkä mahdollistavat lapsen mukanaolon suunnittelu-, toteutus- ja päätöksentekoprosesseissa. (Ks. esim. Sinclair 2004).

Renessanssiajalla haluttiin vaikuttaa lapsen kehityksen suuntaan tietynlaisella kasvatuksella. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa lapsen osallisuutta halutaan kaikin keinoin vahvistaa. Vaikka vallalla näyttäisi olevan laajamittainen lapsen osallisuus -buumi, on osallisuuspuheen yhteydessä vielä vähän esitelty yksilön oikeuksien näkökulmasta perusteita, joihin osallisuus ja osallistaminen kytkeytyvät.

Teoreettisia näkökulmia osallisuuskokemuksen merkityksestä lapselle

Pieni poika kävelee koulureppu selässään kohti leikkipuistoa. Poika tutkii keskittyneesti jotain pientä käsissään olevaa. Ohikulkija ajattelee, että poika on löytänyt maasta jonkin aarteen. Mutta pian selviää, että poika näpräilee kännykkäänsä. Ohikulkija huomaa, että poika kävelee kännykkänsä kanssa yksin. Missä ovat hänen ystävänsä? Mitähän poika nyt tuntee ja kokee? Poika hymyilee. Ystäviä ei näy, mutta ohikulkija uumoilee, ettei poika ole yksin.

Kehityspsykologisesta näkökulmasta on jo yleisesti hyväksytty, että varhaisilla tunnesuhteilla ja vuorovaikutuksella on merkitystä lapsen kehitykselle. Tarve kiinnittyä ja olla kanssakäymisessä toisten kanssa on sisäsyntyistä ja lapsi hakee aktiivisesti yhteyttä toiseen ihmiseen. Vanhempien sensitiivinen ja reflektiivinen kyky huolehtia lapsen tarpeista auttaa lasta kiinnittymään turvallisesti yhteisöön.

Myös yhteiskuntatieteissä on esitetty ns. primaarisosialisaation teoria (ks. esim. Berger ja Luckmann 1966). Lapsi kohtaa syntyessään sosiaalistamisestaan huolehtivat ”merkitykselliset toiset” (significant others), joita lapsi ei voi valita, mutta joihin kiinnittyminen emotionaalisesti on edellytys kognitiiviselle oppimiselle. ”Lapsi ei sisäistä merkityksellisten toistensa maailmaa yhtenä monista mahdollisista maailmoista, vaan ainoana olevana ja ainoana kuviteltavissa olevana maailmana. Juuri tämän vuoksi primaarisosialisaatiossa sisäistetty maailma on linnoittautunut tietoisuuteen niin paljon lujemmin. . . muisto ainutkertaisesta varmuudesta – ensimmäisen totuuden valkenemisestä – on ainiaaksi tarttunut lapsuuden ensimmäiseen maailmaan.” (Berger ja Luckmann 2009, 153.)

Bergerin ja Luckmannin (1966) esityksessä tunnesuhteen merkityksestä merkityksellisiin toisiin on samoja elementtejä kuin kehityspsykologian kiintymyssuhdeteoriassa, varhaisilla ihmissuhteilla ja kokemuksilla maailmasta on vaikutusta myöhempään elämässä selviytymiseen sekä käsitykseen itsestä, toisista ja maailmasta. (Sinkkonen ja Kalland 2001, ks. myös Bowlby 1979; Stern 1977; Ainsworth ym. 1978; Trevarthen ja Aitken 2001; Trevarthen 2011).

Kiintymyssuhdeteorian ja sosialisaatioteorian kautta voidaan ymmärtää, miksi osallisuuden kokemuksilla on merkitystä ihmiselämässä. Osallisuus on laajasti ajateltuna yksi hengissä selviytymisen edellytys, se on tunteen joukkoon kuulumisesta ja vastavuoroisuudesta. Osallisuus toteutuu yksilön ja yhteisön välisessä suhteessa (Oranen 2011).

Ensimmäiset osallisuuden kokemukset syntyvät jo hyvin varhaisessa vaiheessa (esi)dialogisissa suhteissa, jolloin vastavuoroisuuden syntyminen on täysin sen varassa millaiset taidot vanhemmalla on vastata lapsen tekemiin aloitteisiin ja tarpeisiin. Vastasyntynyt lapsi kiinnittyy vanhempaansa riippumatta vanhemman taidoista hoivata lasta, siinäkin tapauksessa, että hoiva on puutteellista tai lapsi tulee kaltoin kohdelluksi (Sinkkonen 2001).

Vanhemman ja lapsen toiminnan yhteensopivuus vuorovaikutuksessa on olennaista lapsen suotuisan kehityksen kannalta (Pesonen 2010). Lapsi on ennen muuta riippuvainen vanhemmasta ravinnon lähteenä, mutta hän tarvitsee myös apua affektien, kiihtymyksen ja käyttäytymisen sääntelyssä. Lapsi pyrkii lähemmäksi vanhempaa siinä uskossa, että tämä pystyy vähentämään lapsen epämurkavaa olotilaa ja palauttamaan mielen tasa-painon. Bowlbyn (1969) mukaan tämä on ihmisen biologinen vaisto. (Glaser 2001.)

Sinnikkäistä ja toistuvista aloitteista huolimatta, on väistämätöntä, että jos vastasyntynyt lapsi jää vaille ymmärtävää vastausta, hän saa ensikokemuksen osattomuudesta. Pahimmassa tapauksessa lapsi lamaantuu ja hän muuttuu depressiiviseksi (ks. esim. Puura 2001). Bakhtin (1986, 127) toteaaakin, että vastausta vaille jääminen on pahinta, mitä ihmiselle voi tapahtua: "For the word (and, consequently, for a human being) there is nothing more terrible than a lack of response". Osallisuus kytkeytyy yksilön kokemukseen vastavuoroisuudesta ja omaksumaan tapan olla vuorovaikutuksessa, miten hän ilmaisee tunteitaan, tulee ymmärretyksi, kuuntelee toisia ja saa vastakaikua (ks. esim. Vainio 2009).

Lapsen osallisuuden edellytyksiä

Aikuisen turvallinen emotionaalinen kohtaaminen on lapsuuden osallisuuskokemuksen olennainen ehto, kun taas kohtaamattomuus on osattomuuden raskaimpia muotoja (Bardy 2009). Lastensuojelullisessa työssä lapsen osallisuudessa on kyse siitä miten lapsi itse on mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Hotari, Oranen ja Pösö 2009).

Osallisuus on kohtaamista, joka antaa lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi ja kokea, että hänen mielipiteitään arvostetaan. Oranen (2007) jakaa osallisuuden toteutumisen kolmeen tasoon: 1) olla osa jotakin yhteisöä, 2) toimia osana jotka yhteisöä ja 3) kokea olevansa osa jotakin yhteisöä. Osallisuus rakentuu vastavuoroisessa toiminnassa, joka edellyttää yhteisöltä jäsenten huomioon ottamista ja jäseniltä mukaan tulemistä (Oranen 2008).

Lastensuojelun käsikirjassa (THL) osallisuuden edellytyksiä on määritetty seuraavasti:

Osallisuus

- on tässä ja nyt tapahtuvaa
- miten kuulen ja osallistan: on läsnäoloa ja vastavuoroisuutta
- on vuorovaikutusta ja ajan käyttämistä siihen: että on mukana perheessä ja osana perhettä
- perustuu tasa-arvoiseen ja yhteiseen tietoon
- on tunne ja kokemus joukkoon kuulumisesta
- tarkoittaa oikeutta tietoon ja tuettuun tiedon välittämiseen: on myös asiantuntijatiedon tarjoamista
- on tekemistä, kokemista ja tiedon välittämistä
- on mahdollisuutta vaikuttaa
- osallisuus omaan elämään, päätöksentekoon, palvelujen suunnitteluun, elinympäristöön

Mikä mahdollistaa osallisuuden?

- kuuleminen ja kuunteleminen
- yhteinen kieli ja foorumi
- aito kiinnostus
- vertaistuki, edustajat ja sähköiset foorumit

Yksi tärkeä osallisuuden edellytys on lapsen omakohtainen kiinnostus osallistua ja vaikuttaa. Motivaatio ohjaa valintoja. Jokainen tietää miten mukavaa on olla osallisena jossain sellaisessa, mikä tuntuu itsestä mielekkäältä ja miten ikävää on olla osallisena jossain, mikä ei yhtään kiinnosta tai mistä tulee pahamieli. Lapsuudessa, kuten aikuisuudessa on paljon tilanteita, joissa odotetaan osallistumista, kuten ryhmätuokiot päiväkodissa, oppitunnit koulussa, erilaiset viralliset ja epäviralliset juhlat sekä neuvottelu- ja suunnittelu-

tilaisuudet. Fyysinen paikallaolo ei aina kerro läsnäolosta, vaan mieli saattaa seikkailla aivan muualla. Erityisesti pienen lapsen on mahdotonta kiinnittyä johonkin sellaiseen, mikä ei kiinnosta häntä, mitä hän ei ymmärrä tai mikä herättää hänessä epävarmuutta tai pelkoa.

Omakehollisen kiinnostuksen lisäksi osallisuuden edellytyksenä ovat tarjolla olevat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa: ”Lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuudet ovat sitä suuremmat mitä enemmän aikuiset ovat valmiita luopumaan kaikkietävästä ja yksipuolisesta valtaa käyttävästä roolistaan ja antavat tilaa lasten ja nuorten aktiiviselle ja omatoimiselle tiedonkeruulle.” (Nousiainen 2010). Osallisuus edellyttää jonkin asteista toimijuutta. Nykyään korostetaan lasten huomioimista aktiivisina, kompetentteina ja suhteellisen autonomisina toimijoina (Kallio 2009).

Osallisuuden eri asteita on ensin esitetty kuvaamalla instituutioiden ja aikuisten valtasuhteita, vasta myöhemmin on kiinnitetty huomiota myös lapsiin (ks. esim. Arnstein 1969; Horelli 1994; Hart 1992; Hart 1997; Thomas 2002). Horelli (1994) esittää viisiportaiset osallisuuden tikapuut, joiden avulla on mahdollista arvioida vallitsevaa toimintakulttuuria ja lapsen osallisuutta siinä (ks. kuvio 4).

Kuvio 4. Osallisuuden portaavat (Horelli 1994, osallisuuden tikapuut)

Thomas (2002) jakaa lapsen osallisuuden asteiden sijasta eri ulottuvuuksiin lapsen mahdollisuuksista 1) valita osallistumisensa, 2) saada tietoa asiasta, 3) vaikuttaa prosessiin, 4) ilmaista itseään ja 5) saada apua itsenä ilmaisemiseen ja 6) tehdä itsenäisiä päätöksiä. Osallisuudessa ei ole kyse velvollisuudesta, vaan lapsen oikeudesta saada tietoa sekä muodostaa ja ilmaista mielipiteitä. Aikuisten luomat rakenteet eivät automaattisesti luo lapselle henkilökohtaista kokemusta osallisena olemisesta. (Möller 2007.) Lapsilla ja nuorilla on paljon ajatuksia, kokemuksia ja mielipiteitä ”vaikeistakin” asioista, joiden jakaminen on mahdollista, vasta kun on tilaa, aikaa ja kuulijoita (Oranen 2007).

Lapsi osallisena dialogisessa verkostopalaverissa

Tässä luvussa esitetään joitakin käytännön esimerkkejä niistä toimista, joiden on havaittu auttavan lapsen osallistumista dialogisessa verkostopalaverissa. Keskeistä on, mitä tekemällä verkostokonsultti 1) auttaa lasta tuntemaan olonsa palaverissa turvalliseksi, 2) tukee lapsen kuulluksi tulemistä ja 3) huomioi lapsen yksilölliset tarpeet.

Lapsen osallisuuteen on MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön verkostopalaverissa kiinnitetty erityistä huomiota, sillä vammaisilla ja sairailta lapsilla on usein ikäisiään heikommalla mahdollisuudella ilmaista itseään ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Yhtäältä erilaisista perhekulttuureista ja ammattikäytännöistä johtuen aikuiset saattavat kohdata lapsen hyvin erilaisista tulokulmista, mikä saattaa hämmäntää lasta (Launiainen ja Sipari 2011). Toisaalta lapsen ja perheen kuntoutukseen johtaneet pulmat usein vaikuttavat lapsen osallistumisen intensiteettiin dialogisessa verkostopalaverissa.

Lapsesta dialoginen verkostopalaveri voi olla haasteellinen jo ajankäytön ja sen rakenteen vuoksi. Tulevaisuuden muistelu -palaveri kestää yleensä kolme tuntia. Palaverissa osallistujat enimmäkseen istuvat ja kuuntelevat toisia, yhteinen keskustelu tapahtuu vasta suunnitelmaa tehdessä palaverin loppupuolella. Pitkä palaveriaika, paikallaan istuminen, muiden jatkuva kuunteleminen ja vain omalla vuorolla puhuminen ovat sääntöjä, joiden noudattaminen on haasteellista jopa aikuiselle saati lapselle.

Ennakointiallogeihin osallistuu pääsääntöisesti koko perhe. Vanhempien kanssa yhdessä ja tapauskohtaisesti mietitään osallistuu lapsi dialogiseen verkostopalaveriin. Osallistumiseen vaikuttavat ennen muuta perheen ja lapsen tilanne, ja arvio siitä että lapsen turvallinen osallistuminen voidaan taata. ”Lasten ja nuorten kanssa työskennellessä tulee erityisesti kiinnittää huomiota palaveritilanteen rakenne- ja tunnelmatekijöihin. Tilanne on pyrittävä luomaan mahdollisimman turvalliseksi.” (Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006). Tilaaja ja vanhemmat neuvottelevat asiasta ja tarvittaessa konsultoivat verkostokoordinaattoria.

Lasten toimintaa ja tapaa osallistua verkostopalaveriin on vaikeaa ennakoida. Ulkopuolisuutensa vuoksi verkostokonsultti tietää hyvin vähän perheestä ja perheen tilanteesta. Palaverin tilaaja on saattanut etukäteen kertoa jotain lapsesta, esimerkiksi että lapsi on puhelias tai hiljainen, vilkas tai rauhallinen tai että hänen on vaikea keskittyä. Ennakkotiedoista on toisinaan hyötyä palaveriin valmistautumisessa ja lapsen huomioimisessa, mutta useimmiten riittää, kun verkostokonsultti rauhoittaa mielensä ja valmistautuu kohtaamaan lapsen ilman ennakkokäsityksiä. Kokemusten mukaan hiljaiseksi ja vetäytyväksi havaittu lapsi saattaa palaverissa olla aktiivinen osallistuja, kun taas puhelias ja ulospäin suuntautunut lapsi ei samassa tilanteessa kerro lainkaan omia ajatuksiaan.

Käytännössä lapsen osallisuutta ja turvallisuutta pyritään lisäämään muun muassa siten, että jo dialogisen verkostopalaverin suunnitteluvaiheessa lapselta kysytään keitä hänelle tärkeitä ihmisiä palaveriin kutsutaan. Kohdatessaan lapsen ensikerran verkostokonsultti vaihtaa lapsen kanssa muutaman sanan, tervehtii ja kysyy lyhyesti esimerkiksi koulupäivästä.

Dialogisen verkostopalaverin alussa käydään yhdessä läpi, miten palaveri etenee ja palaverin aikana ajankäyttöä strukturoidaan lapselle esimerkiksi kuvitetun palaverikellon avulla. Lapsesta voi olla myös helpottavaa tietää, että hänellä on mahdollisuus palaverin aikana poistua tilasta ja palata takaisin aikuisen kanssa. Turvallisuus huomioidaan myös palaverin istumajärjestyksessä. Lapset istuvat vanhempiensa välittömässä läheisyydessä.

Verkostokonsultin on hyvä huomioida lapsen ikä ja tilanne tulevaisuuteen viennissä. Tulevaisuuteen matkaamiseen on käytössä erilaisia lasta helpottavia keinoja esimerkiksi mielikuvaharjoitukset, lorut, tarinat ja aikajanen piirtäminen sekä musiikkikappaleet.

Lapsen turvallisuudentunteesta huolehtiminen haastattelukierroksen aikana edellyttää verkostokonsultilta kokemusta lasten kanssa olemisesta ja tietoa lapsille ominaista käyttäytymistä. Lapsen haastatteleminen on erilaista kuin aikuisen haastatteleminen ja se vaatii erityisesti taitoja kohdata lapsi emotionaalisesti sekä tietoa ja ymmärrystä lapsen kehitystasoista.

Verkostokonsultti arvioi aloitetaanko dialoginen verkostopalaveri lapsesta vai vanhemmista. Aloittamistilanteessa verkostokonsultti ottaa huomioon lapsen tilanteen ja ikätasaisen kehityksen. Joskus lapsi palaverinajoittajana voi joutua liian jännittävän paikan eteen ja toisinaan voi olla tärkeää, että juuri häntä haastatellaan ensin. Hänelle voi ainakin tarjota mahdollisuutta aloittaa. Jos lapsi on kovin jännittynyt, voi hänen oloaan helpottaa se, että vanhempia haastatellaan ensin, jolloin lapsi saa mallin siitä millaisia kysymyksiä häneltäkin tullaan kysymään.

Myös läheisyys-etäisyys -aspektilla on lapsen olotilalle merkitystä. Verkostokonsultin on hyvä huomioida lapsen reviiri, mutta toisaalta hänen tulisi myös luoda tunnelma, jossa konsultti ja haastateltava puhuvat toisilleen ikään kuin he olisivat tilanteessa kahden kesken. Lapsi saattaa kokea olonsa uhatuksi, jos verkostokonsultti tulee fyysisesti kovin lähelle keskustellessaan lapsen kanssa.

Lasta haastatellessa on hyvä kiinnittää erityistä huomiota lapsen tunnetilaan. Alussa verkostokonsultti voi esimerkiksi kysyä lapsen jännitystasoa ja helpottaa lasta kertomalla, että häntä itseään ja muitakin läsnäolijoita saattaa jännittää tilanteessa. Luonteva ja turvallinen keskustelu syntyy usein silloin, kun verkostokonsultti osoittaa kiinnostusta lapsen arkea kohtaan ja puhuu samoilla sanoilla kuin lapsi. Rohkaisemalla, kehumalla ja kiittämällä lasta tämän vastauksista, verkostokonsultti osoittaa että hän on kuullut lasta ja että lapsen läsnäololla ja vastauksilla on merkitystä verkostokonsultille.

Erilaisista turvatoimenpiteistä huolimatta, lapsen haastattelu on aina erityistä sensitiivisyyttä vaativa tilanne. Lapsesta saattaa tuntua siltä, että hän ei osaa vastata juuri ”oikeaa” vastausta, useimmat lapset ovat lojaaleja vanhemmilleen eivätkä halua aiheuttaa heille mielipahaa ja lapsi voi myös olla hämillään viranomaisten läsnäolosta, jos esimerkiksi opettaja on kuulemassa yksityiskohtaisia asioita hänen perheestään.

Toisinaan lapsi ei yksinkertaisesti halua vastata tai hän viestii epävarmuudesta esimerkiksi silmät alkavat kostua, on hiljaa tai hän vilkuilee muualle. Tällaisessa tilanteessa verkostokonsultti voi rauhoitella lasta ystävällisesti ja siirtyä haastattelussa eteenpäin. Joskus vanhemmat voivat auttaa verkostokonsulttia ja toimia lapsen tulkkina, jolloin lapsi kertoo vastauksensa vanhemmilleen ja nämä kertovat sen edelleen verkostokonsultille. Jos lapsi ei jostain syystä halua tai osaa vastata omalla vuorollaan kysymyksiin, hänelle voidaan antaa mahdollisuus siihen myöhemmin. Lapsi voi myös piirtää tai kirjoittaa ajatuksensa paperille, mikä huomioidaan palaverissa.

Dialogisessa verkostopalaverissa kaikkien osallistujien puheenvuorot kirjoitetaan näkyviksi fläpeille. Palaverin loppupuolella tuttu aikuinen tai verkostokonsultti lukee lapselle fläpeille kirjattuja asioita, mikäli lapsi ei itse osaa lukea ja/tai hän on välillä poistunut tilasta. Verkostopalaveriin osallistuvat vanhemmat ja aikuiset usein kertovat lapsen luonteesta tai taidoista jotain myönteistä. Myönteisten asioiden kuulemisella on iso merkitys lapsen itsetunnolle, sillä perhekuntoutuksessa verkostopalaveriin osallistuvat lapset ovat toistuvasti kohdanneet vaikeuksia elämässään ja he ovat myös saaneet kielteistä palautetta esimerkiksi sosiaalisista tai kognitiivisista taidoistaan. Vanhempien ja muiden aikuisten antama myönteinen palaute ja usko lapsen hyvään tulevaisuuteen ilahduttaa suunnattomasti lasta. Verkostopalavereissa on huomattu, että myös lapsen vanhemmat arvostavat paljon muiden aikuisten myönteisiä havaintoja lapsesta.

Kun lapsella on neurologisia vaikeuksia, on dialogisen verkostopalaverin rakenteeseen, tilojen jäsentämiseen ja leikki- ja toimintavälineisiin hyvä kiinnittää huomiota. Palaverin toteutuksessa tulisi huolehtia siitä, että lapselle kerrotaan riittävän usein ja selkeästi mitä milloinkin tapahtuu. Lapsen keskittymisen ja jaksamisen kannalta on tärkeää huolehtia siitä, että palaverissa on riittävä määrä taukoja ja välipalaa. Selkeillä tilaratkaisuilla autetaan lasta hahmottamaan missä keskustellaan ja missä on mahdollista esimerkiksi leikkiä tai piirrellä, jos keskusteluun osallistuminen tuntuu lapsesta liian vaikealta. Puuhastelunsa lomassa lapsi kuulee ja myös kuuntelee keskustelua mielellään, vaikka ei aktiivisesti olisi osallisena keskustelussa.

Lapsen osallistumista palaveriin myös helpottavat tiedot siitä, että häntä varten on läsnä aikuinen, jonka kanssa tilasta voi turvallisesti poistua, ja että paikassa on hänelle mieluisia leikki- tai toimintavälineitä. Leikki- ja toimintavälineiden valinnassa on kuitenkin syytä olla tarkka. Palaveritilasta on hyvä poistaa turhat ärsykkeet ja jättää näkyville vain sellaiset leikki- ja toimintavälineet, joita lapsi saa käyttää. Tällä tavoin voidaan ylläpitää turvallista tunnelmaa ja vähentää aikuisten ylimääräistä tarvetta kieltää lasta.

Palaverin lopussa tehdään toimintasuunnitelma, jossa aikuisten ajatusten lisäksi näkyy myös lapsen ja sisarus-ten toiveita ja odotuksia tulevaisuuden suhteen, esimerkiksi lapsen toive ”äiti kyselisi minulta ruotsinsanoja” kirjataan suunnitelmaan. Yleensä suunnitelmasta keskustelu tapahtuu osallistujien kesken eivätkä verkostokonsultit johda tätä palaverivaihetta. Jos kuitenkin näyttää siltä, että lapsen toiveet ja ajatukset eivät mitenkään tule keskustellussa esiin ja kirjatuksi suunnitelmaan, voi verkostokonsultti tuoda lapsen keskusteluun mukaan kysymällä lapselta esimerkiksi: ”Jäin pohtimaan, kun kerroit aiemmin. . . , mikä sinusta olisi tärkeää kirjata suunnitelmaan?”. Jos lapsi ei jostakin syystä osallistu ollenkaan palaveriin, verkostokonsultit huolehtivat, että osallistujat sopivat keskenään, kuka kertoo lapselle palaverissa sovituista asioista ja suunnitelmasta.

Dialogisen verkostopalaverin lopussa osallistujat voivat täyttää palautelomakkeen, jossa he omasta näkökulmastaan arvioivat palaverin hyödyllisyyttä. Lapsille on kehitetty oma hymiönaamainen palautelomake. Lapset osaavat usein itse arvioida kykenevätkö he täyttämään aikuisten palautelomakkeen vai täyttävätkö he lasten lomakkeen. Toisinaan lapsi tarvitsee tukea lomakkeen täyttämässä riippumatta siitä, kummasta palautelomakkeesta on kyse. Suurin osa lapsista vastaa mielellään palautekysymyksiin, mutta joskus lapsi ei syystä tai toisesta halua antaa palautetta eikä siihen ole syytä painostaa. Lapsen reaaliaikainen kuulluksi tuleminen, myös palaverin loppuvaiheessa on olennaisempaa kuin palautteen saaminen esimerkiksi tilastointia varten.

Lapsen ja nuoren turvallisuudesta ja hyvinvoinnista voidaan huolehtia dialogisessa verkostopalaverissa:

- huomioimalla lapsi ja nuori palaverikutsussa, kenet lapsi tai nuori haluaisi kutsua?
- huomioimalla lapsi ja nuori ennen palaverin alkua, esittäytyminen ja jutustelu
- asettamalla lapsen ja nuoren istumapaikka vanhempien lähelle
- kertomalla palaverin tarkoitus ja eteneminen siten, että lapsi ja nuori voi ymmärtää mistä on kyse, esimerkiksi tulevaisuuteen menemistä helpotetaan loruilla, saduilla, aikajanalla tms. ja etenemisen tarkkailua helpotetaan visualisoinnilla, korteilla, palaverikellolla jne.
- haastatteleamalla lasta ja nuorta riittävältä etäisyydeltä, ei mennä ns. iholle
- antamalla tilaa lapsen ja nuoren vastauksille, mahdollisuus olla vastaamatta tai vastata muutoin kuin puheella tai vastata myöhemmin kysymyksiin
- kertomalla, että palaverin aikana lapsella ja nuorella on oma ”turva-aikainen”, jonka kanssa on mahdollisuus poistua tilasta ja palata keskusteluun (joskus vaikeiden asioiden käsittely alkaa esim. itkettä tai suututtaa eikä lapsi ja nuori halua osoittaa tunteitaan kaikkien nähden)
- kertomalla, että palaverin aikana lapsella ja nuorella on mahdollisuus leikkiin tai muuhun toimintaan (esim. lukeminen, piirtäminen), jos hän ei jaksaa osallistua keskusteluun
- järjestämällä palaveritila niin, että keskustelupaikka ja leikki- ja toimintapaikka erottuvat toisistaan selkeästi ja välineet ovat sellaisia, joita lapsella ja nuorella on lupa käyttää
- kysymällä lapselta ja nuorelta suunnitelmaan kirjattavia asioita
- auttamalla (keskustelemalla mitä eri kysymykset tarkoittavat) palautelomakkeen täytössä, palautelomakkeen täyttäminen on vapaaehtoista
- tarjoamalla riittävästi taukoja palaverin aikana
- tarjoamalla välipalaa palaveritauolla
- kertomalla verkostokonsulteille etukäteen erityisjärjestelyistä ja -vaatimuksista, joita palaveri lapsen vuoksi vaatii esim. vamman tai sairauden takia.

5. Kuulluksi tuleminen ja muiden kuuleminen voimaannuttavat – *Diskussio*

The image shows the word "KIITOS!" written in a simple, hand-drawn style using red ink. The letters are tall and thin, with a slightly irregular, childlike quality. The exclamation point is a simple vertical line with a dot.

Lapsi 10 v Tulevaisuuden muistelu -palaveri 2010.

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiössä on pidetty yhteensä 39 dialogista verkostopalaveria¹² osana perhekuntoutusta. Palavereista 28 on ollut Tulevaisuuden muistelu -palaveria ja 11 seuratapalaveria. Välittömän palautteen palavereista on antanut yhteensä 335 osallistujaa, 20 lasta, 23 nuorta, 64 vanhempaa, 40 läheistä ja 188 työntekijää.

Tässä luvussa tehdään johtopäätöksiä ja tarkastellaan Ennakointidialogien välittömistä palautteista saatuja tuloksia analogis-abduktiivisesti¹³. Tuloksia vertaillaan aiempiin raportteihin ja tutkimuksiin Ennakointidialogeista. Tarkastelussa esitetään mahdollisia selittäviä tekijöitä lapsen, nuoren ja perheen tilanteesta ja kuntoutustarpeesta käsin.

Tulevaisuuden muistelu -palavereista saatuja tuloksia verrataan strukturoitujen numeeristen arvioiden osalta Ennakointidialogit moniammatillisena yhteistyönä -raportissa esitettyihin tuloksiin Tulevaisuuden muistelu -palavereista 2004–2005 (ks. Kokko ja Koskimies 2007). Tulevaisuuden muistelu -palaverin avointen kysymysten ja seurantalaverien tuloksien rinnalla tarkastellaan Kokon (2006), Jääskeläisen (2006) ja Koskimiehen (2008) esittämiä tutkimustuloksia Ennakointidialogeista asiakkaiden kokemina.

Keskeiset hyödyt dialogisista verkostopalavereista esitetään lasten, nuorten, vanhempien, läheisten ja työntekijöiden osalta vihreissä matriiseissa. Numeeristen tulosten (keskiarvojen) vertailussa käytetään käsillä olevasta MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön raportista lyhennettä MLL ja Kokon ja Koskimiehen (2007) raportista lyhennettä THL.

¹² Vuosina 2007–2010.

¹³ Analoginen = samantapainen, verrattavissa oleva. Abduktiivinen = selitystä etsivä, parhaaseen mahdolliseen selitykseen pyrkivä.

Lapset ja nuoret osallisina

Lasten (7–10-vuotiaat) kokemukset dialogisesta verkostopalaverista

(n = 20)

- Lapset osallistuvat mielellään tulevaisuuden miettimiseen ja he luottavat asioiden järjestymiseen.
- Palaveri auttaa lapsia ymmärtämään paremmin omaa ja perheen tilannetta.
- Lapset kokevat tulevaisuutta kuulluksi, mutta toisten kuunteleminen on lapsista haastavaa.
- Lapset arvostavat välipalatarjoilua ja leikki- ja puuhastelumahdollisuuksia palaverin aikana.

Alakouluikäiselle lapselle on tavanomaista luoda mielikuvitusleikkejä, joissa nykyhetki, menneisyys ja tulevaisuus sekä todellisuus, unelmat ja pelot näyttäytyvät erilaisissa muodoissa. Mielikuvitusleikeissä irrottaudutaan rationaalisuudesta, mutta leikkeissä on usein yllättävääkin logiikkaa. Voisi olettaa, että tulevaisuuteen meneminen, ”leikkiin heittäytyminen”, on suurimmalle osalle lapsista helppoa, ainakin se on perhekuntoutuksessa olleista lapsista ollut mukavaa (MLL 7,6)¹⁴ dialogisissa verkostopalavereissa.

Aikuisten yhteinen toiminta ja dialogista keskustelua tukeva palaverirakenne ovat kenties auttaneet lapsia luottamaan siihen, että perheen asiat järjestyvät (MLL 7,8). Palaverissa aikuiset huolehtivat keskustelusta ja jatkosuunnitelman tekemisestä. Lapset ovat voineet tuntea olonsa turvallisiksi palaveritilanteessa, koska vanhemmat ja muut aikuiset yhdessä pohtivat, millainen on hyvä tulevaisuus ja miten se olisi saavutettavissa.

Lapset ovat todennäköisesti kokeet kuulluksi tulevista ennakkointidialogeissa. Yhtäältä he ovat voineet kertoa huoliaan (MLL 7,8) ja heidän ajatuksensa on otettu palaverissa huomioon (MLL 7,9), mutta toisaalta heillä on ollut mahdollisuus valita ikätasoaan tai kehitystään lähinnä oleva toimintamuoto esimerkiksi leikkiminen keskustelun sijasta. Dialogisissa verkostopalavereissa on myös onnistuttu luomaan lapsille riittävän turvallinen tunne, jotta he ovat voineet kertoa huolistaan läsnä oleville aikuisille.

Alakouluikäisille alle 11-vuotiaille lapsille on ominaista toiminnallinen ja leikinomainen käyttäytyminen. Vaikka lapset ovat kykeneviä keskustelemaan ja erittelemään ajatuksiaan ääneen ja osallistuvat mielellään tulevaisuuden miettimiseen, on pelkästään abstraktilla tasolla käytävä keskustelu heille vielä haastavaa. Lapset mainitsivatkin, että ikävintä tulevaisuuden muistelu -palaverissa on ollut palaverin kesto, tekemisen puute sekä puhuminen ja kyseleminen. Mukavinta on ollut tarjottu välipala ja leikki- ja toimintamahdollisuudet.

Nuorten (11–17-vuotiaat) kokema hyöty dialogisesta verkostopalaverista

(n = 23)

- Mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia.
- Nuoret kokevat, että heitä kuunnellaan palaverissa.
- Mahdollisuus kertoa omat ajatukset ja ne otetaan huomioon palaverissa.

Tässä raportissa esitettävät tulokset nuorten arvioista ovat lähes samat kuin Kokon ja Koskimiehen (2007) saamat tulokset. Nuoret ovat kaikkienensa arvioineet muita kriittisemmin Ennakointidialogeja molemmissa aineistoissa. Nuoret ovat kokeneet palaverista saadun hyödyn muita vähäisemmäksi (MLL 6,0 ja THL 6,5).

¹⁴ Kokon ja Koskimiehen (2007) tutkimuksessa lasten ja nuorten palautteet on yhdistetty. Tulokset eivät ole lasten osalta vertailtavissa, koska välitön palaute on kerätty Kokon ja Koskimiehen raportissa aikuisten palautelomakkeella ja tässä raportissa tulokset perustuvat lasten palautelomakkeella kerättyihin tietoihin.

Lastensuojelun käsikirjassa (THL) osallisuuden kokemisen edellytyksiä ovat muun muassa tiedon saaminen, asiantuntijatiedon tarjoaminen ja yhteinen kieli. Nuoret ovat antaneet korkeimmat arvosanat mahdollisuudelle kuulla muiden ajatuksia tilanteesta (MLL 8,3 ja THL 8,1). Perhekuntoutukseen osallistuneet nuoret eivät liiemmin perustele, mitä he muiden ajatusten kuulemisesta itse ajattelevat. Osalle nuorista muiden ajatusten kuuleminen on kuitenkin yksi peruste suositella ennakoitdialogia ystäville.

Lähes kaikki nuoret ovat kokeneet, että palaveri selkiinnyttää eri osallistujien osuutta perheen tilanteessa, mutta numeerinen keskiarvo on muihin osallisiin verrattuna alhaisin (MLL 6,9 ja THL 6,9), samalla kun työntekijöiden antamat arvot ovat korkeimmat (MLL 8,1 ja THL 8,5). Viranomaisten ja verkostokonsulttien käyttämä kieli ei ehkä aina tavoita nuorta, vaikka aikuisilla olisikin yritys puhua yleiskieltä. Ammatillaiset käyttävät kieltä, joka ei aina ole yksiselitteisesti ymmärrettävissä (Launiainen ja Sipari 2011). Palavereissa esiin tulevat käsitteet, kuten verkosto, asiakassuunnitelma, vammaispalvelu, lastensuojelu tai tukiperhe, voivat olla nuorista hankalia ymmärtää ja herättää jopa epäluuloa.

Nuoren kuntoutustarpeet voivat osaltaan vaikuttaa hänen kykynsä kuunnella mitä muut puhuvat. Neurologisiin kehityshäiriöihin, kuten Aspergerin ja Touretten syndroomaan voi kytkeytyä myös tarkkaavaisuuden pulmia ja aivovammojen jälkioireena tarkkaavaisuushäiriö on melko yleistä. Tarkkaavaisuushäiriöön (ADHD, ADD, MBD) liittyy usein myös muita oireita, kuten kielellisen kehityksen erityisvaikeuksia sekä luki- ja hahmottamisvaikeuksia. (Korhonen 2004.) Muiden ajatusten kuunteleminen ja ymmärtäminen vaikeutuvat, kun puheessa käytettävät käsitteet ovat vieraita.

Kokon ja Koskimiehen (2007) saamien avovastausten perusteella nuoret pitävät palavereja lähinnä pitkästyttävänä. Vaikka perhekuntoutukseen osallistuneet nuoret ovat arvioineet palaverin onnistumista kriittisemmin kuin muut, heistä enemmistö suosittelisi dialogista verkostopalaveria ystävilleen. Nuoruusiässä ystävien merkitys kasvaa ja ystävien mielipiteillä voi olla enemmän vaikutusta kuin vanhempien ja muiden aikuisten näkemyksillä. Perhekuntoutukseen osallistuneet nuoret tuskin suosittelisivat dialogista verkostopalaveria ystävilleen, jos toisten ajatusten kuuleminen olisi heistä pitkästyttävää. Osa nuorista on toki myös kokenut palaverit tylsinä. Nuoret eivät suosittelisi dialogista verkostopalaveria ystävilleen, koska ystävillä ei ole samantaisia pulmia eivätkä ystävät ole nuorista ”erityislapsia”. Yksikään nuori ei perustele suosittelemattomuutta palaverin tylsyydellä.

Dialoginen verkostopalaveri näyttää tukevan nuoren osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa kuntoutusprosessin aikaiseen tai sen jälkeiseen suunnitelmaan ja sen toteuttamiseen. Nuorten osallisuuden mahdollisuudet ilmenevät myös Kokon ja Koskimiehen (2007) tutkimuksessa.

Nuoret kokevat, että dialogisessa verkostopalaverissa heillä on mahdollisuus kertoa omat ajatuksensa (MLL 7,2 ja THL 7,2), heitä kuunnellaan (MLL 7,7 ja THL 7,7) ja heidän ajatukset otetaan huomioon (MLL 7,2 ja THL 7,4). Perhekuntoutukseen osallistuneet nuoret eivät ole kommentoineet mitenkään edellä mainittuja osallisuuden kokemuksia ja muista tutkimuksista löytyy vain vähän tältä osin nuorten autenttista ääntä. Kokon (2006) esittämässä tuloksissa nuorten ja lasten osallisuus tulee esiin lähinnä vanhempien kautta, osa vanhemmista on ollut myönteisesti yllättyneet nuorten mielipiteiden huomioimisesta, vaikka nuori ei olisi osallistunut palaveriin, ja osan mielestä lasten ei kuuluisi osallistua lainkaan palavereihin.

Perhekuntoutukseen osallistuneiden nuorten luottamus asioiden järjestymiseen on vähäisempää kuin Kokon ja Koskimiehen (2007) tutkimukseen osallistuneiden nuorten (MLL 6,4 ja THL 7,0). MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö tarjoaa kuntoutusta lääkinällisin ja lastensuojelullisin perustein. Perheen kuntoutustarpeet voivat olla moninaiset, sillä nuoren tilanteen lisäksi perheillä on usein muitakin akuutteja ja/tai pitkittyneitä pulmia elämässään. Ongelmien kasaantuminen ja monien tukipalvelujen piiriin kuuluminen on tyypillistä perhekuntoutuksen Ennakoitdialogeihin osallistuneille perheille. Perheissä esiintyy muun muassa työttömyyttä, päihdepulmia, mielenterveyden ongelmia, somaattisia ja neurologisia sairauksia, taloudellisia vaikeuksia, yksinhuoltajuuteen liittyviä haasteita ja huoltajuuskiistoja sekä yksinäisyyttä.

Ongelmien kasaantuminen ja pitkittyminen vie perheen voimavaroja ja luo epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Todennäköisesti pitkittyneessä vaikeassa tilanteessa on esimerkiksi sosiaali-, koulu-, ja terveys-toimen sekä kuntoutuksen tukipalvelujen kanssa tehty aiemminkin suunnitelmia ja järjestelyjä, jotka eivät

käytännössä ole riittävästi toimineet odotetulla tavalla ja auttaneet tilannetta muuttumaan. Nuoret eivät ehkä huonojen kokemustensa takia enää yhtä vahvasti luota asioiden järjestymiseen kuin aiemmin.

Nuorten skeptisyys asioiden järjestymiseen ja palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen näkyy myös siinä, että he havaitsevat muita osallisia jonkin verran harvemmin uusia vaihtoehtoja tai toimintamahdollisuuksia perheen tilanteessa (MLL 6,6 ja THL 7,0). Perheenjäsenten ajatukset ja voimavarat ovat suuntautuneet arkipäivässä selviytymiseen ja elämiseen ”päivä kerrallaan”, mutta dialogisessa palaverissa arkipäivän rutiineissa taka-alalle jääneet omat ja toisten lausumat toiveet, kokemukset, tunteet ja olemassa olevat mahdollisuudet alkavat käydä entistä merkityksellisemmiksi (Kokko 2006).

Kriittisyydestään huolimatta nuoret kokevat voivansa tuoda hyvin esiin omia ajatuksiaan dialogisessa verkostopalaverissa (MLL 7,2 ja THL 7,2) ja heillä on pääsääntöisesti toiveikas olo palaverin jälkeen (MLL 7,0 ja THL 6,7). Dialoginen verkostopalaveri luo toiveikkuutta auttamalla nuoria havaitsemaan itselle ja muille merkityksellisiä asioita, kun ne kenties ensikertaa sanotaan itselle ja muille ääneen.

Lapsen ja nuoren osallistuminen ennakoitdialogiseen palaveriin vaatii erityistä huomiota, kun lapsella tai nuorella on vammasta tai sairaudesta johtuvia vaikeuksia elämässään. Lapsi ja osallisuus -luvussa on esitetty osallisuutta tukevia käytännön keinoja, silloin kun lapsella tai nuorella on edellä mainittuja erityisen tuen tarpeita. Todennäköisesti esitetyistä keinoista hyötyvät muutkin dialogisiin verkostopalaveriinkin osallistuvat lapset ja nuoret.

Verkosto vanhempien tukena

Vanhempien kokema hyöty dialogisesta verkostopalaverista

(n = 64)

- Vanhemmat saavat tukea omaan tilanteeseensa.
- Palaveri selkiinnyttää osallistujien osuutta lapsen/perheen tilanteessa.
- Vanhemmat kokevat, että heitä kuunnellaan palaverissa ja he saavat kuulla muiden ajatuksia.
- Vanhemmat pystyvät hyvin eläytymään hyvään tulevaisuuteen.

Perhekuntoutukseen osallistuneet vanhemmat ovat olleet erittäin tyytyväisiä dialogisiin verkostopalaveriinkin. Vanhemmat ovat mielestään saaneet tukea omaan tilanteeseensa (MLL 9,1 ja THL 8,0) ja heidän mielestään palaveri selkiinnyttää erinomaisesti osallistujien osuutta lapsen tai perheen tilanteessa (MLL 9,9 ja THL 7,8).

Perhekuntoutuksessa toteutuneiden Ennakointidialogien teemoina ovat yleensä olleet huoli vanhempien jaksamisesta haastavassa perhetilanteessa, kuntouttavan arjen tukeminen kuntoutusprosessin jälkeen ja lasten ja nuorten koulunkäyntiin liittyvät seikat. Aiemmissa tutkimuksissa viitataan jonkin verran Ennakointidialogeihin osallistuneiden perheiden tilanteisiin, mutta vähän verkostojen osallisuuteen perheen tilanteessa (ks. Kokko 2006; Kokko ja Koskimies 2007; Koskimies 2008).

Koskimiehen (2008) tutkimuksessa puolella perheistä (5/10) palaveri liittyi elämäntilanteen selvittämiseen ja tukiverkoston tarpeeseen ja toisella puolella kyse oli vanhempien keskinäisen tai vanhempien ja työntekijöiden välisen yhteistyön välien selvittämisestä. Kaikkien perheiden tilanteet olivat olleet pitkään vaikeita ja niihin liittyi eriasteisia pulmia (Koskimies 2008). Kokko (2006) kuvaa haastattelemiensa perheiden voimia vaativaa arkitilannetta elämäksi, jossa edetään ”päivä kerrallaan”. Palaverien aiheet ovat liittyneet muun muassa nuorten huumeiden käyttöön, kouluun ja tulevaisuuteen, lapsien vammaispalveluihin, huoltajuuskiistaan ja perheiden selviytymiseen (Kokko 2006).

Perhekuntoutuksessa ennakoitdialogeihin osallistuneilla vanhemmilla on monenlaisia perheen elämään vaikuttavia pulmia arjessa. Muiden ongelmien ja lapsen sairauden tai vamman takia vanhemmat ovat tavannaista enemmän tekemisissä erilaisten tukitoimien ja auttavien ammattikuntien kanssa. Viranomaisten tehtävät ja roolit on vaikea hahmottaa, silloin kun toimijoita on lukuisia. Dialogien palaverirakenne ja koko verkoston yhtäaikainen läsnäolo ovat saattaneet vahvistaa vanhempien uskoa palaverin hyödyllisyyteen juuri verkoston jäsentämisessä.

Vanhemmat ovat niin tässä raportissa kuin Kokon ja Koskimiehen (2007) raportissa kuvanneet dialogisen verkostopalaverin rakennetta ja tunnelmaa myönteisesti erilaisiksi kuin aiempia palavereja. Keskeisenä erona vanhemmat pitävät Ennakointialogien avoimuutta, keskustelua ilman syyllisyyden tunnetta tai syyttelyä ja tulevaisuuteen orientoitumista.

Konkreettinen suunnitelma tekee näkyväksi kaikkien osallistujien vastuualueet ja osallisuuden perheen asiassa. Viranomaiset ja läheiset keskustelevat perheen kanssa mahdollisuuksistaan tukea perhettä sen tavoittellessa hyvää muutosta. Viranomaiset myös avoimesti selittävät ja perusteleva, mikäli he eivät pysty auttamaan jossain asiassa, ja tarvittaessa kertovat mistä vanhemmat voisivat tiedustella tukea kyseessä olevaan asiaan. Läheiset ilmaisevat puolestaan hyvinkin emotionaalisesti huolensa vanhemman, lapsen tai nuoren tilanteesta ja millaista tulevaisuutta he perheelle toivovat.

Perhekuntoutukseen osallistuneet vanhemmat ovat pystyneet eläytymään muita osallisia selvästi paremmin hyvään tulevaisuuteen (MLL 8,8). Tulos poikkeaa Kokon ja Koskimiehen (2007) saamasta palautteesta (7,1). Jääskeläinen (2006) toteaa, että tulevaisuuteen eläytyminen on vaikeaa, jos asiakas näkee tilanteensa synkkänä, kantaa siitä vastuuta ja tilanne on jatkunut pitkään. Ennakointialogeihin perhekuntoutuksessa osallistuneiden perheiden tilanteet ovat usein edellisen kaltaisia, siitä huolimatta vanhemmat ovat pystyneet eläytymään lähes erinomaisesti hyvään tulevaisuuteen.

On mahdollista, että kuntoutukseen osallistuneet vanhemmat ovat saaneet kuntoutusprosessissa voimavaroja ja luottamusta itseensä sen verran, että he pystyvät ajattelemaan hyvää tulevaisuutta ja muutosta, ehkä toivottomuuden tilalle on jo tullut toivoa. Toisaalta perhekuntoutukseen osallistuneilla vanhemmilla saattaa olla paljon kokemuksia palavereista, joissa viranomaiset ovat asiantuntijapositiosta määritelleet perheen muutostarpeet ja tavoitteet. Ennakointialogien metodi valtuuttaa vanhemmat määrittelemään oman tulevaisuutensa ja muut kuuntelemaan. Käytäntö on kenties oudokseltaan innostanut vanhempia, ja siksi se on voinut auttaa eläytymään hyvään tulevaisuuteen.

Vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä ja osittain yllättyneitä palaverissa kokemastaan tasavertaisuudesta ja verkostolta saamastaan tuesta (vrt. Kokko 2006; Jääskeläinen 2006; Koskimies 2008). Palaverin rakenne on mahdollistanut jokaisen ”häiriöttömän puheenvuoron”. Dialoginen rakenne ja metodi näyttävät luoneen edellytykset kuulluksi tulemiselle (Jääskeläinen 2006; Koskimies 2008). Läheisten ja viranomaisten osallistuminen palaveriin ja aktiivisuus keskustelussa on osoittanut vanhemmille, etteivät he ole pulmiensa kanssa yksin, vaan heillä on tukiverkosto. Koskimies (2008) toteaaakin, että perheenjäsenet ovat olleet erittäin vaikuttuneita kaikkien ”tukijoiden” näkemisestä samalla kertaa.

Läheiset mukana keskustelussa ja suunnitelman teossa

Läheisten kokema hyöty dialogisesta verkostopalaverista

(n = 40)

- Läheiset kokevat, että heitä kuunnellaan ja heillä on mahdollisuus kertoa omat ajatukset ja huolenaiheet palaverissa.
- Palaverissa on mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia ja saa uutta ymmärrystä siitä mitä muut ajattelevat asioista.
- Omat ajatukset ja ehdotukset otetaan huomioon.
- Palaveri selkiinnyttää omia ajatuksia.
- Palaveri osoittaa muutokset perheen tilanteessa.

Dialogisissa verkostopalavereissa huomioidaan perheen läheisten osallisuus perheen elämässä. Menetelmässä auttamistoiminta liitetään arjen yhteyteen, perheen elämänsuhteisiin, ei vain instituution, viranomaisverkostojen piirissä muotoutuviin yhteisöihin ja suhteisiin (Arnkil ja Seikkula 2011).

Läheiset ovat kokeneet dialogiseen verkostopalaveriin osallistumisen hyödyllisenä. Yhtäältä se auttaa läheistä jäsentämään kokonaisuutta ja perheen tilannetta, toisaalta se vähentää huolta, kun he palaverissa huomaavat avuntarvitsijan ja auttajan kohtaamisen (vrt. Kokko ja Koskimies 2007).

Perhekuntoutukseen osallistuneiden perheiden läheisistä osa on ollut yllättynyt dialogisessa verkostopalaverissa ilmenneestä avoimuudesta puhua suoraan vaikeistakin asioista. He ovat pitäneet avoimuutta hyvänä asiana, se ”avaa näkökulmia”. Kokko (2006) huomauttaa, että läheisillä on usein ollut jonkin verran tietoa perheen vaikeuksista, mutta apua on ollut pyytämättä vaikea mennä tarjoamaan. Näyttää siltä, että Ennakointi-dialogien mahdollistama avoimuus ja huolten jakaminen tarjoaa läheisille ja perheenjäsenille mahdollisuuden korjata keskinäisiä välejä ja lisätä yhteenkuuluvuutta (Kokko 2006).

Läheiset ovat seurantalpalaverissa huomanneet, että perheen tilanteessa on tapahtunut myönteisiä muutoksia Tulevaisuuden muistelu -palaverin jälkeen. Ehkä muutosten havaitseminen on läheisille helpompaa kuin perheenjäsenille. Läheiset ovat osallistuneet Ennakointi-dialogissa toimintasuunnitelman tekemiseen ja ovat olleet perheen tukena omien kykyjensä mukaan, mutta heillä on mahdollisuus tarkkailla perheen tilannetta hieman kauempaa kuin perheenjäsenillä. He ovat lähellä, mutta eivät samalla tavalla jaa jokapäiväistä arkea kuin perheenjäsenet keskenään.

Läheisten mielestä Tulevaisuuden muistelu -palaveri on lisännyt heidän toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja. Läheiset ovat todennäköisesti kokeneet tärkeäksi mahdollisuuden osallistua perheen tilanteen pohtimiseen ja tukemiseen. Yhtälailla kuin perheenjäseniä on pelottanut, mutta he ovat pitäneet tärkeänä että asioista puhutaan avoimesti, myös läheiset ovat tunteneet helpotusta saadessaan tietoa arvelujensa tilalle ja konkreettisen mahdollisuuden auttaa perhettä.

Läheiset ovat kokeneet, että dialogisessa verkostopalaverissa heitä kuunnellaan (MLL 8,9 ja THL 8,8) ja he saavat kuulla muiden ajatuksia (MLL 8,8 ja THL 9,0). Lisäksi heidän ajatukset ja ehdotukset otetaan palaverissa hyvin huomioon (MLL 8,0 ja THL 8,3). On mahdollista, että dialoginen verkostopalaveri tarjoaa läheisille konkreettisen keinon olla perheen tukena ja osa sen arkielämää.

Dialoginen verkostopalaveri työntekijän toiminnan tukena

Työntekijöiden kokema hyöty dialogisesta verkostopalaverista

(n = 188)

- Palaverissa on mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia ja saada uutta ymmärrystä siitä, mitä muut ajattelevat.
- Työntekijät kokevat, että heitä kuunnellaan palaverissa, heillä on mahdollisuus kertoa omat ajatuksensa ja huolenaiheet ja ne otetaan huomioon.
- Palaveri selkiinnyttää omia ajatuksia.
- Palaveri selkiinnyttää osallistujien osuutta lapsen/perheen tilanteessa.
- Palaveri osoittaa muutokset perheen tilanteessa.

Perhekuntoutuksessa asiakkaille tarjottuihin Ennakointidialogeihin osallistuneet työntekijät näyttävät hyötynneen muita osallistujia enemmän kyseessä olevista palaverista.

Työntekijän toimenkuva on usein sellainen, että hän kohtaa pääsääntöisesti vain yhden perheenjäsenen perustyössään. Perheen tilanne ja perhe kokonaisuutena saattaa joillekin työntekijöille olla osittain tuntematon. Työntekijät eivät välttämättä tiedä perheen, lapsen tai nuoren läheisistä mitään. Myös perheen viranomaisverkosto voi olla yksittäiselle työntekijälle osin hahmottomaton.

Dialogisessa verkostopalaverissa työntekijät saavat kokonaiskuvan muun muassa läheisverkoston kokoonpanosta, toiminnasta, näkökulmista ja mahdollisista ristiriidoista (Jääskeläinen 2006). Työntekijät kokevatkin hyötynneensä Ennakointidialogeista, koska niissä on erinomainen mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia (MLL 9,1 ja THL 9,2) ja myös jakaa omia ajatuksia (MLL 8,7 ja THL 8,9) sekä huolia (MLL 8,6 ja THL 8,8).

Muiden aikuisten tapaan, työntekijät ovat olleet tyytyväisiä Ennakointidialogissa tasavertaiseen vuoropuheluun, jossa kuunteleminen ja puhuminen on palaverirakenteen avulla kyetty erottamaan toisistaan. Työntekijöistä metodi vie asioita eteenpäin. Myös Kokon ja Koskimiehen (2007) mukaan työntekijät arvostavat dialogisen palaverin selkeyttä. Dialogissa ei kuitenkaan ole kyse vain tekniikasta, vaan ihmisten välisestä kohtaamisesta. Dialogisissa verkostopalaverissa peruskysymys on siitä, miten kohtaamiset saadaan kunnioitaviksi ja kuuleviksi tilanteiksi. (Pyhäjoki 2005.)

Työntekijät ovat olleet tyytyväisiä, että omien ja muiden aikuisten lisäksi myös lasten ajatuksia on kuunneltu ja ne on otettu huomioon palavereissa. Muutamat työntekijät olisivat toivoneet, että palaverinvetäjät olisivat vielä enemmän aktivoineet lapsia ja nuoria osallistumaan keskusteluun. Työntekijät eivät ole perustelleet, miksi he toivovat lasten tai nuorten osallistuvan aktiivisemmin keskusteluun. Työntekijöillä on omat ainutlaatuiset suhteensa lapsiin ja nuoriin oman työnsä kautta. He ehkä tietävät, että lapsi tai nuori saattaisi kertoa vielä enemmänkin, jos palaverinvetäjä kyselisi lisää. Toisaalta kyseessä voi olla kontrollin tarve. Ihmisten kanssa tehtävä auttamistyö on aina tavallaan interventio, johon sisältyy tuen lisäksi myös kontrollointia.

Dialoginen kohtaaminen edellyttää epävarmuuden sietoa (Pyhäjoki 2005). Dialogisessa verkostopalaverissa osallistujilla on vapaus kertoa ajatuksistaan sen verran kuin haluavat tai olla kertomatta. Yhteinen todellisuus rakentuu siitä, mitä itse kukin kertoo omasta näkökulmastaan.

Työntekijöistä Tulevaisuuden muistelu -palaveria seuraava seurantalpalaveri on hyödyllinen, koska sen avulla on mahdollista tarkastella suunnitelman toteutumista ja huomata muutokset perheen tilanteessa. Työntekijöiden luottamus dialogista palaverimuoto kohtaan on lisääntynyt Tulevaisuuden muistelu -palaverista saatujen kokemusten ja käytännön suunnitelman myötä. Tulevaisuuden muistelu -palaverissa tehty suunnitelma toimii työntekijän perustehtävän tukena, se selkiinnyttää omia ajatuksia ja konkretisoi työntekijöiden vastuualueita. Suunnitelman avulla voi myös kontrolloida ovatko sovitut asiat toteutuneet ja miten prosessi on edennyt.

Kokko (2007) vertaa dialogisissa verkostopalaverissa käynnistyneitä muutosprosesseja pienimuotoisiin kuntoutusprosesseihin. Muutosprosessissa ilmenee Järvikosken ja Härkäpään (2004) esittämiä kuntoutuksellisia elementtejä, muun muassa elämäntilanteen uudelleen määrittely, uusien voimavarojen löytyminen, uusien selviytymiskeinojen oppiminen sekä omien ja ympäristön voimavarojen käyttöönotto tavoitteisiin pääsemiseksi. Työntekijät tapaavat perheitä arjessa, mutta eivät ole läsnä koko ajan. Ehkä tästä syystä heidän on perheenjäseniä helpompi huomata perheen tilanteessa tapahtuneet muutokset, miten kuntoutukselliset elementit ovat tulleet osaksi perheen arkea.

Lopuksi

Dialoginen verkostopalaveri tukee perheen ja viranomaisten välistä yhteistyötä perhekuntoutuksessa. Menetelmällä on mahdollista auttaa lasta ja perhettä sekä moninaista työntekijäjoukkoa ymmärtämään lapsen tai perheen tilannetta paremmin ja tukea konkreettista yhteistyötä.

Lapset, nuoret, vanhemmat, perheen läheiset ja työntekijät ovat kokeneet Ennakointidialogeissa kuulluksi tulemista ja saaneet tietoa toistensa ajatuksista, mikä on ollut useista osallistujista yllättävää ja poikkeuksellista, mutta se on koettu ilahduttavana ja voimaannuttavana. Yksinkertaisuudessaan Ennakointidialogien rakenne ja ideologia, kuuntelun ja puhumisen erottaminen sekä usko hyvään tulevaisuuteen, lisäävät lapsen ja perheen osallisuutta omaan asiaansa.

Dialogiset verkostomenetelmät näyttävät toimivan hyvin myös silloin, kun lapsella on erityisen tuen tarpeita. Niiden avulla on mahdollista tunnistaa ja yhdistää lapsen ja hänen elinpiirinsä voimavaroja, jotta lapsen turvallinen ja hänelle iloa antava arki voisi toteutua.

Lähteet

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. 1978. Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Arnkil, T. E., Seikkula, J. & Eriksson, E. 2001. Avoimet dialogit ja ennakointidialogit. sosiaaliset verkostot psykokosiaalisessa työssä. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 2, s. 97–110.
- Arnkil, T. E. & Seikkula, J. 2004. Kuntoutusta, ymmärrystä, dialogia sosiaalisissa verkostoissa. Teoksessa V. Karjalainen ja I. Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Jyväskylä: Stakes
- Arnstein, S. R. 1969. A Ladder of Citizen Participation. JAIP, Vol. 35, No. 4, s. 216–224.
- Bakhtin, M. 1986. Speech genres and other late essays. V. W. Mc Gee (trans.) Austin: University of Texas Press.
- Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä. M. Bardy (toim.) Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Yliopistopaino Oy.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 2009/1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. V. Raiskila. 5. painos. Helsinki: Yliopistopaino. Alkuperäisjulkaisu 1966.
- Bowlby, J. 1979. The making and breaking of affectional bonds. London: Tavistock Publications.
- Buber, M. 1947/2002. Between Man and Man. Trans. R. Gregor-Smith. London: Routledge.
- Cook, D.T. 2002. Introdution. Interrogating Symbolic Childhood. Teoksessa Symbolic Childhood. D.T. Cook (ed.) New York: Peter Lang International Academic Publishers.
- Ennakointidialogit eli selkeyttävät verkostopalaverit. 2007/2009. Saatavilla www-muodossa URL: > <http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/ennakointidialogit/index.htm>> 5.4.2011
- Eriksson, E., Arnkil, T. & Rautava, M. 2006. Ennakointidialogeja huolten vyöhykkeellä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Työpapereita 29/2006. Helsinki: Stakes.
- Eriksson, E. & Pyhäjoki, J. 2007. Huolen vyöhykkeistö ja menetelmät – dialogisuuden edistäminen. Teoksessa Neuvolatyön käsikirja. A. Armanto ja P. Koistinen (toim.) Helsinki: Tammi.
- Finnish Social Science Data Archive. Saatavilla www-muodossa URL: ><http://www.fsd.uta.fi/index.html>> 17.8.2011.
- Grant, J. 2005. Children versus Childhood: Writing Children into the Historical Record, or Reflections on Paula Fass's Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society. History of Education Quarterly. 2005 vol 45 No. 3, s. 468–490.
- Glaser, D. 2001. Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin. Teoksessa Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. J. Sinkkonen ja M. Kalland (toim.) Helsinki: WSOY.
- Haarakangas, K. 2011. Voimistava läsnäolo. Mielen tiet lapsuudesta vanhuuteen. Juva: PS-kustannus.
- Hart, R. A. 1992. Children's Participation from Tokenism to Citizenship. Innocenti Essays No. 4. UNICEF: Florence, Italy.

- Horelli, L. 1994. Lasten näköinen elinympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalan ala-asteella. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä. M. Bardy (toim.) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino Oy.
- Hyvän kuntoutuskäytännön suositukset, Kela. Saatavilla WWW-muodossa > URL: <http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/> >. 1.4.2011
- Hänninen, V. 2002. Kohtaaminen ja dialogisuus. Setlementti naapurin ääni 1/02, s. 14.
- Isaacs, W. 1999. Dialogue and the art of thinking together: a pioneering approach to communication in business and in life. New York: Doubleday a division of Random House, Inc.
- Juva, K. 2005. Kotimaani ompi Suomi. Teoksessa K. Rigman (toim.) Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2005. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.
- Jääskeläinen, A. 2006. Moniammatilliset verkostokokoukset asiakkaiden kokemina. Pro gradu -tutkielma. Aikuiskasvatus. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Kallio, K. P. 2009. Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia? Metodologisa lähtökohtia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen. Kasvatus & Aika 3 (3) 2009, s. 115–131.
- Koivikko, M. & Sipari, S. 2006. Lapsen hyvä kuntoutus. Tampere: Vajaaliikkeisten Kuntoutus ry.
- Kokko, R-L. 2007. Tulevaisuuden muistelu -palaveri – toiveikkautta tuottava yhteistyömenetelmä. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007): 2, s. 166–174.
- Kokko, R-L. 2006. Tulevaisuuden muistelu. Ennakointialogit asiakkaiden kokemina. Vaajakoski: Stakes.
- Kokko, R-L. & Koskimies, M. 2007. Ennakointialogit moniammatillisena yhteistyömuotona. Dialogisten verkostopalaverien välitön palaute. Stakesin raportteja 17/2007. Helsinki: Stakes.
- Korhonen, T. 2004. Tarkkaavaisuushäiriöt. Teoksessa A-M. Myllykoski, N. Melamies ja S. Kangas (toim.) Itsenäistyyvä nuori ja AD/HD. Juva: PS-Kustannus.
- Koskimies, M. 2008. Luottamuksen rakentuminen dialogisessa verkostopalaverissa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Käsikirja lapsen kanssa työskentelyyn perhekuntoutuksessa. 2010. N. Mellenius (toim.) Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Julkaisematon materiaali.
- Lastensuojelun käsikirja. 2011. THL. Saatavilla www-muodossa: > URL: <http://www.sosiaaliportti.fi/lastensuojelunkasikirja>>. 23.8.2011.
- Launiainen, H. & Sipari, S. 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Lapsen ja nuoren hyvän kuntoutuksen toteuttaminen palveluverkostossa -projekti 2007–2011. Helsinki: Vajaaliikkeisten Kunto ry.
- Lämsä, A-L. 2011. Mitä tarkoitamme nuorten masennuksella? Teoksessa A-L. Lämsä (toim.) Mieli maasta. Masentuneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Mattila, K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Melamies, N., Pärnä, K., Heino, L. & Miller, H. 2004. Lapsi kuntoutujana – haaste aikuisille. Teoksessa V. Karjalainen ja I. Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Jyväskylä: Stakes.
- Möller, S. 2007. Oikeus, jota ei voi ottaa pois. Lapsen ja nuoren osallisuus -seminaari 14.9.2007. Stakes. Saatavilla [www-muodossa: >URL: http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari_140907.htm](http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari_140907.htm) > 17.12.2012.
- Nousianen L. 2010. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu – kehittäjäkoulutusmateriaali. Saatavilla [www-muodossa: > URL: http://www.avi.fi/vi/virastot/itasuomenavi/Ajankohtaista/tapahtumat/Koulutusmateriaalit/Documents/Osallistuva%20oppilas%20-%20yhteis%20koulu%203.-4.2.2010/Osallistuva%20oppilas.pdf](http://www.avi.fi/vi/virastot/itasuomenavi/Ajankohtaista/tapahtumat/Koulutusmateriaalit/Documents/Osallistuva%20oppilas%20-%20yhteis%20koulu%203.-4.2.2010/Osallistuva%20oppilas.pdf)>. 23.8.2011
- Oranen, M. 2011. Lasten ja Nuorten Osallisuus. Lasten ja nuorten osallisuus -seminaari 7.11.2011. Turku. Remontti-hanke. Saatavilla [www-muodossa: > URL: http://www.turku.fi/public/download.=137356&GUID=%7B61BD4DD6-D8AD-4A07-ADB3-886B505F8385%7D](http://www.turku.fi/public/download.=137356&GUID=%7B61BD4DD6-D8AD-4A07-ADB3-886B505F8385%7D)> 20.2.2012
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry
- Oranen, M. 2007. Ryhmäkeskustelut osallistumisen väylänä. Lapsen ja nuoren osallisuus -seminaari 14.9.2007. Stakes. Saatavilla [www-muodossa: >URL:http://info .stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari_140907.htm](http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari_140907.htm) > 17.12.2012.
- Pesonen, A-K. 2010. Varhainen vuorovaikutus on suotuisan psyykkisen kehityksen edellytys. Duodemic 2010; 126, s. 515–520.
- Puura, K. 2001. Vauvan depressio. Lääketieteellinen Aikakausilehti Duodecim 2001; 117 (10), s. 1115–1121.
- Pyhäjoki, J. 2005. Dialogi auttamistyön verkostoissa. Teoksessa M. Reijonen (toim.) voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammattilaiset verkostoissa. Keuruu: PS-kustannus.
- Rahikainen, M. 2005. Philippe Ariès ja lapsuuden historia. Tieteessä Tapahtuu 3/2005. Helsinki: Yliopistopaino, s. 38–42.
- Raisio, H. & Vartiainen, P. 2011. Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen. Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Reinikainen, S. 2007. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakesin raportteja 7/2007. Helsinki: Stakes.
- Rönkä, T. & Miller, H. 1991. Saatteeksi suomalaisille lukijoille. Teoksessa I. Kim Berg Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Suom. T. Rönkä ja H. Miller. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Alkuperäisjulkaisu 1990.
- Saikka, P. 2006. Asiakasyhteistyötä uudella lailla? Kuntoutuksen asiakasyhteistyön arviointia. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:7. Helsinki: STM.a
- Seppälä, H. 2003. Kehitysvammaisten kuntoutus. Teoksessa Kuntoutus. T. Kallaranta, P. Rissanen ja I. Vilkkumaa (toim.) Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim.
- Seikkula, J. & Arnkil, T. E. 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Sinclair, R. 2004. Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. CHILDREN & SOCIETY VOLUME 18 (2004), s. 106–118.
- Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.
- Stern, D. N. 1977/2002. The first Relationship: Infant and Mother, With a New Introduction. London: Harvard University Press.
- Suomela-Markkanen, T. 2011. VAKE-hankkeen vaikutukset Kelan järjestämään kuntoutukseen 18.1.2011. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) > <http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/170111131114HL> > 22.6.2011
- Thomas, N. 2002. Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: The Policy Press.
- Trevarthen, C. & Aitken, K. J. 2001. Infant Intersubjectivity: Research, theory, and Clinical Applications. The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines. Volume: 42, Issue: 1. Cambridge University Press, s. 3–48.
- Trevarthen, C. 2011. Born For Art, and the Joyful Companionship of Fiction. Teoksessa Human Nature, Early Experience and the Environment of Evolutionary Adaptedness. D. Narvaez, J. Panksepp, A. Schore & T.Gleason (ed.) Painossa: Oxford University Press.
- Tähtinen, J., Salmi-Nikander, K. & Tuomaala, S. 2009. Lapsuuden tutkimuksen monet ja monitieteiset kasvot. Kasvatus & Aika 3 (3) 2009, s. 3–8.
- Vainio, A. 2009. Vuorovaikutustaidot. Terveyskirjasto. Duodemic.
- von Wendt, L. & Mellenius, N. 2009. Lastenneurologinen kuntoutusosasto. Teoksessa Lapsen aivovamma. Perustietoa syntymän jälkeisistä aivovammoista ja kuntoutuksesta. O. Hokkinen, M. Kerminen, N. Mellenius, H. Miller ja L. von Wendt (toim.) Helsinki: Edita Prisma Oy.
- von Wendt, L. 2010. Lasten neurologinen kuntoutus. Teoksessa Kuntoutus. T. Kallaranta, P. Rissanen ja I. Vikkumaa (toim.) Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Suomen UNICEF. Saatavilla [www-muodossa](http://www.unicef.fi/) > <http://www.unicef.fi/> Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko > 10.1.2012

Liitteet 1–7

- Liite 1** Verkostopalaverin perustietolomake
- Liite 2** Kutsukirje
- Liite 3** Lasten palautelomake Tulevaisuuden muistelu -palaverista
- Liite 4** Aikuisten palautelomake Tulevaisuuden muistelu -palaverista
- Liite 5** Ennakointidialogisen verkostopalaverin muistio
- Liite 6** Lasten palautelomake seurantapalaverista
- Liite 7** Aikuisten palautelomake seurantapalaverista

VERKOSTOPALAVERIN PERUSTIETOLOMAKE 2011

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus

Lähde: Stakes 2006

Verkostokoordinaattori ja tilaaja täyttävät

sivu 1/2

Palaverin tilaaja _____
 Nimi: _____
 Tehtävänimike: _____
 Toimipiste: _____
 Yhteystiedot/puh., s-posti _____

Palaverityyppi

1. Asiakaspalaveri
 2. Suunnittelupalaveri
 3. Työntekijäpalaveri
 4. Alue- tai teemanuovonpito
 5. Seurantapalaveri *

Tilaajan huolenaihe

1. Ei huolta
 2. Pieni huoli
 3. Harmaa vyöhyke
 4. Suuri huoli

* Seurantapalaveria edeltänyt verkostopalaveri pidetty (pvm):

Palaveri

Palaverin teema: _____

 Pvm + aika: _____
 Paikka (tila + kunta): _____
 Verkostokonsultit: _____

 Muut paikalla olleet:
 esim. konsulttiopiskelijat, jne. _____

Palaverin osallistajat**Asiakas, perhe, läheinen**

Etunimi/äiti, isä, lapsi(ikä), jne.

kutsuttu saapui

_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐
_____	☐	☐

Työntekijät

Ammatti + toimipiste

kutsuttu saapui

☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

Muistion kirjaaja täyttää:

Palaverissa tehty suunnitelma/Seurantapalaverissa käsitellyt aiheet

Kuka tekee mitä. Sovittiin seuraavaa: / Käsitellyt aiheet. Mahdollinen jatkosuunnitelma.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Keskeinen vastuutaho: _____

Palaverissa sovittiin seurantapalaverista

Kyllä

Ei

Seurantapalaveri järjestetään (pvm): _____

Palaverin yhteenvedon kirjoittaa puhtaaksi ja lähettää kaikille palaveriin osallistuneille:

Nimi: _____

Päivämäärä: _____

Pohjautuu Verkostokonsultin käsikirjassa (Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006) esitettyyn kutsukirjeeseen.

Hei!

pp.kk.vvvv

Sinut on kutsuttu lapsen nimi, syntymäaika perheen Tulevaisuuden muistelu-palaveriin.

Tulevaisuuden muistelu -verkostopalaveri on yhteistyöpalaveri, jonka tavoitteena on tuoda perheen tilanteeseen selkeyttä ja muodostaa yhteinen toimintasuunnitelma.

Palaverissa keskustelun kulusta huolehtivat verkostokonsultit, jotka ovat vuoropuhelun vetäjiä. He huolehtivat palaverin etenemisestä siten, että jokaisella on mahdollisuus kuulla muiden ajatuksia ja tulla itse kuulluksi. Vetäjät ovat palaverissa käsiteltävien asioiden suhteen ulkopuolisia henkilöitä ja heitä sitoo vaitiolovelvollisuus. He käyttävät tulevaisuuden muistelu-nimistä työmenetelmää, jossa asioita käsitellään tulevaisuusnäkökulmasta. Palaverissa pohditaan hyvästä tulevaisuudesta käsin siihen liittyviä tekoja ja tarvittavaa tukea. Lisäksi palaverissa käsitellään huolia ja niiden vähenemistä. Palaverin lopuksi näistä aineksista kootaan yhteinen toimintasuunnitelma.

Palaveriin ei tarvitse valmistautua millään tavalla. Lapsille voi ottaa mukaan jotain hiljaista puuhasteltavaa, esim. lukemista.

On tärkeää, että varaatte mahdollisuuden olla palaverissa mukana koko ajan. Kaikkien kutsuttujen läsnäolo on XXX perheen kannalta tärkeää. Ilmoitathan mahdollisesta esteestä pp.kk.vvvv mennessä allekirjoittaneelle.

Palaveri järjestetään:

paikka:

aika:

Palaverin teemana:

Seuraavat henkilöt on kutsuttu mukaan:

Tervetuloa!

Allekirjoitus

Nimike

Yhteystiedot

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus
Ennakointidialogin välitön osallistujapalaute/2011

Palautelomake, lapset (7–10 vuotta)

Lapsen ikä _____

Pvm _____

Lähde: Stakes 2006

Arvioi seuraavia asioita värittämällä mielestäsi sopivin kasvo.

1. Millaista palaverissa oli?
2. Millaista oli mieltä hyvää tulevaisuutta?
3. Saitko kerrottua toiveistasi?
4. Saitko kertoa huolistasi?
5. Miten jaksoit kuunnella, kun muut puhuivat?
6. Millainen olo sinulla oli palaverin jälkeen?
7. Auttoiko palaveri sinua ymmärtämään paremmin asioita, joista keskusteltiin?
8. Otettiin ajatuksesi huomioon?
9. Uskotko, että sovitut asiat auttavat sinua?
10. Miltä sinusta tuntuu nyt tulevaisuus?
11. Mikä palaverissa oli parasta?
12. Mikä palaverissa oli huonointa?
13. Oliko palaverissa jotakin mikä yllätti sinut?
14. Haluatko kertoa tai piirtää vielä jotakin paperin toiselle puolelle?

KIITOS!

VERKOSTOPALAVERIN PALAUTELOMAKE/Tulevaisuuden muistelu

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus

Lähde: Stakes 2006

Verkostopalaverin osallistujat täyttävät

sivu 1/2

Toivomme Sinun arvioivan nyt pidettyä palaveria ja sen työskentelytapaa.
Pyrimme kehittämään palavereja niihin osallistuville mahdollisimman hyödyllisiksi.

Tämä verkostopalaveri pidettiin (pvm): _____

Vastaaja (Rastita oikea vaihtoehto)

Asiakas/asiakasperhe ja läheiset

1. Aikuinen
 2. Lapsi/nuori (alle 18 v) Lapsen/nuoren ikä: _____
 3. Asiakkaan, perheen läheinen (esim. mummo, poikaystävä, työtoveri, jne.)

Työntekijät

4. Työntekijä Nimike: _____ Toimipaikka: _____
 Olen palaverin tilaaja

Arvioi seuraavia asioita asteikolla 1–10.

Ympyröi sopivin vaihtoehto

1. Miten hyödylliseksi koit tämän tilaisuuden?

Täysin hyödytön 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyödyllinen

2. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kertoa omat ajatukset?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

3. Pystyitkö mielestäsi kertomaan omat huolenaiheesi?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

4. Koitko, että sinua kuunneltiin?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

5. Oliko sinulla mielestäsi riittävä mahdollisuus kuulla muiden ajatukset?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

6. Saitko uutta ymmärrystä siitä, mitä eri osallistujat ajattelevat asioista?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

7. Selkiinnyttikö palaveri omia ajatuksiasi?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

8. Selkiinnyttikö palaveri eri osallistujien osuutta?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

9. Miten pystyit eläytymään hyvään tulevaisuuteen?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

KÄÄNNÄ

10. Koitko, että ajatuksesi/ehdotuksesi otettiin riittävästi huomioon?

Erittäin huonosti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Erittäin hyvin
-------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----------------

11. Koitko, että palaveri lisäsi luottamustasi asioiden järjestymiseen?

Erittäin vähän	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Erittäin paljon
----------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	-----------------

12. Havaitsitko tilanteessasi uusia vaihtoehtoja tai mahdollisuuksia toimia?

Erittäin huonosti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Erittäin hyvin
-------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----------------

13. Koitko saaneesi tukea omaan tilanteeseesi/toimintaasi?

Erittäin huonosti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Erittäin hyvin
-------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----------------

14. Millainen olo sinulla oli tilaisuuden päättyessä?

Erittäin toivoton	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Erittäin toiveikas
-------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	--------------------

15. Kuinka paljon luotat palaverissa tehdyn suunnitelman toteutumiseen?

Hyvin vähän	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Hyvin paljon
-------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	--------------

16. Jos muistelet aiempia palavereja, neuvotteluita tai muita tapaamisia, joissa olet ollut, niin miten tämä palaveri mielestäsi erosi niistä? Oliko siinä jotain erilaista tai uutta?

17. Olisitko valmis suosittelemaan ystävilleesi osallistumista tällaiseen palaveriin?Kyllä Ei Miksi?

18. Muut kommentit ja/tai ehdotukset?

KIITOS!

Pohjautuu Verkostokonsultin käsikirjassa (Eriksson, Arnkil ja Rautava 2006) esitettyyn kutsukirjeeseen.

Ennakointidialoginen verkostopalaveri

MUISTIO

Palaverin ajankohta: pp.kk.vvvv + klo

Paikka:

Palaverin koollekutsuja:

Läsnäolijat:

Palaverin teema (sama kuin kutsussa mainittu):

Keskeinen hyvä tilanne

Huolet

Omat teot

Toimintasuunnitelma ja vastuuhenkilöt

Palaverin verkostokonsultit:

Muistion laatija:

Jakelu (palaverin läsnäolijat):

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huviitus
Ennakointidialogin SEURANTAPALAVERI
Välitön palaute/2011

Palautelomake, lapset (7–10 vuotta)

Lapsen ikä _____

Pvm _____

Arvioi seuraavia asioita värittämällä mielestäsi sopivin kasvo.

1. Millaista palaverissa oli?
2. Saitko kerrottua ajatuksistasi?
3. Otettiin ajatuksesi huomioon?
4. Miten jaksot kuunnella, kun muut puhuivat?
5. Millainen olo sinulla oli palaverin jälkeen?
6. Miltä sinusta tuntuu nyt tulevaisuus?
7. Mikä palaverissa oli parasta?
8. Mikä palaverissa oli huonointa?
9. Oliko palaverissa jotakin mikä yllätti sinut?
10. Haluatko kertoa tai piirtää vielä jotakin paperin toiselle puolelle?

 KIITOS!

SEURANTAPALAVERIN PALAUTELOMAKE

MLL:n Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö
Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus
Seurantapalaverin osallistujat täyttävät

Lähde: Stakes 2006

Toivomme Sinun arvioivan nyt pidettyä seurantapalaveria ja sen työskentelytapaa sekä edellisessä verkostopalaverissa tehdyn suunnitelman toteutumista.
Pyrimme kehittämään palavereja niihin osallistuville mahdollisimman hyödyllisiksi.

Tämä seurantapalaveri pidettiin (pvm): _____

Vastaaja (Rastita oikea vaihtoehto)

Asiakas/asiakasperhe ja läheiset

1. Aikuinen

2. Lapsi/nuori (alle 18 v) Lapsen/nuoren ikä: _____

3. Asiakkaan, perheen läheinen (esim. mummo, poikaystävä, työtoveri, jne.)

Työntekijät

4. Työntekijä Nimike: _____ Toimipaikka: _____

Olen palaverin tilaaja

Arvio seuraavia asioita asteikolla 1–10.

Ympyröi sopivin vaihtoehto

1. Onko edellisestä verkostopalaverista ollut mielestäsi hyötyä elämän-/työskentelytilanteesi selkiytymiseen?

Ei lainkaan 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin paljon

2. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa tehdyt suunnitelmat ovat mielestäsi toteutuneet?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

3. Miten hyvin edellisessä verkostopalaverissa sovittu yhteistyö on mielestäsi toteutunut?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

4. Koitko saaneesi edellisestä verkostopalaverista lisää toimintamahdollisuuksia ja voimavaroja?

Erittäin vähän 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin paljon

5. Miten hyödylliseksi koit tämän tänään pidetyn tilaisuuden?

Täysin hyödytön 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyödyllinen

6. Koitko, että sinua kuunneltiin?

Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin hyvin

7. Millainen olo sinulla on nyt tämänpäiväisen tilaisuuden päättyessä?

Erittäin toivoton 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin toiveikas

8. Miten luottavaisesti suhtaudut tänään sovittujen asioiden järjestymiseen jatkossa?

Erittäin epäilevästi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Erittäin luottavaisesti

9. Mitä mieltä olet tämän muotoisesta seurantapalaverista? Haluaisitko muuttaa sitä?

Miten?

KIITOS!

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
LASTEN JA NUORTEN
KUNTOUTUSSÄÄTIÖ

ISBN 978-952-5082-73-9 (PDF)
ISBN 978-952-5082-74-6 (nid.)